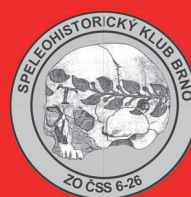

ACTA SPELEOHISTORICA 9/2023

Marek P. Šenkyřík - svámí Gyaneshwarpuri

HISTORICKÉ PODZEMÍ CHRÁMU PANNY MARIE VE KŘTINÁCH

Výzkumy a objevy 1990–2022

ACTA
SPELEOHISTORICA
9/2023

„Ego mater pulchrae dilectionis et timoris et agnitionis et sanctae spei.“

„Já matka krásného milování a **bázně** a poznání a svaté naděje.“

Úžasná prostora chrámu Panny Marie.

Ave Maria
Gratia plena.

Zdrávas Maria
Milosti plná.

ACTA SPELEOHISTORICA 9/2023

Marek P. Šenkyřík – svámí Gyaneshwarpuri

Historické podzemí chrámu Panny Marie ve Křtinách

Výzkumy a objevy 1990-2022

**Křtiny srdcem speleologa,
nedostudovaného archeologa,
poustevníka a mnicha**

výtisk číslo.....

Vydáno při příležitosti 30. výročí křtinských objevů

Brno - Bosonohy
2023

© Svámí Gyaneshwarpuri 2023.

Všechna práva vyhrazena. Šíření a rozmnožování tohoto díla je povoleno.

Určeno zdarma odborným zájemcům. Vlastním nákladem. Neprodejně.

Autor fotografií (pokud není uvedeno jinak) Marek P. Šenkyřík - svámí Gyaneshwarpuri (1990 - 2023).

Další fotografie: Jiří Dressler, Pavel Chaloupský, Ladislav L. Lahoda, Radim Paluš, Václav Peřina, Lea Píchová, Kamil Pokorný, Miroslav Sedlák, Marie Ungerova, Igor Zehl.

Připomínky k tomuto spisu můžete zaslat na email: yoga@gyaneshwarpuri.cz

Více osobní stránky autora: www.gyaneshwarpuri.cz

Toto dílo je zaarchivováno: Farní úřad Křtiny, Brněnské biskupství, Moravský zemský archiv v Brně, Moravská zemská knihovna v Brně, Národní knihovna Praha, Městská knihovna Blansko, Knihovna Jiřího Mahena v Brně, Státní oblastní archiv v Praze, Ústav Anthropos Moravského zemského muzea v Brně, Ústav archeologie a muzeologie Filozofické fakulty MU v Brně, Archeologický ústav AV Brno, Správa CHKO Moravský kras, Školní lesní podnik Křtiny, Městský úřad Křtiny, Muzeum blanenska, Muzeum města Brna, Sekretariát České speleologické společnosti v Praze, Ústav archeologické a památkové péče Brno, Památkový ústav Brno, Diecézní muzeum Brno, Archeologický ústav AVČR Praha, Archaia Brno a 21 speleologických skupin působících v Moravském krasu.

Motto:

15.10.2022: Svámí Gyaneshwarpuri před mistrem mariánské svatyně ve Křtinách.

„Za odměnu otce důstojnou prosí onen učedník, který ví.“

Latinský nápis na pamětní desce na zdi chrámu Panny Marie ve Křtinách v prostoru pod oratoří.

**Toto dílo je věnováno
Panně Marii Křtinské**

**Panno Maria Křtinská,
žehnej tomuto dílu!**

**Na zvláštní přímluvu svatého Františka z Assisi
a svatého Pátera Pia**

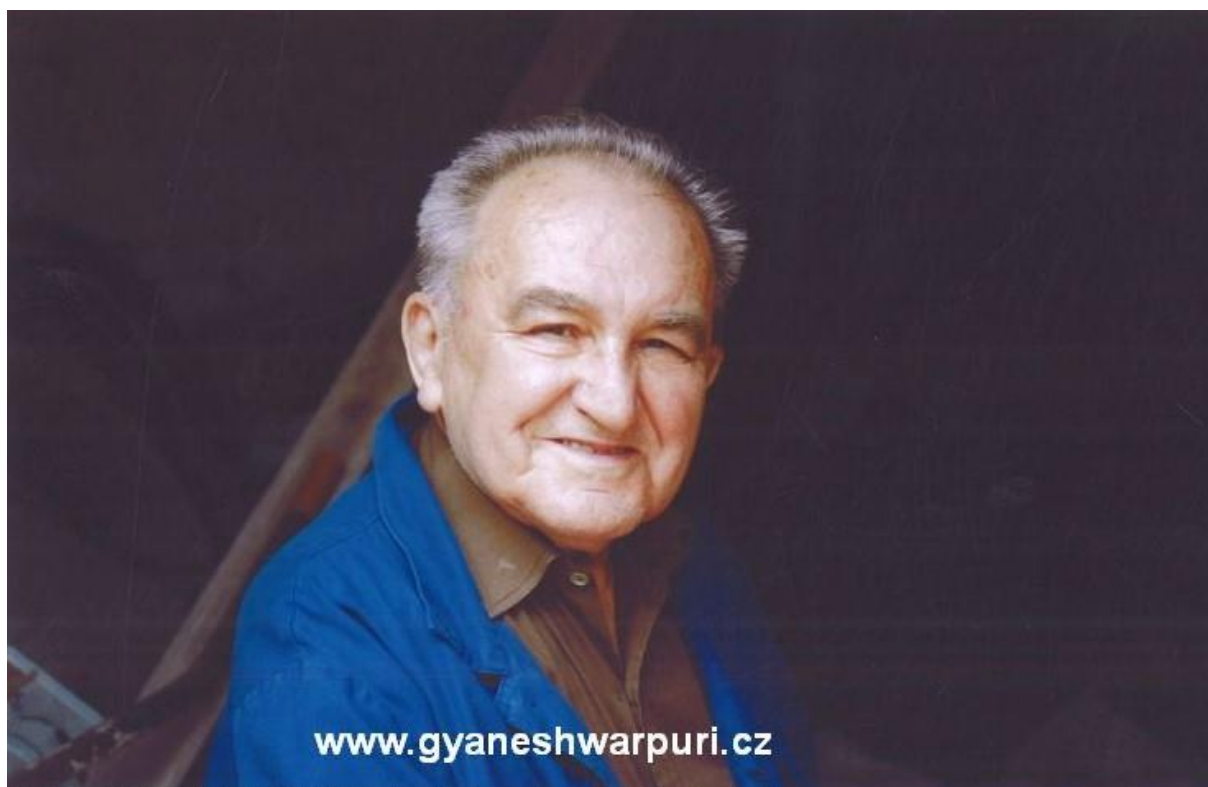
Obsah.

Poděkování.....	11
O zázračné studánce ve Křtinském údolí (Jiří Dressler).....	13
Část historická.....	15
Nejstarší historie poutního místa ve Křtinách.....	15
Příchod premonstrátů do Zábrdovic.....	15
Původ kultu Panny Marie Křtinské.....	17
Záhada kláštera premonstrátek ve Křtinách.....	19
První historické zprávy.....	21
Původní křtinské kostely.....	23
Období třicetileté války.....	25
Stavební a duchovní rozvoj poutního místa v 2. polovině 17. století.....	27
Santiniho projekt nového chrámu.....	29
Chrám Panny Marie ve Křtinách - životní dílo opata Matušky.....	33
Konec premonstrátů ve Křtinách.....	37
Křtinský chrám na sklonku 20. století.....	39
Část speleologicko - archeologická.....	43
Jak a proč vznikla tato literární práce.....	43
Sborník Acta Speleohistorica o výzkumech ve Křtinách: můj dluh historii.....	45
Předmluva k publikaci Acta Speleohistorica o podzemí ve Křtinách.....	45
Představuji se.....	49
Pověsti o neznámém podzemí.....	51
První nepovšimnutá zmínka o neznámém podzemí ve Křtinách z roku 1930.....	51
Lída Danielová a Norbert Havlíček: Rbdomantické výzkumy krypty a chodeb pod chrámovou dlažbou chrámu P. Marie a kaple sv. Anny ve Křtinách roku 1943.....	53
Tajemný pamětní záznam výpovědi Antonína Cvilinka o křtinských katakombách od Norberta Havlíčka z roku 1943.....	55
Průvodce podzemím kostela.....	57
Krypta pod kaplí sv. Anny.....	59
Hlavní krypta pod chrámem Panny Marie.....	59
Otázka, kdy byla znovuobjevena Hlavní chrámová krypta.....	61
Jak došlo k objevu Krypty pod věží.....	61
Mikrogravimetrický průzkum A. Novotného roku 1979. Ve Křtinách virgule přesnější než geofyzika.....	61
Členové ZO 6-12 Speleologický klub Brno na stopě objevu již na přelomu 70. a 80. let 20. století.....	63
Objev křtinského ossária s pomalovanými lebkami v neznámé Kryptě pod věží dne 9. února 1991 a stavebně historický průzkum.....	65
Nástin interpretace pomalovaných lebek.....	73
Antropologická charakteristika lebek se symbolem vavřínového věnce od Ladislavy Horáckové.....	77
Rakouské epicentrum zvyku pomalovávat lebky zemřelých a lidový kult duší versus náš nález ve Křtinách dle informací antropoložky Ladislavy Horáckové z roku 1998.....	77
Zazděné sklepení pod terasou schodiště.....	83
Sklep pod schodištěm u silnice.....	85
Objev hrobky zábrdovického opata Kryštofa Jiřího Matušky dne 16. dubna 1991.....	85

Archeologický průzkum hrobky opata Matušky dne 10. května 1991.....	89
Znovupočování ostatků opata Matušky v původním hrobě před oltářem sv. Jana a Pavla dne 3. listopadu 1991.....	89
Tajná skrýš v pilíři s kazatelnou a její průzkum roku 1991.....	89
Průzkum půd chrámu Panny Marie.....	91
Otazníky nad neznámými dutinami uvnitř chrámových sloupů.....	91
Podzemí zámku, bývalá premonstrátská rezidence.....	93
Objev zavaleného sklípku za bývalým včelínem u křtinského zámku.....	93
Podzemí pod ambity a za rájským dvorem.....	95
Bývalá nadzemní hrobka hrabat z Bubna - Litic pod severním ambitem.....	95
Podzemní chodba pod severním ambitem.....	95
Podzemní systémek pod jižním ambitem.....	97
Kanálek pod mariánskou sochou na rajském dvoře.....	101
Otázka odvodnění rajského dvora v blízkosti chrámu Panny Marie.....	103
Suterénní sklepy pod jižním ambitem.....	103
Havlíčkův virgulový plán versus náš geofyzikální průzkum a vrtné práce.....	105
Ještě k archeologickým středověkým situacím ve Křtinách.....	105
Český kostel zázračného obrazu.....	105
Německý chrám.....	105
Původní fara na spálenisku.....	107
Věž.....	107
Vyškovská kaple.....	107
Otázka velkomoravské stavby.....	107
Záhada sochy Panny Marie Křtinské.....	109
Obrana pana děkana P. Tomáše Prnky (1926 - 2013).....	109
Závěr.....	111
„Křtinský Schliemann“.....	111
Po nás přijdou další a zase budou hledat.....	113
ZO ČSS 6-26 Speleohistorický klub Brno stále existuje.....	115
Historické prameny.....	115
Historická literatura.....	115
Speleologická a archeologická literatura.....	117
Antropologická literatura.....	119
Denní tisk.....	121
Webové stránky.....	121
Edice Acta Speleohistorica Marka Gyaneshwarpuriho.....	123
Ještě pár slov o autorovi této studie.....	127
Báseň ze křtinského podzemí.....	131
Speciální dedikace.....	133
Slovo k této publikaci.....	135
Mons. Jan Peňáz, farář ve Křtinách (2008-2017), dnes v Novém Veselí.....	135
Prof. PhDr. Josef Unger CSc, archeolog a antropolog.....	137
Inzerce & sponzoring.....	142
Před redakční uzávěrkou.....	144

Křtinský děkan P. Tomáš Prnka byl velkým příznivcem a mecenášem speleologů.

„Láska, radost, pokoj...“ (Gal. 5,22).
Radostná životní filozofie k níž dospěl páter Prnka ve stáří.

Za mnohaletou spolupráci a pomoc
při objevování tajemství
křtinského chrámu
děkuji panu děkanovi,
P. Tomáši Prnkovi,
jakož i jeho nástupci na farním úřadu
Mons. Janu Peňázovi.

Toto dílo je věnováno **opatu Matuškoví**
a všem zbožným premonstrátům,
kteří s velkou láskou postavili tento krásný a slavný a svatý chrám.

Poděkování

Na této publikaci se svými upřímnými a přátelskými připomínkami a poskytnutím studijních materiálů podíleli: P. Tomáš Prnka, děkan ve Křtinách; Mons. Jan Peňáz bývalý farář ve Křtinách, dnes v Novém Veselí; Mgr. Bc. Metoděj Ján Lajčák O. Praem, současný farář ve Křtinách; doc. PhDr. Martin Oliva, Ph.D., DSc. Ústav Anthropos Moravského zemského muzea; prof. PhDr. Josef Unger, CSc. Ústav antropologie – Přírodovědecká fakulta Masarykovy univerzity v Brně; doc. RNDr. Ladislava Horáčková, Ph.D. Masarykova univerzita v Brně Fakulta sportovních studií; doc. MUDr. Lenka Vargová, Ph.D. Anatomický ústav Lékařské fakulty Masarykovy univerzity v Brně; Mgr. Petr Kos Ústav archeologické a památkové péče Brno a ZO ČSS 6-12 Speleologický klub Brno; Mgr. Josef Voborný Moravský zemský archiv; Standa Juráš ZO ČSS 6-26 Speleohistorický klub Brno; Kamil Pokorný ČSS a Badatelská společnost Agartha. Na závěrečné odborné korektuře textu se nezištně podíleli: Jan Peňáz, Josef Unger, Ladislava Horáčková a Petr Kos. Zejména prof. Josef Unger, náš prvotřídní odborník v oboru archeologie, ke korektuře přistupoval s maximální seriózností a opravdovým zájmem jaký je běžný u diplomových prací. Děkuji mu za plodnou pomoc, bez níž by toto dílo nemělo své kvality. Toto dílo by nemohlo vzniknout bez obětavé pomoci Mons. Jana Peňáza, který mi pro ediční práce zapůjčil farní počítač a dále P. Jána Lájčáka, který mi ochotně naskenoval pro tuto publikaci můj speleologický archiv, uložený na počátku 90. let na faře ve Křtinách. Za sponzorský dar na Acta Speleohistorica děkuji: Kamilu Pokornému, Miroslavu Řepkovi a několika dalším drobným dárcům. Generálním sponzorem této publikace jsem však já sám. Ne, neohlásilo se na moji výzvu více jeskyňářů ČSS. Ne, žádná oslovená firma nechtěla řádně sponzorovat Acta Speleohistorica o Křtinách. Ani Školní lesní podnik Křtiny, na jejichž srdcovém „zájmovém území“ by se přece měly Křtiny nalézat, ne. Ani Farní úřad ve Křtinách se na tomto projektu nechtěl více podílet. Ani Česká speleologická společnost, u níž bych očekával spřízněnost duší, ne. Pár tisíc korun vydat na tento dobročinný projekt bylo problémem. Nepodpořil mne skoro nikdo. Též vydavatelství neměla zájem mou knihu vydat. Já jsem však nezatrpnul a dokončil jsem to, co jsem si s pomocí Boží předsevzal. Takhle je třeba chápat toto dílo pro historii. Myslím že svůj účel vydání této důležité publikace nakonec splnilo a dostane se do zájmových archivů mnoha významných odborných institucí v ČR. Tak bude cíl a záměr mého dosavadního života speleologa naplněn. Jsem spokojen, že historie objevů ve Křtinách je solidně zdokumentována, nadstandardně s ohledem na fakt, že objevy učinila amatérská skupina. Myslím, že kladem zde byl můj hlubší zájem o archeologii. Vydávám tedy tuto publikaci jako správný amatér - tedy ten, který vše činí z Lásky. Páter Tomáš Prnka by měl ale ze mne velkou radost. To mi ke štěstí stačí.

Prohlašuji, že jsem tuto studii vypracoval samostatně, s použitím níže uvedené literatury a vlastních praktických zkušeností z podzemí.

Křtiny v poslední čtvrtině 17. století. Překresba rytiny Filipa Kiliána. Mobilář chrámu Panny Marie.

O zázračné studánce ve Křtinském údolí

„O Křtinském údolí toho již bylo hodně napsáno, mnozí bádali ve starých spisech a kronikách. Rád bych ale zavzpomínal také na povídání, jež jsem slýchal jako dítě od starých pamětníků, kteří vyprávěli staré pověsti o událostech ve Křtinském údolí, dávné události, které se přenášely ústním vyprávěním z generace na generaci, pověsti, jež vzpomínají události dávno před prvními písemnými záznamy. Křtinské údolí bylo vždy posvátné místo, obydlené a uctívané již starými Kelty, Slovy i Germány, dokonce starými kulturami už v dobách doby bronzové a pravděpodobně i mnohem dříve. Zde se totiž nacházela posvátná studánka, jejíž voda zázračně uzdravovala. V dobách pohanských k ní přicházeli z daleka poutníci, aby se ze studánky napili a uzdravili se. Uzdravení, ztepilí a silní se zde potom radovali, u velkých ohňů se veselili, a přinášeli starým pohanským bohům dary a oběti. Staří zřeci zde meditovali a vykonávali duchovní praktiky, protože cítili, že toto místo je posvátné a jsou zde velmi blízko stvořiteli. Někteří poutníci zde vybudovali příbytky a usadili se, tak vznikla osada a ta se časem rozrostla ve vesnici. Později, když začalo do našich zemí pronikat křesťanství, se u této studánky zjevovala Panna Marie a konala zázraky, uzdravovala nemocné. A také zde u této zázračné studánky údajně křtili věrozvěstové Cyril a Metoděj pohanské osadníky při svém působení na Velké Moravě kolem roku 865. Studánka dnes není přístupná, nachází se pod oltářem kostela Jména Panny Marie, který na tom místě postavili křesťané na její počest proto, že se zde zjevovala.“

Jiří Dressler, Křtiny, 2022.

Jiří Dressler (*1962), pokročilý v meditaci, nahlízející do astrálního světa, vize Světla (2021).

Panna Maria Křtinská, kolem roku 1738 – archiv fary ve Křtinách.

Část historická

Tato historie poutního místa ve Křtinách byla poprvé zveřejněna v roce 1992, kdy vyšla jako samostatná publikace „*Historie chrámu Panny Marie ve Křtinách*.“ (ŠENKYŘÍK 1992). Domnívám se, že tento text dosud nezestárl a je stále aktuální pro poznání dávné historie této posvátné lokality. Proto si ji dovoluji v tomto sborníku „Acta Speleohistorica“ znovu použít jako úvod do zde probírané a studované problematiky, i když nově vyšla o Křtinách Kavičková (2014) vyčerpávající kniha, která můj vlastní průkopnický spis poněkud zastínila.

„*Všchno leží potopeno ve vodách Lethe...*“

Martin Alexandr Vigsius, 1663.

Nejstarší historie poutního místa ve Křtinách

Křtiny, přívětivě vyhlížející obec, jež se nalézá 14 km severovýchodně od Brna, bývají považovány za vstupní bránu do střední části Moravského krasu. Nejsou to však jen přírodní krásy, které sem přitahují návštěvníky. Stávají se i cílem mnoha milovníků umění a těch, které sem přivádějí zájmy duchovní. Křtiny, chovající skutečnou perlu mezi našimi barokními stavbami, Santiniho chrám Panny Marie, totiž představují jedno z nejstarších a nejpamátnejších poutních míst na Moravě. Jeho dávný duchovní význam lze tušit již ze samotného jména obce, které lidová tradice i moderní jazykovědná pátrání dávají do přímé souvislosti se slovesem „*křtít*“. Podle legend byli v blízkém „Údolí křtu“ (*Vallis baptismi*, Křtinské údolí) křtěni pohané po příchodu křesťanství na Moravu.

Příchod premonstrátů do Zábrdovic

Historie Křtin je nerozlučně spjata s řádem premonstrátů. Tento řád založil pod řeholí sv. Augustina roku 1120 Norbert z Xanten v údolí Pratum monstratum Prémontré, které se nachází nedaleko francouzského města Coucy. Premonstráti, kteří měli přispět k nápravě církevního i světského života, spojovali myšlenku zbožného života v ústraní kláštera s aktivní prací apoštolskou. Záhy po svém založení si získali velkou oblibu a rozšířili se po celé Evropě. Do Čech se dostali již na počátku 40. let 12. století, kdy za podpory Vladislava II. založil olomoucký biskup Jindřich Zdík premonstrátský klášter v Praze na Strahově. Obsazen byl r. 1143 německými řeholníky ze Steinfeldu. Premonstráti se tak stali po benediktýnech našim druhým nejstarším mužským řádem. (Nejstarším klášterem v českých zemích byl

*Vera Effigies B. V. Mariae Kyritainensis, à quingentis annis miraculose. Ditio.
 Monastery Zabrdouicensis, Canonorum Præmonstratensium, Marchionia
 Moraviae Olomucensis Diocesis, District, Brunensis. à Melchiore Kùselli sculpsit.*

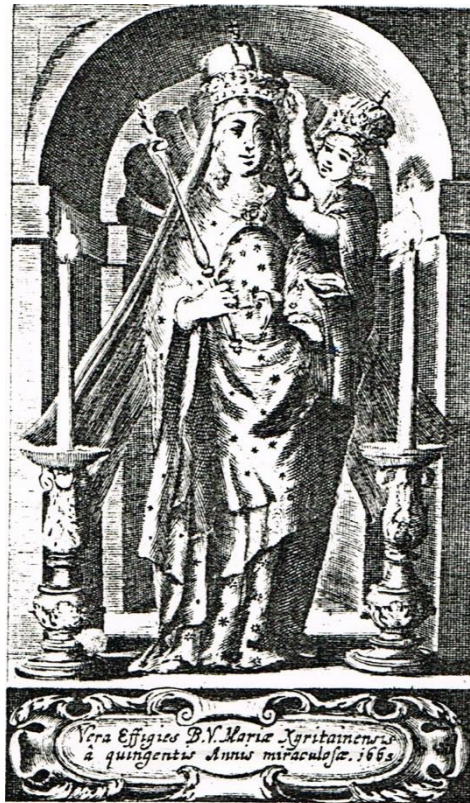
Panna Maria Křtinská na hlavním oltáři Českého kostela ve Křtinách (Vigsius 1663).

klášter benediktýnek při kostele sv. Jiří na Pražském hradě založený takřka současně se zřízením pražského biskupství r. 973. První klášter benediktýnů byl založen r. 993 v Břevnově). Záhy nato byly z této mateřské kanonie českých a moravských premonstrátů obsazovány další nově zakládané kláštery, z nichž nejdůležitější byly Želiv, Litomyšl, Milevsko, Teplá, Klášterní Hradisko, Louka u Znojma a později Nová Říše. Mezi nimi zaujímal významné postavení klášter v Zábřdovicích (dnes součást Brna), do jehož správy patřila od samotného počátku obec Křtiny. Zábřdovický klášter, založený krátce před r. 1209, patřil k vlivným a bohatým moravským klášterům. Jeho pozemkové panství se rozkládalo ve dvou hlavních oblastech: v okolí Klobouk a Křtin. Přestože Klobouky s přilehlými vesnicemi poskytovaly klášterní pokladně díky svému rozvinutému zemědělství hlavní příjmy, byly to právě Křtiny, ukryté v hlubokých lesích Dražanské vrchoviny, jež se staly nejdůležitější součástí državy zábrdovického kláštera. Kult Panny Marie Křtinské, zprávy o legendárním klášteře premonstrátek ve Křtinách a o jejich hrdinné smrti za husitských bouří a pověst zázračného místa - to vše byly hlavní pilíře silných duchovních vztahů zábrdovických řeholníků ke Křtinám, jež daly vzniknout věhlasu a slávě jednoho z nejvýznamnějších mariánských poutních míst na Moravě.

Původ kultu Panny Marie Křtinské

Zábřdovičtí letopisci popisují Křtiny jako místo zázračných událostí a uzdravení. Jejich záznamy líčí několik stovek těchto případů, mezi nimi obživení mrtvých, navrácení zraku a sluchu, uzdravení těžce nemocných a raněných, či vyléčení neplodných žen. Ve Křtinách postupně vyrůstal silný mariánský kult, jehož věhlas překročil v 17. a 18. století hranice Moravy. Jak uvádí roku 1663 zábrdovický mnich M. A. Vigsius, těžko by mohlo některé moravské poutní místo v té době vykázat větší návštěvnost než Křtiny. Pro tento prudký vzestup popularity měla neobyčejný význam kamenná socha Panny Marie, stojící dnes na hlavním oltáři křtinského chrámu. Její ctitelé jí přisuzovali zázračnou moc. Právě ona byla pro křtinské poutní místo tím nejcennějším, co zde bylo. Za všestranné podpory premonstrátů vznikl ve Křtinách všeobecně známý a uctíváný kult Panny Marie Křtinské, který sem v minulých stoletích přitahoval desetitisíce poutníků z celé Moravy i ze sousedních zemí. Nejstarší osudy sochy však zůstávají nejasné. Již roku 1665 psal neznámý řeholník ve své knize „Audolí křtinské“, že není žádných zpráv o tom, kdo je jejím autorem, či jaké jsou její počátky. O původu sochy se udržovala v zábrdovickém klášteře zvláštní legenda. Podle ní byla socha křtinské Madony nalezena v křoví poblíž obce Bukovinky, kde ji potom opatrovali poustevníci bydlící při tamním kostelíku. Poslední z nich prý zemřel r. 1475 a byl pochován v kostele před oltářem. Latinský nápis na náhrobní desce ho nazýval „ctihodným mužem Pavlem, opravitelem tohoto kostela.“ Na kameni byla dále vyobrazena Panna Maria, před níž klečel muž v poustevnickém oděvu. Legendu o původu sochy poprvé zaznamenal již Vigsius r. 1663 a po něm ji popisují i další pisatelé z řad zábrdovických premonstrátů. Nejpodrobněji ji uvádí r. 1738 Jakub Tiehan ve své knize „Refugium peccatorum...“, kde navíc poznamenává, že socha pochází z východní říše, odkud ji přinesl anděl v době, kdy byly z kostelů vyhazovány a ničeny obrazy (J. Tiehan měl zjevně na mysli období obrazoborectví, které postihlo Byzanci v 8. až 9. století). Premonstráti dále uvádějí, že se socha dostala z Bukovinky do Křtin r. 1210, a to zásluhou samotného zakladatele zábrdovického kláštera Lva z Klobouk. Zde prý byla svěřena do péče řeholnicím ženského kláštera. První dobové zprávy o soše Panny Marie Křtinské však pocházejí až ze 17. století. Tehdejší pisatelé ale uvádějí, že v jejich době stála socha v malém románském kostelíku již 400let. Je pravděpodobné, že zde

Audolí křtinské 1665.

GREGORIUS episcopus servus servorum dei. Dilectis filiis Abbatibus et Capitulo monasterii de Sabaudiis, salutem in domino sempiternam. Quod cum ad nos pervenisset, quod vos faceret prebere assensum et vota que a rationis examine non discordant, esse in prosecutione compleri. Quapropter dilectis filiis in domino filiis vestris postulationibus, gratia concurrentibus assensum prefatis vestris et monasterium in quo dominus est, hoc obsequio mancipari cum omnibus bonis que impresentiarum rationabiliter possidet, aut in futurum vestris modis prefatis tunc domino precepi, discessi sub beati petri et pauli protectione suscipimus. Specialiter autem de locis prefatis tantum domini Romani, combonni, padoli, sabaudiensis, Obze, Larnina, Lobi, Sebesence, Biffon, Borene, Gysleca, Camonni, Berzouen, Castella, hospicedia, Schimulia, Scamone, Sappera, Canolence, Arabonice et Lemis, Silbis sunt, eas vestris ac pacifice possideri, nichil et per vos eadem monasterio aut libertate apostolica confirmamus et presentis scripti patrocinio communitimus. Nulli ergo omnino hominum liceat hanc paginam nostre protectionis et confirmationis infringere, vel ei ausu temerario contraire. In quo autem hoc attemptare presumpserit, indignationem omnipotentis dei et beatorum petri et pauli apostolorum eius se noverit incursurum. Actum in sancto petri apostolorum principis die octavo mensis Julii pontificatus nostri anno primo.

První zmínka o Křtinách (Kirtina) v imunitní listině papeže Řehoře IX. z 24. září 1237.

byla již r. 1321, kdy se Křtiny těšily vážnosti samotného Jindřicha z Lipé, který se ve své darovací listině pro zábrdovický klášter vyznává ze „zbožné úcty, kterou choval a chová ke kostelu ve Křtinách, vystavěnému ke cti Panny Marie...“ Také listina biskupa Antonína z r. 1299 nabádající k poutím do Křtin, může naznačovat, že zde socha Panny Marie byla již na sklonku 13. století. Socha zpočátku stávala v českém kostele na bočním oltáři, r. 1651 ji však opat Olenius nechal přenést na hlavní oltář. Při té příležitosti byla přebarvena a ozdobena pozlacenou korunou vykládanou drahokamy. Roku 1660 byl pro ni zřízen nový hlavní oltář „pěkného díla“ jehož podobu vidíme na obrázku křtinské Madony, publikovaného r. 1663 v knize Martina Alexandra Vigsia „Vallis baptismi alias Kyrteinsensis...“ a roku 1665 v knize „Audolí křtinské“.. Na tomto oltáři stála socha až do roku 1733, kdy byla krátce před zrušením českého kostela přemístěna do nově postavené kaple svaté Anny. Na své dnešní místo na hlavním oltáři chrámu Panny Marie byla slavnostně přenesena při příležitosti jeho benedikce v roce 1750. Podle současného názoru je socha Panny Marie Křtinské gotickým dílem neznámého umělce a pochází snad z Francie. Její vznik bývá datován do 13. až 14. století. Tento závěr podporují i některé historické souvislosti. Předně je to samotný francouzský původ řádu premonstrátů, jehož kláštery se v rámci zemí sdružovaly v provincie zvané cirkarie, které podléhaly přímo generálnímu opatství v Prémontré. Navíc jednotlivé kláštery udržovaly vztahy s kláštery, z nichž byly založeny. Díky těmto kontaktům mohli zábrdovičtí premonstráti získat sochu Panny Marie prostřednictvím svého mateřského kláštera na Strahově, který ji mohl zajistit buď přímo z Francie, nebo pomocí porýnské kanonie ve Steinfeldu, k níž choval dceřiný vztah. Žádné zprávy však o tom nejsou. Na cizokrajný původ sochy poukazuje i Jakub Tiehan, když r. 1738 napsal: „*Obraz (tj. socha) je z tvrdého a v těchto krajích nepovědomělého kamene, jakož to z daleka zběhlí a zkušené kameníci při přenášení obrazu ze starého kostela do nové kaple vyzkoumali a vpravdě se přiznali, že ani v dalekých krajinách takového kamene neviděli.*“ Autora sochy neznal ani G. Gumpfenberg, který se r. 1672 ve své knize „Atlas Mariánus“ vyjádřil o soše Panny Marie Křtinské těmito slovy: „*Umělec ať byl, kdo byl, byl zajisté veliký, neboť dovedl sochu Panny Marie vytvořit vznešenou, krásnou, v panenské milostnosti...*“.

Záhada kláštera premonstrátek ve Křtinách

Historii křtinského poutního místa poprvé zpracoval r. 1663 zábrdovický mnich Martin Alexandr Vigsius ve svém díle „Vallis baptismi alias Kyrteinsensis...“. Uvádí, že moravský feudál Lev z Klobouk se svou ženou Rejškou (Richzou) založil r. 1200 premonstrátský klášter v Zábrdovicích a po jeho dokončení vystavěl roku 1210 podvojný panenský klášter ve Křtinském údolí vedle již existujícího kostela. Dle téhož autora byly Křtiny vyvráceny a klášter vyloupen při vpádu Tatarů na Moravu r. 1241. Zánik kláštera klade do r. 1423, kdy byl husity do základů rozbořen a kdy byl poškozen i místní kostel. Přidává k tomu zprávu o vyvraždění řeholnic ukrytých v klášteře. Jejich těla prý byla pochována pod troskami zdí. Podle Vigsia se jen třem z nich podařilo zachránit útekem hustými lesy do zábrdovického kláštera, kde dožily zbytek svého života. V podobném duchu popisují tyto události i anály zábrdovického kláštera z 2. pol. 17. a počátku 18. století, i další pisatelé. Od neznámého řeholníka se nám zachovalo dílo „Audolí Křtinské...“ z r. 1665, o tři roky mladší je kniha jednoho z nejlepších zábrdovických opatů Godefrida Olenia "Mariophilus peregrinus...“, z r. 1706 je to anonymní „Poutník křtinský...“, který o rok později vyšel i v německé verzi „Kyrteiner Wahlfarter...“. Následuje kniha "Refugium peccatorum...“ od Jakuba Tiehana (1738) a „Marianisches Gnaden-Thal...“ z r. 1750. Mohlo by se zdát, že tato díla, zabývající

se historickým a náboženským vývojem Křtin, poskytují dostatek spolehlivých informací o dávných osudech tohoto poutního místa. Opak je pravdou. Potíž je v tom, že současné historické bádání naráží na naprostý nedostatek dobových písemných pramenů, především z období 13.-16. století. Tyto staré písemnosti totiž několikrát podlely zkáze. Poprvé se tak stalo snad již za husitských bouří, ale katastrofální následky pro ně měla zvláště třicetiletá válka a později období rušení zábrdovického kláštera za panování Josefa II. Údajná více než dvoustletá éra premonstrátek a jejich kláštera ve Křtinách, proto zůstává otázkou. Do dnešních dnů se totiž nepodařilo objevit jedinou zprávu z tohoto období (13.-15. století), která by potvrdila jeho založení, existenci či vyvrácení husity. Při posuzování tohoto problému je třeba si uvědomit, že zábrdovičtí letopisci popisovali události 200-450 let staré. Navíc není jasné, do jaké míry se při sepisování svých děl přidrželi tehdy ještě známých historických pramenů a kolik toho přijali z ústně tradovaných pověstí v prostředí svého kláštera. Z těchto důvodů nelze přítomnost ženského kláštera ve Křtinách plně prokázat. Dokonce se setkáváme i s názory, že se jedná o dílo fantazie řeholníků 17. století, kteří si tak chtěli zkrášlit svou vlastní historii. Mohlo jít též o omyl vzniklý nesprávným čtením listiny Hartmana z Čeblovic z r. 1268, jejíž latinský text říká, že tento pán věnoval ves Puchvan (tj. Bukovinku) bratřím a konventu ze Zábrdovic. Chybným čtením počátečního písmene zkratky „Fribis“ (bratřím) došlo k záměně významu slova, které mnichové četli jako „Sribis“ tedy sestram. Z toho usoudili, že těmito sestrami jsou míněny křtinské řeholnice. Jako druhý důkaz ve prospěch křtinského kláštera sloužila zpráva, podle níž r. 1521 složily do rukou opata Jakuba řeholní sliby řádové novicky Anna a Kateřina. Pisatel knihy „Audolí křtinské“ nám zanechal ještě jednu zajímavou informaci. Zcela na okraj se zmiňuje o jakýchsi základech dřívější stavby, které v jeho době (1665) „*dlouze a široce*“ vystupovaly nad povrch. Co to bylo za stavbu? Historické prameny o ní mlčí, pokud ovšem nechceme vstoupit na křehký led pověstí o ženském klášteře. Zde může přinést definitivní stanovisko jedině archeologický výzkum. Ať existoval či neexistoval ženský klášter ve Křtinách, jisté je, že zprávy o něm významně přispěly k duchovnímu formování poutního místa a že se staly hluboce zakořeněnou součástí jeho tradic. Premonstráti nikdy neopomněli zdůraznit, že zdejší půda je posvěcena krví nevinných panen, které zde statečně položily život pro Krista. Toto vědomí nemohlo jistě zůstat bez odezvy u poutníků, zvláště když jim bylo ukazováno přímo samotné místo, kde měly být tyto panny od husitů povražděny. Nalézalo se poblíž většího křtinského kostela a zasahovalo až k dnešnímu vchodu do ambitu. Jeho načervenalé zbarvení bylo považováno za stopy prolité panenské krve. Anonymní „Poutník křtinský“ k tomu roku 1706 poznamenává: „*U německého zdejšího kostela je místo, na kterém obzvláště když vlhký čas jest, vždy se vidí něco červeného a jako krvavého. To místo již několikrát jest oškrabáno, ale v brzkém čase zas se ta červenost ukazuje. Řeč od předků přišla, že na tom místě některé duchovní panny jsou zamordované a že to jejich krev jest...*“. Jak dodává roku 1738 Jakub Tiehan, červené zbarvení tohoto místa zaniklo až při výstavbě dnešní kaple sv. Anny na konci druhého desetiletí 18. století.

První historické zprávy

Jisté však je, že Lev z Klobouk založil klášter v Zábrdovicích před r. 1209 a že již r. 1237 jsou Křtiny (*Kirtina*) poprvé uváděny jako majetek tohoto kláštera v imunitní listině papeže Řehoře IX. O existenci křtinského kostela se pak spolehlivě dovídáme z listiny cenedského biskupa Antonína z r. 1299, který v ní udělil odpustky pro návštěvníky křtinského a zábrdovického kostela. Z předhusitské doby se nám o Křtinách zachovala již jen jedna listina,

Nejstarší obrázky Křtin: G. Olenius 1668

Kyriteiner Wahlfarter 1707.

Původní staré kostely ve Křtinách. Výřez z rytiny Filipa Kiliána z poslední čtvrtiny 17. století.

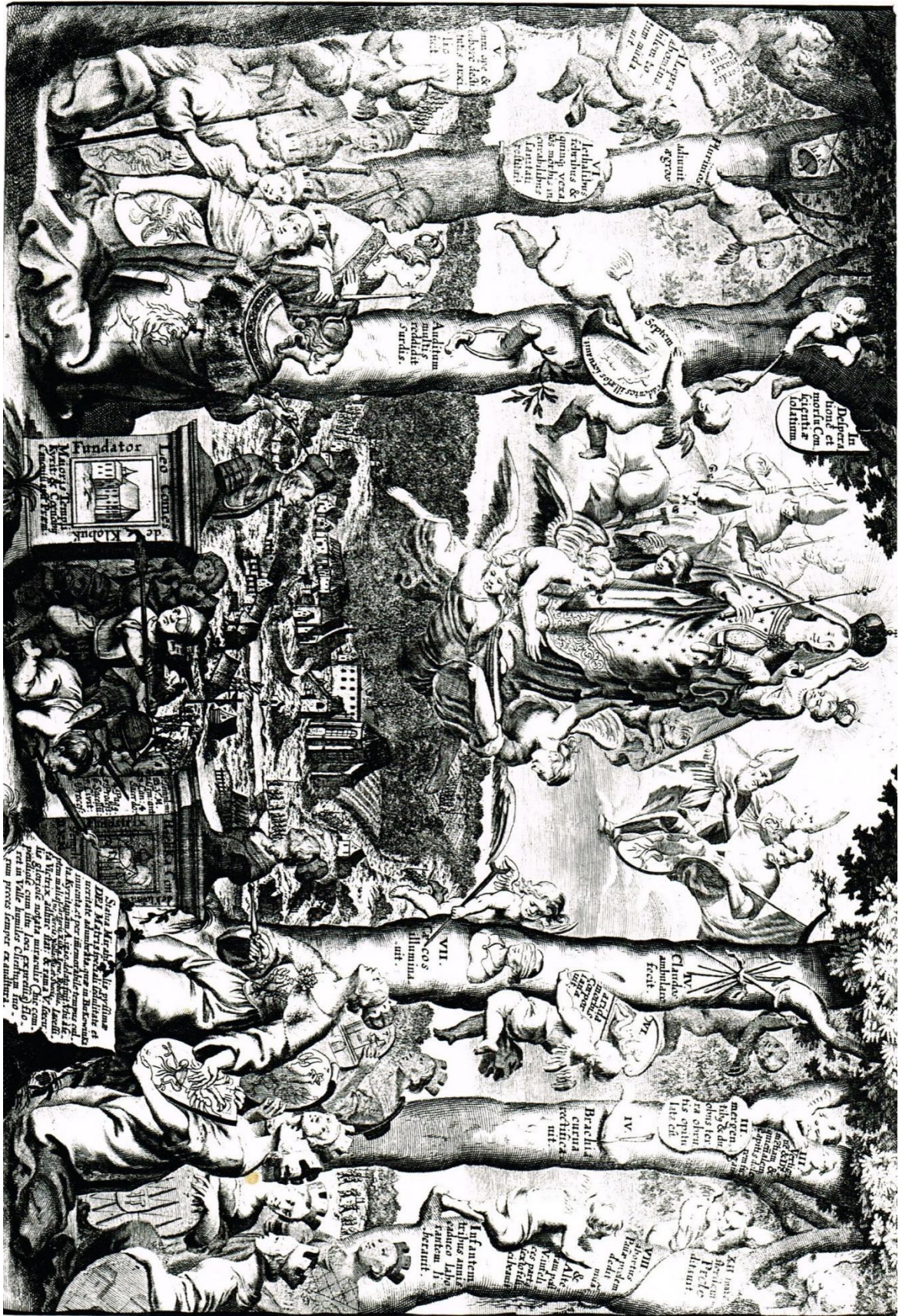

a to z r. 1321. V ní daroval nejvyšší maršálek českého království a moravský hejtman Jindřich z Lipé zdejšímu kostelu Panny Marie nedaleký les a mlýn. Přízeň tohoto muže, který byl pro své mocenské postavení považován za „nekorunovaného českého krále“, jakož i předchozí listina z r. 1299 nám dosvědčují, že již v 1. pol. 14. století patřily Křtiny k výraznějším centrům duchovního života. Po husitských bouřích, jak píše Vigsius, nebylo ve Křtinách po dlouhou dobu kněze, poutní ruch ustal a nebyly slouženy pobožnosti. Bezpečně se však o Křtinách dovídáme, byť jen nepřímo, až r. 1445, kdy zábrdovický opat Matěj (1441-1450) nechal vyhotovit zvon určený zdejšímu kostelu. O tom, jaký význam měly Křtiny pro zábrdovické premonstráty, svědčí skutečnost, že zde vystavěli nejspíše v 15. století druhý kostel nazývaný „německý“. Tomuto datování nasvědčuje i nalezený gotický svorník. Z doby jeho vzniku však o něm nemáme žádné zprávy. Jeho výstavba zjevně signalizuje vzrůstající popularitu a návštěvnost zdejšího poutního místa. Premonstráti nikdy neváhali učinit něco dobrého ve prospěch Křtin, zvláště mohlo-li se tak stát na památku nějaké významné události v jejich životě. Výstavba německého kostela proto mohla být výrazem vděčnosti za papežské rozhodnutí z r. 1450, v němž Mikuláš V. udělil zábrdovickým opatům právo používat nejen berlu a prsten, ale i mitru. V té době to byla mimořádná pocta, neboť žádnému z představených brněnských kostelů nebylo až dosud toto vysoké církevní ocenění uděleno.

Původní křtinské kostely

Již dříve než premonstráti vystavěli v 1. pol. 18. století dnešní chrám Panny Marie, stávaly ve Křtinách dva středověké kostely. O starším z nich se dobové prameny poprvé zmiňují r. 1299. Byla to malá románská stavba pocházející ze 13. století, jejíž původní vzhled byl zastřen celkovou přestavbou v 2. pol. 17. století. Tento malý kostelík byl označován jako „Český“ nebo jako kostel zázračného obrazu či zázračné Panny Marie. Právě v něm byla po celá staletí vystavena poutníkům k uctívání zázračná socha Panny Marie Křtinské. Proto se tento prostý vesnický kostelík těšil u poutníků mnohem větší oblibě než podstatně rozlehlejší gotický chrám nazývaný „německý“. Toto své označení získal proto, že se v něm konaly bohoslužby pro německy hovořící poutníky.“ První zprávy o německém kostele pocházejí až ze 17. století, ale jeho původ je starší. Zdá se pravděpodobné, že byl založen někdy v 15. století. Mše se v něm sloužily pouze během poutí a ve svátečních dnech. Pro návštěvníky zde byly vystaveny ostatky svatých a další relikvie přinesené z Říma a jiných svatých míst. Křtinský farář Jakub Tiehan jich r. 1738 uvádí celkem 17 (například kousek dřeva z kříže Ježíše Krista, vlas Panny Marie, část pláště a hole sv. Josefa, kůstky z těl sv. Anny, sv. Jana Křtitele a sv. Františka de Paula). Patronem obou starých kostelů byla samozřejmě Panna Maria. Již v 17. století byly okolnosti jejich vzniku natolik zastřené, že samotní zábrdovičtí řeholníci neměli v této věci příliš jasno. O německém kostele se například domnívali, že byl založen Lvem z Klobouk již r. 1210 současně s ženským klášteřem, ačkoliv jeho gotický sloh dával tušit, že se jedná o stavbu mladší. U podstatně staršího a památnějšího českého kostela naopak předpokládal spisovatel „Audolí křtinského“ pouze prostý původ. O tom, jak tyto stavby vypadaly v 2. pol. 17. století, se dovídáme ze tří obrázků Křtin. Nejstarší z nich použil r. 1668 opat Olenius ve své knize „Mariophilus peregrinus...“. Na obrázku vidíme český kostel jako nevelkou a nenáročnou stavbu obdélníkového či čtvercového půdorysu s přístavbou po východní straně, k níž přisedá ještě jedna o něco menší. Nad střechou ční jehlovitá vížka. V prostoru kolem kostela se nacházel hřbitov, který byl ohraničen nízkou kruhovou zídou. Vpravo o něco výše stojí německý kostel. K jeho prostorné lodi obdélníkového půdorysu na východě zakulaceného se ze severu pojí boční kaple. Kostel neměl věž. Za ním se rozprostírá

Rytina Filipa Kiliána zaznamenávající nejdůležitější události v historii poutního místa ve Křtinách. Poslední čtvrtina 17. století.

dvoupodlažní kněžská rezidence a před ním stojí zcela samostatně drobná věž. Podle této předlohy vyhotovil na počátku 18. století brněnský rytec J. C. Laidig nový obrázek, který použil r. 1706 anonymní řeholník ve svém díle „Poutník křtinský“ a po drobné úpravě i o rok později v jeho německé verzi „Kyrteiner Wahlfarter“. Třetím a nejpropracovanějším obrázkem původních křtinských kostelů je rytina vyhotovená Filipem Kiliánem. Je známo několik jejích originálů: dva jsou uloženy v Muzeu města Brna a větší počet v archivu fary ve Křtinách. Tato rytina pochází z poslední čtvrtiny 17. století. Při porovnání s obrázkem z knihy opata Olenia (1668) vidíme, že český kostel je již na straně přivrácené k rezidenci rozšířen o přístavbu. Drobná přístavba stojí též po jeho pravé (severní) straně. Rezidence, vystavěná teprve v letech 1660-1661, má přestavěný vchodový portál a na střeše štíhlou vížku. Od českého kostela k ní stoupá schodiště s malou brankou lemované nízkými zídkami. Vysoká okna německého kostela jsou na Kiliánově rytině zřejmě nakreslena přesně tak, jak vypadala, na rozdíl od poněkud nepřesného obrázku z r. 1668. Věž, stojící zcela osamoceně na malém návrší východně od německého kostela, je též jen velmi málo podobná věži znázorněné na starším vyobrazení. Úžlabinou mezi ní a českým kostelem stoupá od potoka schodiště. Kiliánova rytina oproti předchozím obrázkům neznázorňuje pouze sakrální zástavbu, ale i ostatní křtinská stavení. Posouzením výše uvedených skutečností lze rytinu Filipa Kiliána datovat do období po přestavbě rezidence, tedy po r. 1674. Pokud je pravdou, že nečitelný podpis zachovaný na rytině je od A. Lublinského (coby autora kresby, podle níž byla rytina vyhotovena), pak rytina vznikla před r. 1690, protože Lublinský toho roku zemřel. Neúplnost křtinských archiválií ze 13. až 1. pol. 17. století dovoluje nahlédnout do nejstarší historie Křtin jen v omezené míře. Několik málo zachovaných listin sice umožňuje vytvoření rámcové představy o významu obce v tomto období, ale již podstatně méně svědčí o událostech místního významu. Nejhuře jsme na tom v případě 16. století, z něhož se nám o Křtinách nezachovaly žádné přímé zprávy. Toto, z náboženského hlediska významné století, které se nesmazatelně zapsalo do historie církve vystoupením Lutera, Zwingliho, Kalvína a dalších reformátorů, rozšířením reformního hnutí prakticky po celé střední a západní Evropě a vznikem protestantismu, neproběhlo v tomto ohledu jistě zcela poklidně ani ve Křtinách. Přestože si Luterovy myšlenky našly cestu i do prostředí brněnských klášterů, můžeme předpokládat, že Křtiny v tomto složitém období představovaly jedno z center katolické obnovy na Moravě. Tuto rekatolizační úlohu můžeme sledovat zvláště v následujícím století. Byly to právě Křtiny, jež si zvolil olomoucký biskup kardinál František Dietrichstein za cíl své děkovné poutě věnované vítězství habsburských (tj. katolických) zbraní v bitvě na Bílé hoře, kterou sem osobně přivedl r. 1621.

Období třicetileté války

Století sedmnácté proběhlo ve Křtinách ve znamení válečných hrůz třicetileté války, ale též čilé stavební aktivity, rozmachu poutního hnutí, vzrůstu věhlasu Panny Marie Křtinské. První tvrdá rána postihla obec již v r. 1611, kdy vznikl na farním dvoře požár, který se rychle rozšířil i na okolní domky. Do půl hodiny ležela v popelu část vesnice rozkládající se směrem k mlýnu. Ve velkém nebezpečí se ocitnul i český kostel, který bezprostředně ohrožovaly plameny hořící fary stojící od něj pouhých patnáct kroků. Jeho střecha byla ohněm silně rozehrátá, ale odolala a kostel nevyhořel. Záchranu kostela považovali později zábrdovičtí letopisci za zázrak. Místu, kde stála vyhořelá fara, se dodnes říká „na spálenisku“. Třicetiletá válka se poprvé negativně podepsala do života zábrdovických premonstrátů za stavovského povstání, kdy byl roku 1619 zatčen opat kláštera Benedikt Waltenberger (1610-1645) a jeho

Foto: Kamil Pokorný

spolubratři. Současně jim byl zkonfiskován i klášterní majetek. Stejnému osudu neunikl ani kostelní poklad ve Křtinách. Porážkou stavovských vojsk na Bílé hoře byly sice vytvořeny příznivější podmínky ve prospěch restituce zábrdovických řeholníků, ale zdaleka tím neskončil válečný konflikt Habsburků s opozicí. Jeho důsledky Křtiny znovu pocítily v r. 1623, kdy sem vtrhly oddíly Turků a Tatarů sedmihradského knížete Gabriela Bethlena. Těsně před jejich příchodem se podařilo duchovním utéci do okolních lesů. Jen jeden z nich, křtinský farář Tomáš Novák, pro svůj pokročilý věk utéci nemohl, a proto se ukryl na věži pod podlahou. Bethlenovci se vrhli na oba kostely a odnesli z nich vše, co se odnést dalo. Sochy Panny Marie se však nedotkli. Při svém rabování dorazili i na věž, v níž byl ukryt kněz Novák. Chodili přímo po podlaze, pod níž se nalézal, ale nenašli ho. Možná tím unikl osudu svého spoluobčana Jana Cigána, kterého chytili a nedaleko kostela sťali. Druhou samozvanou návštěvou Křtin se stali 19. srpna 1638 Valaši. Když přitáhli do nedaleké obce Březiny, chytili tamního občana Jana Soukupa a chtěli od něho peníze. Mučili ho tak dlouho, dokud jim neřekl, že je má zakopané v kostele ve Křtinách. Myslel si, že tím unikne dalšímu trýznění a že ho propustí. Valaši ho však dovedli do Křtin a zde jim musel ukázat, kam peníze ukryl. Na několika označených místech pak kopali, a když nic nenalezli, vytáhli ho před kostel a znovu ho mučili. Protože jim nic nového neřekl, nechali ho nakonec být a odtáhli. Z kostela si odnesli pouze několik svíček, nic cennějšího nenašli. Když na Moravu pronikali Švédové, rozhodl se křtinský farář Norbert Credelius s ostatními spolubratři ukrýt staré písemnosti a zbylé cennosti na nedalekém Novém hradě u Olomučan. Při svém několikaměsíčním obléhání města Brna v r. 1645, podnikaly oddíly Švédů loupeživé výpravy do širokého okolí. Na den Nejsvětější Trojice okolo deváté hodiny ranní se znenadání roznesl Křtinami křik, že sem míří velký oddíl Švédů. V kostele byla v té chvíli sloužena bohoslužba. Lid i kněží utíkali přímo od oltáře do lesů, kde zůstali ukrytí po mnoho dnů. Švédové však Křtinami jenom prošli a kostelům nevěnovali žádnou pozornost. Pospíchali totiž na Nový hrad, kde čekali bohatší kořist. Zde překvapili nic netušící posádku hradu, hrad vyloupili a zapálili, takže do dnešních dnů zůstal zříceninou. Obrovské bohatství, které zde ukryla celá řada kostelů, klášterů a panství, pak odvezli na šestnácti vozech. Při požáru hradu lehlo popelem vše, co odvézt nestačili, především staré písemnosti. Přitom byly zničeny křtinské archiválie, mezi nimi tzv. „Stará křtinská kniha“, která by dnes byla zvláště cenným zdrojem informací o málo známé historii Křtin v rozmezí 13.- 16. století. Podobnému osudu neunikla ani značná část archivu zábrdovického kláštera po jeho obsazení Švédy v r. 1643. Křtinské kostely však zůstaly válkou nedotčeny, takže již r. 1645 mohl statečný obránce Brna jezuita Martin Sředa (Stredonius) vyslat do Křtin děkovnou pouť za záchranu města při švédském vpádu.

Stavební a duchovní rozvoj poutního místa v 2. polovině 17. století

Neutichající popularita Křtin doprovázená zvyšujícím se počtem příchozích poutníků nutila premonstráty ke stálé stavební činnosti. Velké zásluhy si získal opat Godefridus Olenius (1650 - 1682), který využil klidu po válce k rozsáhlým přestavbám a úpravám obou kostelů i dalších staveb. A tak v letech 1652 - 1653 došlo k přestavbě německého kostela, jemuž po stranách přibýly dvě nové kaple, dále získal novou předsíň, tři nové oltáře a kůr pro hudebníky. V letech 1657 - 1658 byl podroben totální přestavbě starý český kostel. Kromě kůru a oltáře byl kompletně rozbořen a od základů vystavěn znovu v prostornějším provedení. Kromě toho v něm byl zřízen nový hlavní oltář pro sochu Panny Marie. Později (1674) byla

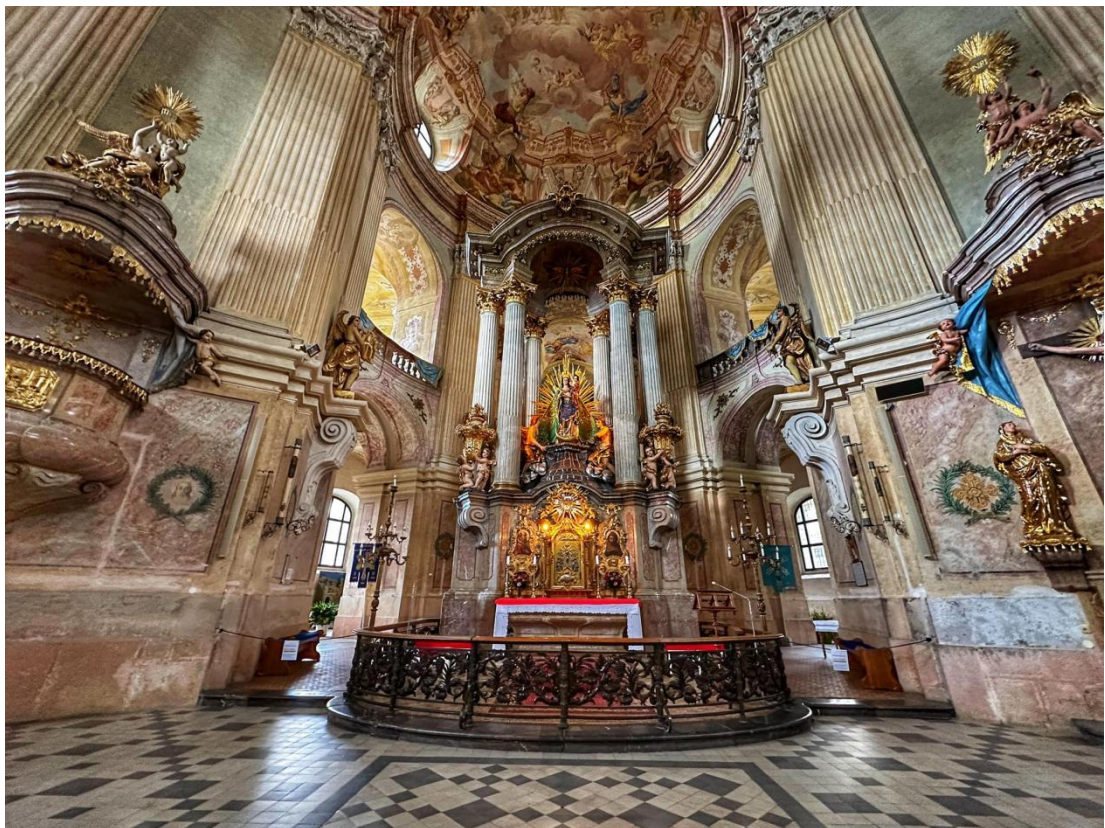
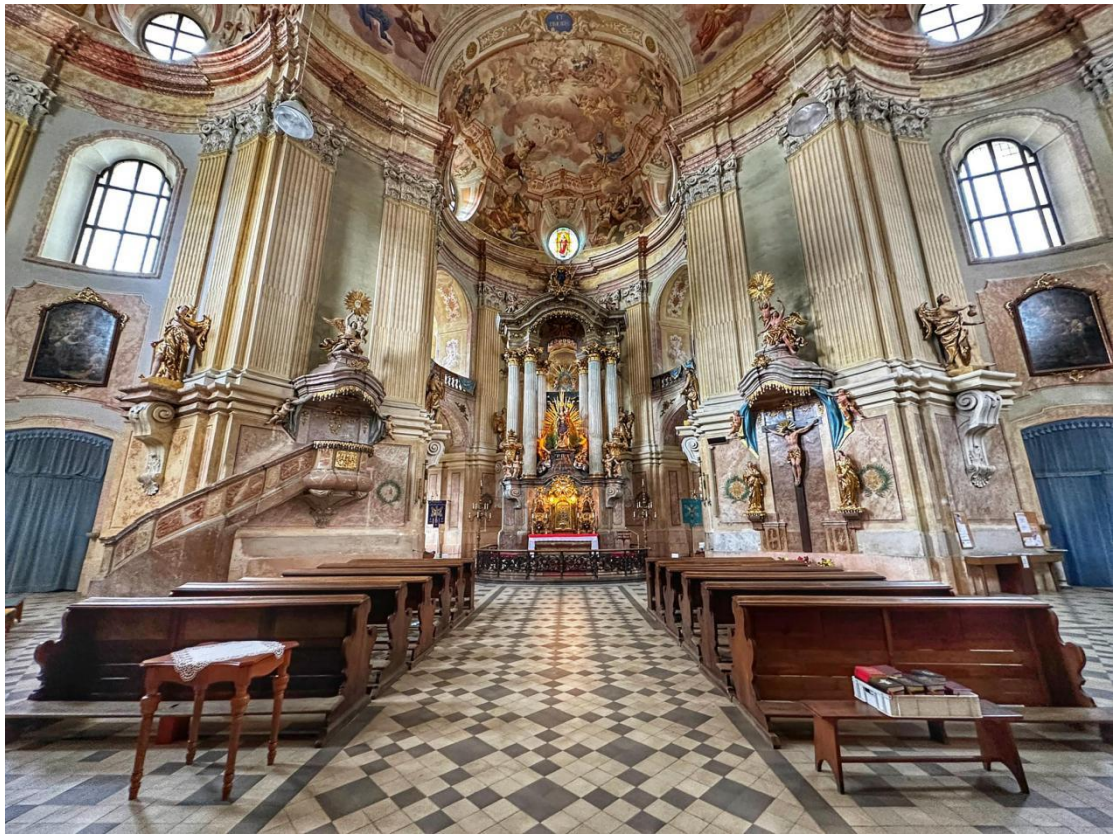

Foto 2x: Kamil Pokorný.

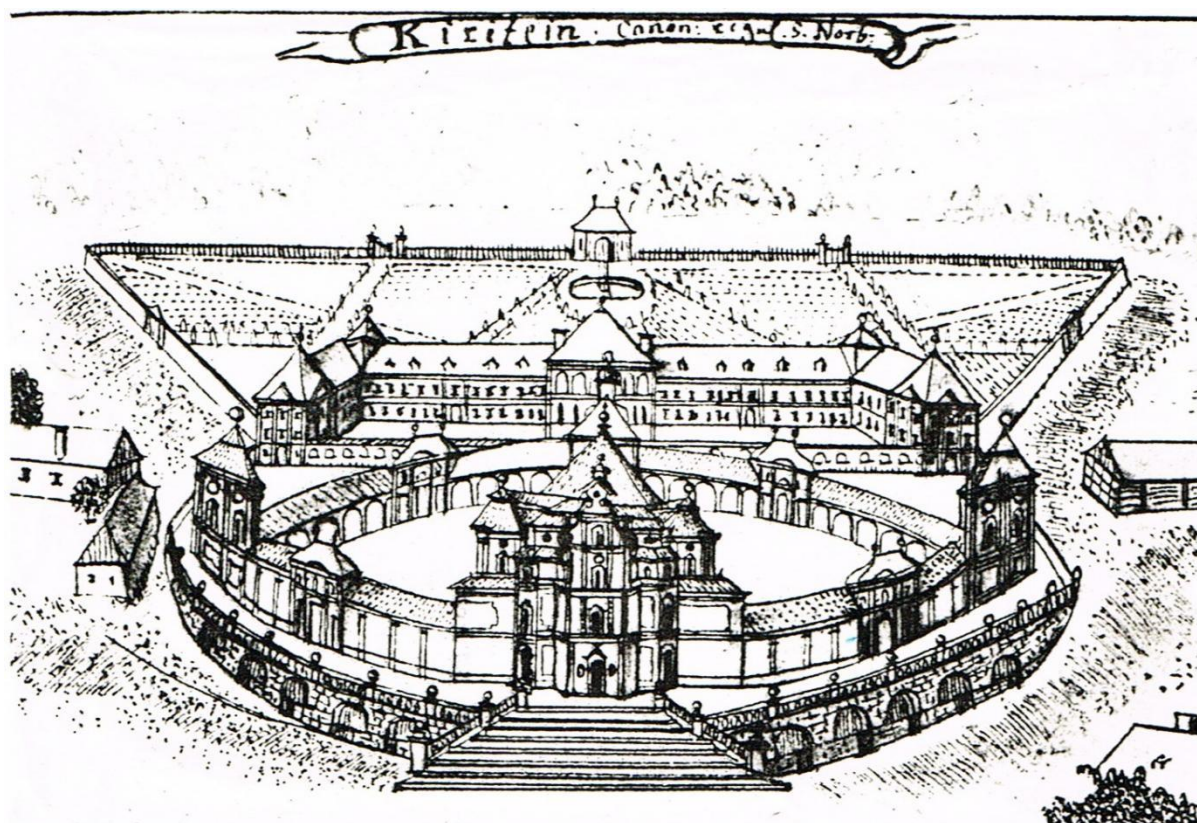

po boku kostela přistavěna sakristie a za hlavním oltářem byl pro pohodlnější přístup poutníků probourán nový vchod. Roku 1675 vysvětil v českém kostele opat Olenius tři nové oltáře. Aby nemohlo znovu dojít k podobné události jako v r. 1611, kdy hořící fara málem zapálila i český kostel, byla r. 1660 stará fara zrušena a místo ní byla v letech 1660 - 1661 vystavěna v místě dnešního zámku nová rezidence pro zdejší kněze. Roku 1668 byla na hřbitově postavena nová kaple, vhodná pro podávání přijímání, která byla později (1672 - 1674) přestavována. Zsvěcena byla sv. Anně, ale obecně byla též nazývána "vyškovská". Kromě dalších stavebních prací byla r. 1679 rozšířena rezidence. Přes toto rozsáhlé budovatelské úsilí v 2. pol. 17. století zůstávali premonstráti stále o krok pozadu za skutečnými potřebami poutního místa. Poutníků rychle přibývalo, a zatímco r. 1658 zde bylo zaznamenáno na 7 000 komunikantů (přijímajících), 17. května 1676 jich bylo v jediném dnu přes 14 000 a za celý rok 1713 již přes 38 000, přičemž se jejich počet nadále zvyšoval. Od poloviny 18. století jich zde bylo v jednotlivých letech zaznamenáváno 50-60 tisíc. Do Křtin již nenacházeli cestu jen obyvatelé Moravy, ale přicházeli i poutníci z Čech, Slezska a Uher. Z tohoto důvodu musel zábrdovický klášter zvýšit počet kněží trvale působících ve Křtinách (1668). Ti zde žili podle vlastních pravidel odloučení od svého kláštera. Tuto řádovou komunitu, jejíž představený směl používat označení „praeses“, schválil r. 1671 strahovský opat. Přesto zábrdovičtí premonstráti nebyli vždy schopni zajistit plynulý chod poutí. Vypomáhali jim proto i kněží z jiných řádů, například brněnští jezuité nebo rajhradští benediktýni. Hlavní poutě bývaly dvě do roka a trvaly vždy několik dní. První z nich bývala největší a začínala v neděli po Nanebevstoupení Páně. Druhá, menší pout' se konala na den Navštívení Panny Marie. K těmto starým poutím přibyla na konci 17. století pout' zavedená paní Zuzanou Kateřinou Liborií z Dietrichsteina. O tom, jak poutě probíhaly, nám vypráví neznámý řeholník ve svém spise „Audolí křtinské“ z r. 1665. Již ve čtvrtek před hlavní poutí přicházely malé skupinky poutníků, v neděli pak přišlo procesí z Brna, čítající přes 4 000 poutníků. Uprostřed průvodu byla nesena na nosítkách socha Panny Marie. S procesím přicházelo až 150 mrškačů, jejichž účast byla pozůstatkem tzv. flagelantství. Bylo to lidové hnutí, které pokládalo mor za trest boží. Proto se mrškači sami trýznili bitím okovanými důtkami v přesvědčení, že se tak sami potrestají za své hříchy, a tím uniknou této nemoci. Podobné menší procesí přicházelo z Vyškova a okolních vesnic. Během poutí se Křtinami nesl ve dne i v noci zpěv a modlitby. Když se setmělo, bylo vidět na okolních kopcích stovky ohňů, u nichž se mnozí z poutníků mrskali po celou noc. Mše svatá se konaly nepřetržitě v obou kostelích. Na památku si poutníci kupovali u kostela nejrůznější obrázky, křížky, růžence a jiné předměty. Do Křtin též nacházelo cestu i mnoho žebráků, na něž zde čekala štedrá almužna.

*„Mistře pohled' jaké kameny a jaká stavba zbudována.
Od Kryštofa Jiřího Matušky,
opata zábrdovického ke cti Tvé a Tvoji Matky.
Za odměnu otce důstojnou prosí onen učedník, který ví. “*
(latinský nápis na pamětní desce umístěné na zdi křtinského chrámu)

Santiniho projekt nového chrámu

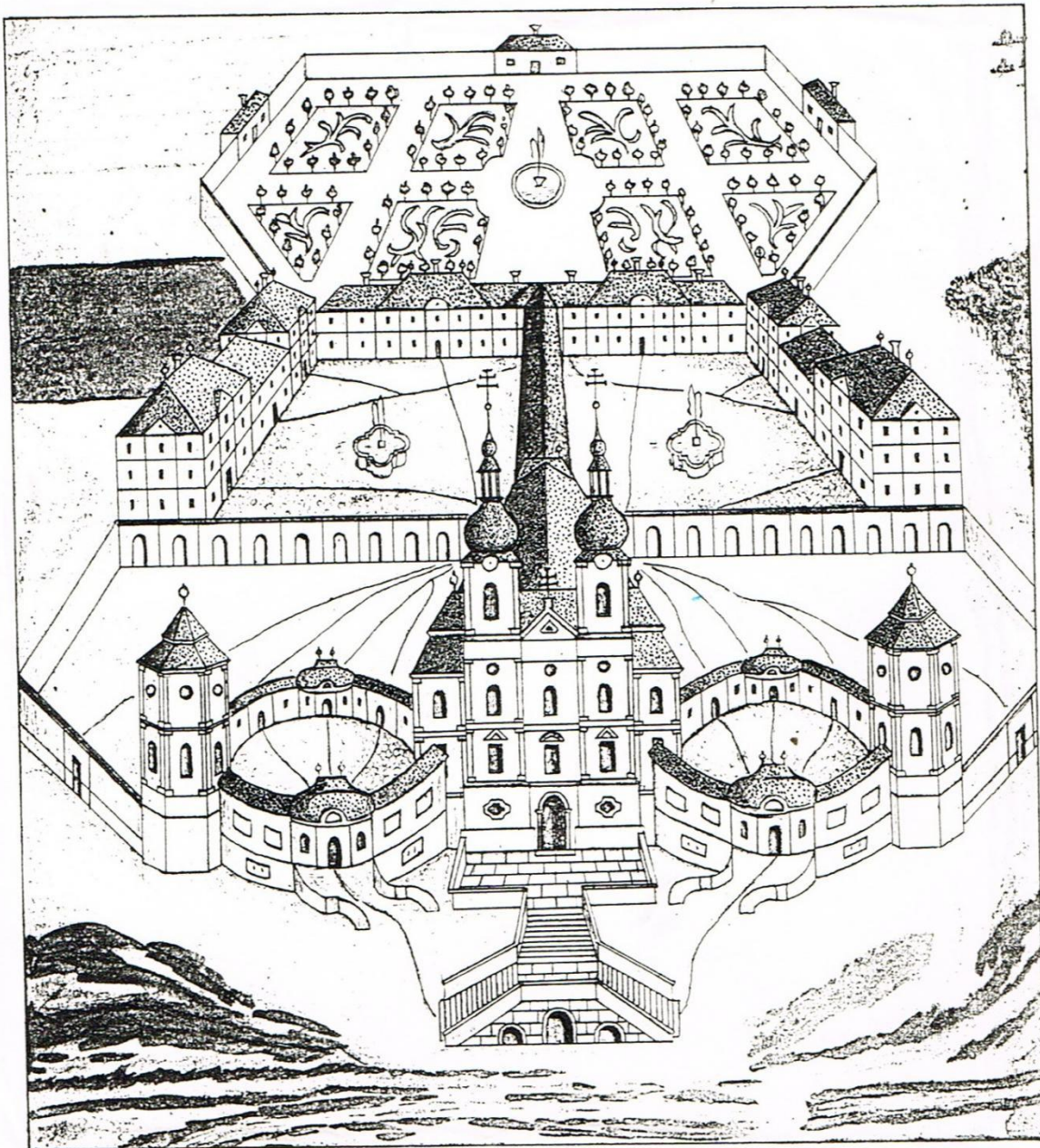
Ze Křtin se stalo věhlasné poutní místo. Stísněnost kostelů však neodstranila ani rozsáhlá výstavba v 2. pol. 17. století. Premonstráti byli proto znovu nuceni zabývat se otázkou dalšího stavebního rozvoje svého poutního místa. Jakýkoliv velkorysejší stavební program však

Nerealizovaný Santiniho projekt chrámu Panny Marie ve Křtinách na obrázku F. B. Wenera z r. 1752.

nepřicházel z finančních důvodů v úvahu. Je velmi pravděpodobné, že by oba původní křtinské kostely zůstaly zachovány do dnešních dnů a že by na jejich místě nikdy nevyrostl monumentální Santiniho chrám Panny Marie, kdyby ke Křtinám nechovala živý náboženský vztah boskovická paní Zuzana Kateřina Liborie z Dietrichsteina, rozená ze Zástřizl. Tato zbožná šlechtična učinila rozhodnutí, které se nesmazatelně zapsalo do historie zábrdovického kláštera a ve svých důsledcích naprosto změnilo i další osudy a tvář poutního místa ve Křtinách. Roku 1690 totiž uzavřela s opatem zábrdovického kláštera Maxmiliánem Pfendlerem z Lossbergu (1682 - 1695) bohatou fundaci, v níž věnovala klášteru svůj statek Jesenec u Konice, který měl být po její smrti použit k financování výstavby nových kostelů ve Křtinách a v Jesenci. K tomuto rozhodnutí ji přivedla podivuhodná souhra okolností. Panství Jesenec totiž původně přírkla dominikánskému klášteru v Boskovicích (který sama založila), ale pod vlivem zvláštních událostí, které prožila ve Křtinách, změnila svůj původní úmysl a Jesenec věnovala premonstrátům. Bylo to především uzdravení jejího muže Jana Bohuše Morkovského ze Zástřizl, který se, ač těžce nemocný, uzdravil právě v okamžiku modlitby paní Zuzany před sochou Panny Marie Křtinské. Podruhé to byla právě paní Zuzana, která si z Křtin odvezla zdraví. Když byla stížena v Olomouci mrtvicí a léky jí nepomáhaly, nechala se přenést do Křtin a zde prosila Pannu Marii o pomoc. Druhý den vstala zdráva. Jako poděkování za své uzdravení věnovala kostelu ve Křtinách 6 stříbrných svícňů, ustanovila pouť z Boskovic do Křtin a věnovala premonstrátům již zmíněné panství Jesenec. Vymínila si však, že je bude využívat až do smrti. Teprve potom mohlo být použito k zabezpečení výstavby kostelů ve Křtinách a v Jesenci. Přestože uzavření této své štědré fundace přežila jen o několik měsíců, nemohli premonstráti pro prohlubující se hospodářskou krizi v klášteře pomýšlet na splnění jejího zbožného přání. Hlavní zásluhu na této situaci měl právě opat Pfendler, který svým nehospodárným řízením, prosazováním finančně neúnosného záměru

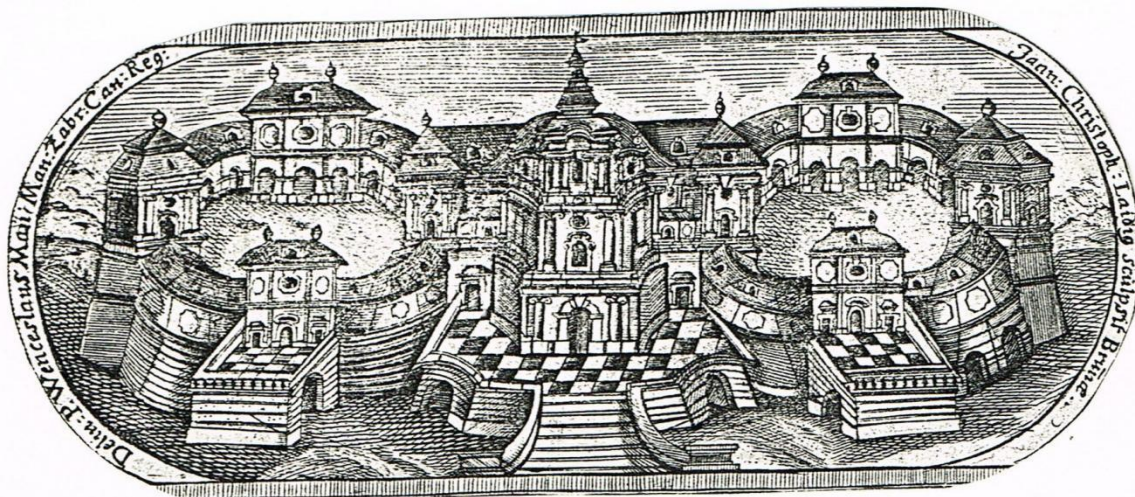

Projekt chrámu Panny Marie ve Křtinách se dvěma věžemi na překresbě J. Luňáčka z r. 1808.

získat některé kláštery v Uhrách a nadřazováním osobních zájmů na úkor svých spolubratří, přivedl klášterní pokladnu na pokraj zhroutil. Tyto skutečnosti byly v r. 1695 hlavními důvody jeho nucené rezignace, zbavení hodnosti opata a vyobcování z řádu. Pro svou osobu si však vymínil užívání statku Jesenec, čímž ještě více zkomplikoval a oddálil zamýšlenou výstavbu ve Křtinách i v Jesenci. Na jeho nástupce opata Engelberta Hájka (1695 - 1712) pak připadl nelehký úkol obnovit zchátralé klášterní hospodářství, a tak připravit dostatečné zázemí pro splnění přání „nejštedřejší dárkyně“, jak premonstráti sami paní Zuzanu nazývali. Po jeho úspěšném zvládnutí (přivedení klášterního hospodářství k prosperitě a znovuzískání statku Jesenec) mohl opat Hájek zahájit přípravné práce k vlastní realizaci tolik odkládaného snu zábrdovických premonstrátů - výstavbě nového chrámu ve Křtinách. Nový křtinský chrám měl po stavební stránce co nejlépe vyjadřovat vztah premonstrátů k Panně Marii

Křtinské i k jejímu poutnímu místu. Stavba proto musela být prostorná, schopná přijmout co možná největší počet poutníků. Měla být monumentální a současně přívětivě začleněná do okolní krajiny. Důležitou otázkou proto zůstávala volba vhodného architekta, schopného obsáhnout ve svém projektu všechny tyto požadavky. V té době pracoval na Moravě vynikající český architekt italského původu Jan Blažej Santini Aichel (1677 - 1723). Santini představoval vůdčí osobnost naší barokní architektury. Z jeho předchůdců působících v českých zemích s ním snese srovnání jedině podobně geniální architekt jako on, Petr Parlář, činný za vlády Karla IV. a Václava IV. Santiniho dílo ovlivnilo hlavní vývojové trendy v umění nejen u nás, ale i v ostatních zemích Evropy. Styl jeho tvorby byl však pro většinu jeho současníků stěží přijatelný, zdál se jim totiž příliš vizionářský. Santini byl proto spíše obdivován než chápán. Na Moravu se dostal díky opatovi cisterciáckého kláštera ve Žďáru nad Sázavou Václavu Vejmluvovi. Ten se záhy stal jeho největším mecenášem a podporovatelem. Nikde na Moravě, ba ani v Čechách, nenaznala Santiniho práce takového časového a prostorového rozšíření i rozmanitosti jako právě v jeho žďárském ohnisku. Opat Vejmluva umožnil všestranně rozvinout jeho schopnosti při realizaci rekonstrukcí a novostaveb ve svém klášteře a jeho nejbližším okolí. Dalšími Santiniho zaměstnavateli na Moravě se stali zábrdovičtí premonstráti a rajhradští benediktýni. Pro Santiniho se zábrdovičtí řeholníci rozhodli zřejmě právě díky osobní přímlově opata Vejmluvy. Na jejich panství byl architekt povolán opatem Hájkem podle tradice nejdříve k vyhotovení projektu rezidence a kostela v Jesenci (1709-1711) a teprve potom byl uveden do Křtin. Zde dokonale pochopil požadavky, které na něho kladli premonstráti, a navrhl hned několik stavebních projektů. Je z nich zřejmé, že Santini od počátku počítal s rozebráním obou starých kostelů, kněžské rezidence, hřbitovní kaple i se zrušením hřbitova. Samotný projekt novostaveb prodělal, pravděpodobně na přání samotných premonstrátů, četné změny. Zcela se ustoupilo od kruhového pojetí areálu, které se zachovalo na kresbě F. B. Wenera z r. 1752. Jedním z raných nerealizovaných Santiniho projektů pro Křtiny může být též návrh zástavby čtvercového půdorysu s kostelem uprostřed, který objevil r. 1890 Augustin Prokop v rajhradském archivu. V Moravském zemském archivu, kam byly staré písemnosti rajhradských benediktinů převezeny, je zachován i pohled na průčelí této nerealizované Santiniho stavby, považované též za projekt kaple sv. Jana na Zelené hoře u Žďáru. Nakonec zvítězila verze blízká překresbě z r. 1808 od J. Luňáčka. Ta počítala s výstavbou mohutného centrálního chrámu s velkou kopulí a dvěma věžemi v průčelí. Po jeho stranách měly stát dvě

Projekt křtinského chrámu s jednou věží na rytině J.C.Laidiga (kolem r. 1738).

kaple sv. Anny a sv. Josefa, připojené k chrámu klenutými arkádami. Za těmito stavbami se měla rozprostírat rozsáhlá kněžská rezidence se zahradami. Projekt nebyl do této své podoby

nikdy dokončen. Již opat Matuška se krátce po svém vstoupení do čela kláštera (1738) rozhodl z finančních důvodů pozměnit původní Santiniho projekt, a proto upustil od výstavby dvou věží v průčelí chrámu a místo nich vystavěl věž jedinou. Velký význam pro pochopení této změny stavebního záměru má dosud takřka neznámá rytina J. C. Laidiga uschovaná v archivu křtinské fary. Je na ní vyobrazena socha Panny Marie Křtinské a po stranách je česky a německy zaznamenána historie Křtin. Pro nás má největší význam malý oválný obrázek při spodním okraji rytiny. Vidíme na něm projekt křtinského chrámu s jednou věží, po jehož stranách stojí dvě kaple, připojené ke chrámu kruhovými ambity s představenými podsklepenými terasami. Podobnost tohoto projektu s realizovanou stavbou je více než zjevná. Jeho autorem nebude pravděpodobně Santini, který zemřel již r. 1723 (tedy přibližně 15 let před touto změnou výstavby), ale architekt, který aktualizoval jeho původní projekt na reálné finanční možnosti zábrdovických premonstrátů za opata Matušky. Projekt křtinského chrámu s jednou věží je znám i z rajhradské kresby popisované r. 1950 M. D. Hejdovou, která též upozorňuje na jeho podobnost s realizovaným stavem. Vedení výstavby svých projektů Santini obvykle přenechával zkušenému polírovi nebo osvědčeným zednickým mistrům. V případě Křtin to byl u rezidence a kaple sv. Anny František Benedikt Klíčnický a u chrámu (po Santiniho smrti) František Antonín Ritz.

Chrám Panny Marie ve Křtinách - životní dílo opata Matušky

Praktickou realizaci Santiniho projektu pro Křtiny zahájil až Hájkův nástupce v čele zábrdovického kláštera - opat Hugo Bartlicius (1712 - 1738). Projekt byl rozložen na několik etap. Nejdříve se začala stavět nová rezidence (kolem r. 1712), jejíž hrubá stavba byla dokončena již v r. 1718. Dokladuje to letopočet, vyrytý v krovu zámecké střechy. Nadále se pracovalo především v interiéru a r. 1735 bylo přistavěno pravé křídlo. Propojovací trakt mezi rezidencí a chrámem Panny Marie byl postaven až po dokončení chrámu (nejspíše krátce po r. 1744). Výstavba nové kaple sv. Anny byla zahájena r. 1718. Krátce předtím, než se začala stavět, byl rozbořen původní německý kostel. Základní kámen k dnešnímu chrámu Panny Marie byl položen o 10 let později, r. 1728. Český kostel však zůstával ještě po nějakou dobu zachován, přestože zasahoval do areálu výstavby. Byl zde tolerován až do r. 1733, protože ukrýval poklad nejcennější - uctívanou sochu Panny Marie. Musel být proto zachován až do doby, kdy premonstráti našli pro svou slavnou sochu nové důstojné místo. Tím se mohla stát jediné nově dostavěná kaple sv. Anny. Do ní byla starobylá Madona roku 1733 slavnostně přenesena. Kaple potom plnila až do dokončení chrámu Panny Marie funkci farního kostela. Český kostel tedy zanikl až r. 1733, aniž by svou předchozí přítomností uprostřed rozlehlého staveniště nějak vážněji ohrozil výstavbu chrámu. Ta ostatně pokračovala za opata Bartlicia velmi zvolna, neboť - jak se dovídáme z oslavné řeči sepsané při příležitosti jeho smrti - v r. 1738 byly obvodové zdi chrámu vyvedeny pouze do úrovně spodních oken. Chrám Panny Marie začal sice stavět opat Bartlicius, přesto se hlavní zásluhy o jeho vybudování po právu připisují jeho nástupci opatu Kryštofu Jiřímu Matuškoví (1738 - 1777). Matuška dostavění chrámu podřídil veškerou svou energii, když se jako pětaticetiletý postavil do čela zábrdovického kláštera. Byl přímo naplněn touhou co nejrychleji dokončit stavbu a co možná nejlépe a nejkrásněji ji vyzdobit. Ve svém díle pokračoval neochvějně i v době, která jeho záměrům nepřála. V odhodlání nepolevil ani za válek o rakouské dědictví, kdy byla klášterní pokladna zatížena mimořádnými položkami odváděnými státu a dokonce ani po pobytu

CHRISTOPHORVS Abbas ZABROVICENSIS
aLtera professione OMNIPOTENTIS
Vota sIGNANS.

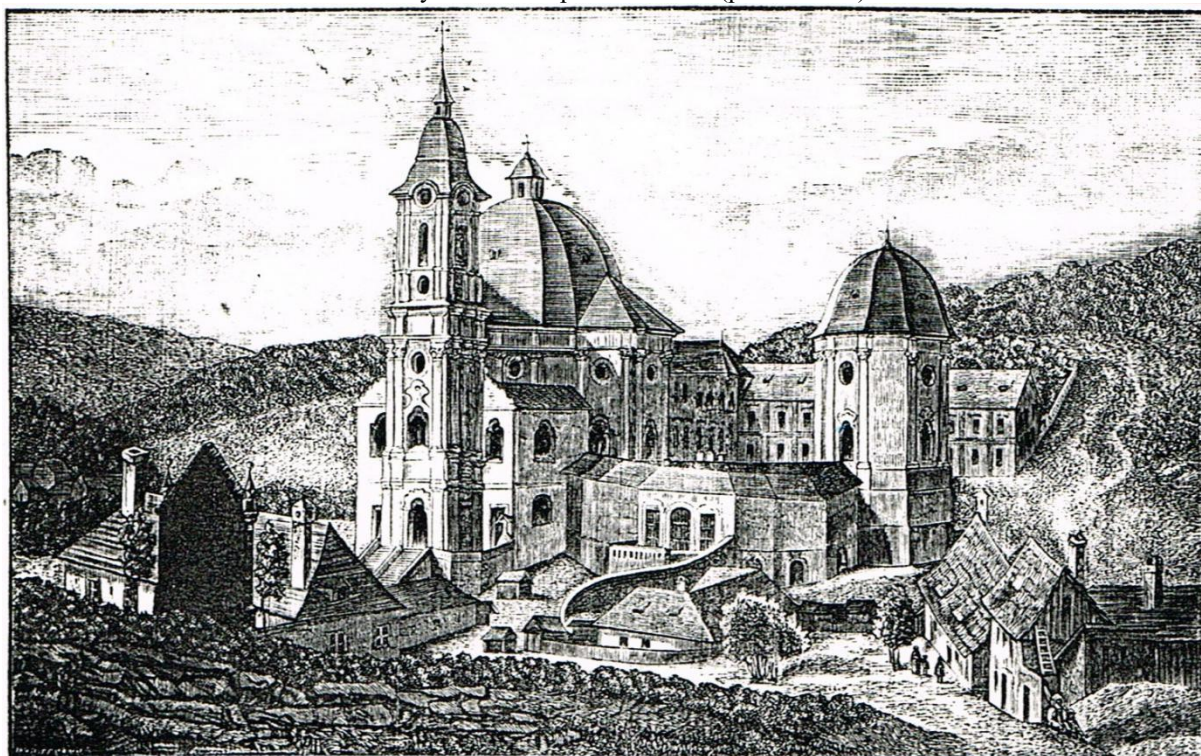
Portrét opata Kryštofa Jiřího Matušky. Rytina J. Mansfelda 1772.

pruských a ruských vojáků ve Křtinách r. 1742. Pro svůj úkol měl všechny nezbytné vlastnosti, protože při práci byl vynalézavý a praktický. Oslavná řeč, sepsaná při příležitosti jeho významného kněžského jubilea - padesáti let od složení řeholních slibů (1772), se zmiňuje například o tom, jak objevem kvalitního křtinského mramoru a jeho použitím při výzdobě chrámu ušetřil klášterní pokladně značné peněžní částky. Na škodu věci však byla jeho nesmlouvavá a přímá povaha, která ho přiváděla do ostrých střetů s konventem svého řádu. Rozkol v klášteře nakonec dosáhl takového rozměru, že musel být řešen prostřednictvím císařovny Marie Terezie. Pod vedením opata Matušky však stavba rychle rostla, takže již r. 1744 byl chrám dostavěn a mohlo se začít pracovat na vnitřní výzdobě. Rychlé tempo výstavby umožnilo, aby 1. května 1750 byla do chrámu přenesena z kaple sv. Anny socha Panny Marie a chrám byl opatem Kryštofem Matuškou benedikován (posvěcen). Z úsporných důvodů však zredukoval původní stavební záměr a místo dvou věží v průčelí chrámu, pro něž položil základy již jeho předchůdce, postavil věž jedinou. Ze stejného důvodu odložil výstavbu schodiště k hlavnímu vchodu i druhé kaple zasvěcené sv. Josefovi, s ním počítal Santiniho projekt po jihozápadní straně chrámu. Čím více však bylo ušetřeno na jedné straně, tím více bylo investováno do vnitřní výzdoby. Na interiéru chrámu se podepsali přední umělci své doby. Rozsáhlé fresky pocházejí ze štětce Jana Jiřího Egtense, obrazová tvorba je zastoupena díly brněnského jezuity Ignáce Raaba, Josefa Winterhaldera ml., Josefa Sterna a podle tradice i olomouckého augustiniána A. Lublinského. Malířské práce blíže neznámého rozsahu provedl František Michalíc. Sochařská výzdoba reprezentuje Antonína Schweigla a jeho syna Ondřeje Schweigla, sochy na věži pocházejí z dílny Ignáce Lengelachera. Pro trvající napětí mezi premonstráty a olomouckými biskupy nebyl chrám po dlouhou dobu vysvěcen, přestože byl již v podstatě dokončen. Práce nadále pokračovaly především na výzdobě interiéru a r. 1770 bylo k hlavnímu vchodu do chrámu přistavěno široké trojdílné schodiště s rampou, které definitivně přikrylo základové zdivo pro dvě věže položené opatem Bartliciem. Chrám Panny Marie byl konsekrován (vysvěcen) až 21. dubna 1771 olomouckým světicím biskupem Františkem Matějem Chorinským. Stalo se tak 43 roků po zahájení jeho výstavby a takřka šest desetiletí od počátku realizace celého projektu. Krátce po této slavné události se opat Matuška dožil svých významných kněžských jubileí (r. 1772 padesáti let od složení řeholních slibů, o pět let později padesáti let kněžství) a r. 1777 se vzdal své opatské hodnosti a odešel na odpočinek do Křtin. Zde 3. listopadu téhož roku zemřel a o tři dny později byl pochován v hrobce pod chrámem Panny Marie. Tak nakonec zůstal i po smrti blízko svému dílu, kterému zasvětil velkou část svého života. Toto dílo, naplňující odkaz paní Zuzany z Dietrichsteina i tužby a snahy jeho předchůdců, můžeme obdivovat i dnes s odstupem více než dvou století. Již v r. 1944 napsal znalec Santiniho tvorby F. M. Žampach, že křtinský chrám „*svým řešením, výstavbou i výzdobou plně opravňuje názor, že je to nejkrásnější barokní stavba církevní v českých zemích*“. Ne nadarmo bývá nazýván „Perla Moravy“. Chrám Panny Marie, dlouhý 55 m a široký 37 m, je největší Santiniho stavbou vystavěnou na půdorysu řeckého kříže. Monumentalitu vnitřního prostoru vytváří směle řešená centrální kopule čnicí do výše přes třicet metrů, oživená rozsáhlými Egtensovými freskami. Přes tyto své rozměry působí interiér chrámu vzdušně a lehce. Tohoto efektu je dosaženo dostatečným prosvětlením celého prostoru i příznivou tóninou nástropních fresek. Není pochyb, že výstavbou křtinského chrámu premonstráti beze zbytku naplnili biblická slova Šalamounova, na něž upozorňují na mramorové pamětní desce věnované vysvěcení chrámu a umístěné na jeho zdi za hlavním oltářem: „...*nebo dům, který já stavěti chci, veliký*

Křtinský chrám v 1. pol. 19. století (před r. 1844).

Křtinský chrám v 2. pol. 19. století (1858).

býti má a slavný... “ (II. Par. 2,9).

Konec premonstrátů ve Křtinách

Již za Matuškovy života pocítily Křtiny první předzvěst svého budoucího násilného úpadku, který s sebou měla přinést josefínská doba. Dvorní dekret z r. 1772, zakazující poutě na zázračná místa, které by trvaly více než jeden den, naprosto zmrazil rozvoj dalšího poutního hnutí. Do Křtin místo obvyklých několika desítek tisíc poutníků dorazilo v tomto roce jen několik stovek. Na ctitele mariánských tradic tvrdě dolehl i další dekret, který zakázal veřejné nošení soch a obrazů Panny Marie a dalších svatých. To se však nezadržitelně schylovalo k nejdramatičtější události v životě zábrdovických premonstrátů, které se dočkal Matuškův nástupce opat Michael Marave (1777 - 1784). Dne 3. září 1783 navštívil klášter císař Josef II. doprovázený gubernátorem Cavrianim, aby si prohlédl klášterní budovy a osobně posoudil možnost jejich využití pro potřeby vojenské nemocnice. Přestože Cavriani obavy mnichů svým dopisem rozptýlil, dochází za necelý rok dne 24. července 1784 k nečekanému zrušení zábrdovického kláštera a k zestátnění jeho panství. Zrušení kláštera přišlo tak nečekaně, že všechny ohromilo. Zaskočení premonstráti byli nuceni do šesti měsíců opustit klášter. Většina z nich se proto dříve či později sešla ve Křtinách, kde jim poskytoval přístřeší zdejší farář Karel Ptáček (1780 - 1804). Žili zde i nadále v duchovní jednotě s nadějí v možnost obnovení svého kláštera. Tato naděje se stala ještě reálnější po smrti císaře Josefa II. a zvláště po obnovení některých uherských klášterů. Proto psal roku 1802 Michael Marave císaři Františku I. a požádal ho o obnovení kláštera v Zábrdovicích nebo alespoň o povolení premonstrátského převorství ve Křtinách. Císař však jeho žádost zamítnul. Marave roku 1819 umírá a na křtinském hřbitově ho pochoval jeden z posledních zbývajících spolubratří Emerich Stankovič. Odchodem posledního zábrdovického opata se tak definitivně uzavřela více než půltisíciletá slavná éra premonstrátů ve Křtinách. V důsledku těchto josefínských zákroků nemohla být pochopitelně dokončena stavba Santiniho projektu ve Křtinách. Z tohoto důvodu nebyla již nikdy zahájena výstavba kaple sv. Josefa s ambity po jihozápadní straně chrámu, přestože ještě v r. 1858 doufal K. Wagner ve své knize „Posvátné poutní místo ve Křtinách na Moravě“, že se najde někdo, kdo by tuto chybějící část projektu dostavěl. Křtinský chrám - zbavený starostlivé ochrany zábrdovického kláštera - navíc ohrožovalo nebezpečí v podobě nedostatku finančních prostředků, které byly nutné na jeho pouhou údržbu. Proto byla r. 1790 prohlášena kaple sv. Anny i s ambity za postradatelnou a bylo nařízeno její odsvěcení. Matka tehdejšího faráře Terezie Ptáčkové však tyto objekty koupila a zachovala pro bohoslužbu. Křtinám se nevyhnuly ani napoleonské války. Roku 1805 tudy prošli francouzští vojáci a při své druhé invazi v roce 1809 zde byli dokonce na několik měsíců ubytováni. Ve stejné době (1805) byl zrušen hřbitov, který se až dosud nacházel u kostela, a byl založen nový na okraji obce. Později na něm byla vystavěna hřbitovní kaple s malou hrobkou (1875). K další významné změně v osudech poutního místa ve Křtinách došlo r. 1830, kdy se panství dostalo do rukou světské vrchnosti. Ta tím získala patronátní právo nad křtinským kostelem. Prvním majitelem se stal hrabě František Xaver Dietrichstein, s jehož jménem je spojena obnova chrámu po požáru, kterým byl poškozen 26. května 1844. O této dramatické události, která chrámu hrozila zničením, nás podrobně zpravuje zápis v „Domácích protokolech křtinské fary“. Oheň, který vzplál v jednom z vesnických domků, záhy přskočil na kapli sv. Anny a odtud se šířil přes ambity ke chrámu Panny Marie. Obyvatelé Křtin s hrůzou pozorovali, jak jeho šindelové střechy v krátké chvíli pohltily

plameny. Ničící živel pronikl až na věž, kde roztavil památné zvony (zvon opata Matušky z r. 1742, opata Matěje z r. 1445 a opata Gottschalka z r. 1343). Dalšímu postupu ohně na budovu bývalé kněžské rezidence se podařilo zabránit až včasným stržením její střechy na spojovacím křídle s chrámem. Křtiny navštívil krátce po požáru majitel panství hrabě Dietrichstein, který poskytl potřebnou pomoc při zjednání nápravy. S opravami střech se začalo ještě téhož roku, ale dokončovací práce se protáhly až do roku následujícího. Dokladuje to zápis objevený během současné rekonstrukce v báni nad hlavní kopulí, který nese letopočet 1845. Po smrti hraběte Dietrichsteina připadlo panství roku 1850 jeho třem dcerám a roku 1856 přešlo do rukou Alfonse Mensdorfa-Pouilly. Nového rozkvětu se však Křtiny dočkaly až roku 1864, kdy panství koupil hrabě Vincenc z Bubna-Litic. Jeho osobnost znamenala pro Křtiny mnoho. Jeho stavební úpravy a přestavby vtiskly obci prakticky dnešní ráz. Hned po koupi panství zvýšil o jedno patro budovu bývalé kněžské rezidence a přestavěl ji na zámek. V jeho okolí založil okrasný park. Roku 1865 byla na jeho náklady odstraněna stará hroučící se cesta k ambitu a kapli sv. Anny, což velmi přispělo ke zkrášlení prostoru před kostelem. Dnešního návštěvníka na tuto někdejší přístupovou cestu upomínají dveře v jižním ambitu, které se v důsledku těchto stavebních úprav ocitly několik metrů vysoko nad úrovní křtinského náměstí. Roku 1866 získal hrabě Vincenc z Bubna-Litic kapli sv. Anny a v přilehlém ambitu vystavěl následujícího roku nadzemní hrobku pro svůj rod. Celkem v ní bylo pochováno jedenáct příslušníků jeho rodiny. Znovu se válka podepsala do křtinské historie roku 1866, kdy během války prusko-rakouské prošel obcí 17. července pruský armádní sbor a v srpnu téhož roku zde bylo na krátkou dobu ubytováno na 1 300 pruských vojáků. Na rozdíl od svých francouzských předchůdců z roku 1809, kteří se zde chovali poměrně slušně, Prusové napáchali velké škody a jejich odchod byl provázen hlubokým oddechnutím místních obyvatel. Roku 1882 koupil křtinské panství brněnský továrník Mořic Teuber, po jehož smrti ho zdědila dcera Adelína a její manžel brněnský továrník Edvín Offermann. Posledním majitelem panství před vznikem Československa byl od roku 1894 kníže Jan II. Lichtenštejn. Lichtenštejnům bylo panství v roce 1923 z části zestátněno a křtinský zámek se tak dostal do využívání Vysoké školy zemědělské v Brně.

Křtinský chrám na sklonku 20. století

Ve 20. století byl křtinský chrám průběžně opravován, zvláště po II. světové válce, kdy byla 25. dubna 1945 výbuchem letecké pumy zdemolována část ambitu a pod ním se nacházející hrobka hrabat z Bubna-Litic. Rozmetané kosti a zbytky rakví byly posbírány a uloženy v kryptě pod kaplí sv. Anny. Poškozena byla i střecha chrámu Panny Marie, jež byla na četných místech proděravělá od střel a měla poničenou část krovu. Další škody byly způsobeny na fasádě. Velké opravy chrámu a dalších staveb prováděl farář František Marek (1932 - 1957). Svědectví o nich nalézáme v archivu bývalého Státního památkového úřadu pro Moravu a Slezsko v Brně. V tomto díle pokračoval i jeho nástupce Jaroslav Samson (1957 - 1973). Roku 1974 zahájil křtinský děkan Tomáš Prnka nejrozsáhlejší rekonstrukci chrámu Panny Marie v jeho historii, která počítá s celkovou obnovou stavby od střechy až po podzemí. Na všech střechách byl položen nový měděný plech a bání na věžích, mariánský znak nad kopulí a dvouramenný kříž na věži byly potaženy zlatem. Přitom byl v báni nad chrámovou kopulí nalezen zápis z 15. 7. 1845, který dokladuje obnovu střech po požáru, jenž ho postihl v r. 1844. V roce 1975 k němu byly přiloženy další dokumenty a předměty, např. fotografie a pohlednice kostela, pozdrav duchovního správce, zvukový záznam zvonů na magnetofonovém pásku, plátek zlata, mince, láhev slivovice a další. Podobné předměty byly v

1 prosince 1990 otevíráme větrací chodbičku vedoucí do Hlavní krypty. Na fotografii Radovan Drtil.

Dne 1. prosince 1990 zahajujeme průzkum otevřením větrací chodbičky do hlavní krypty. Na fotografii R. Drtil.

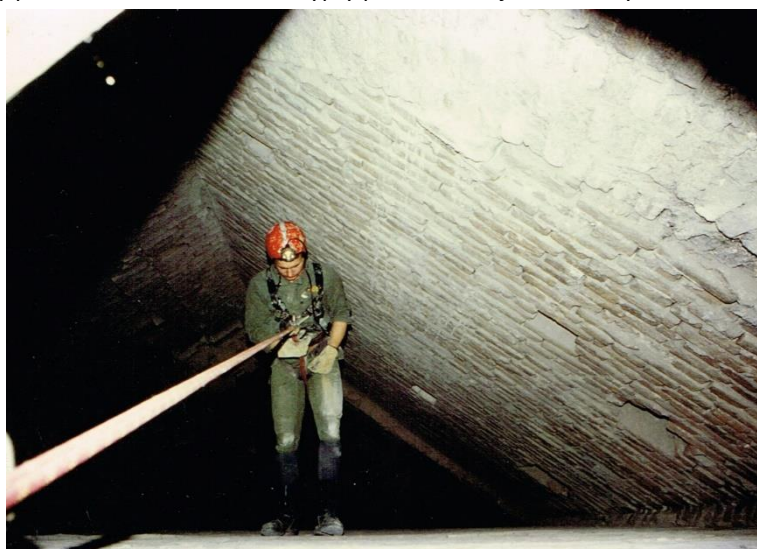
Takto vypadala Hlavní krypta, když jsme 1. prosince 1990 do ní poprvé přišli.

průběhu oprav vkládány i do dalších bání (v r. 1979 na chrámové věži, v r. 1983 na kapli sv. Anny a v r. 1992 na jižním ambitu). Z chrámových zdí byla odstraněna stářím poškozená fasáda a je nahrazována novou se složitě provedenou štukatérskou úpravou podle původního vzoru. Nákladné restauraci byly podrobeny nástropní fresky v chrámu Panny Marie, které patří k nejrozsáhlejším ve střední Evropě. Dále dochází k rekonstrukci architektonických detailů a plastik. Ambit byl staticky zabezpečen proti sesuvu a byla v něm obnovena stropní klenba, zničená při náletu roku 1945. Kromě toho je na chrámu prováděno mnoho prací kamenických, zednických, klempířských, štukatérských, malířských, konzervátorských, elektrikářských a dalších. Samostatnou stránkou jsou v poslední době práce speleologické, antropologické a archeologické. Především speleologický průzkum podzemí chrámu vynesl na povrch nové informace pro poznání dávné historie křtinského poutního místa. Dne 16. dubna 1991 například speleologové objevili hrobku, v níž byl před 214 lety (6. listopadu 1777) pochován sám stavitel chrámu - opat Matuška. Jeho tělesné ostatky byly podrobeny archeologickému a antropologickému prozkoumání a po slavnostní mši, kterou sloužil strahovský opat Michael Pojezdny, byly 3. listopadu 1991 vloženy do malé zdobené schránky z mědi a znovu pochovány v původním hrobě před oltářem sv. Jana a Pavla. K významným úspěchům speleologů je nutné přičíst i objevení krypty pod chrámovou věží (9. února 1991), neznámé nejspíše od čtyřicátých let 18. stol., která byla využita jako kostnice pro uložení tělesných ostatků nejméně 974 lidí. Většina kostí sem byla přenesena z hrobů starého křtinského hřbitova (býval kolem českého kostela), zasaženého výstavbou chrámu Panny Marie ve 20. a 30. letech 18. století. Vchody do krypty byly záhy po uložení kostí důkladně zazděny a v r. 1770 zamaskovány výstavbou rozlehlého schodiště před vchodem do chrámu, takže brzy upadly v zapomnění. Objevený osteologický materiál (o objemu přibližně 20 m³) byl podrobně prostudován antropology, kteří na kostech zkoumali kromě jiného i patologické změny způsobené nemocemi našich předků. Takto získaných poznatků využijí pro potřeby současné lékařské vědy. Největší zajímavostí a záhadou křtinské kostnice se stal nález dvanácti lidských lebek, které označila čísi ruka, nejspíše v 17. století, pozoruhodnou černou kresbou ve tvaru vavřínového věnce a písmene T na čele. Bezpochyby byly tímto neobvyklým způsobem označeny tělesné ostatky něčím významných lidí. Podobný nález nebyl u nás dosud učiněn. Jeho analogie známe například z okolí Salzburgu v Rakousku a z jihovýchodního Německa. Je zřejmé, že zde máme před sebou naprosto neobvyklý nález, který přinese nový pohled do staré historie poutního místa ve Křtinách (ŠENKYŘÍK 1992).

19.1.1991: Historický pozitivní vrt do neznámé krypty pod věží. Stojící M. Šenkyřík, klečící Z. Foltýn.

Zaměřili jsme pozornost na průzkum dutin uvnitř pilířů chrámu P. Marie. Na fotografii R. Drtil (1991).

Ražba umělé sondy za účelem otevření neznámých prostor pod věží chrámu Panny Marie (1991).

Část speleologicko - archeologická

Jak a proč vznikla tato literární práce

Tato publikace měla původně vzniknout hned po roku 1991 spolu se sesterským spisem „Historie chrámu Panny Marie ve Křtinách“. Nějaké tehdejší neshody s panem děkanem mi v tom však zabránily. Znovu jsem na díle chtěl začít pracovat okolo roku 2005, v době kdy jsem jeskyňaril na Habrůvecké plošině a dolů do Křtin jsem stále sestupoval. Pak uplynulo mnoho roků, ale tato myšlenka nezanikla. Byl to můj dluh historii a odborné veřejnosti, neboť jsem jediný pamětník celé nálezové situace. Proto jsem znovu na publikaci, již jako na „Acta Speleohistorica“, začal pracovat v roce 2020, tentokrát s hmatatelnějším výsledkem. Nejvíc mé literární dílo ale košatělo a vykvetlo v roce 2022, kdy jsem na něm vážněji pracoval. Práce se protáhnou do roku 2023, kdy dílo vyjde tiskem, ať už s pomocí vyhládnutého vydavatelství, nebo sponzorů, či jen vlastním nákladem jako samizdat. Rok 2023 tedy považuji za rozhodující, kdy „Acta Speleohistorica“ o podzemí chrámu Panny Marie ve Křtinách téměř jistě vyjdou tiskem. Zde bych chtěl apelovat na všechny případné dobrodince - lokální patrioty, aby se formou vložené reklamy sponzorsky podíleli na vzniku tohoto díla, které vzniká bez účasti farního úřadu ve Křtinách, který nechce do tohoto projektu investovat peníze, neboť jsou stále vytíženi mimořádnými výdaji při obnově kostela. Samozřejmě publikace vzniká s vědomím křtinských kněží - bratří premonstrátů. Farní úřad, v zastoupení pátera Metoděje Jána Lajčáka O. Praem, například umožnil okopírování mého archivu, uloženého již počátkem 90. let 20. století na křtinské faře. Bez této ochotné a plodné pomoci by moje dílo nemohlo vůbec vzniknout, neboť by nemělo potřebné dokumentační kvality. S láskou přitom vzpomínám na pátera Tomáše Prnku, který mně všemožně pomáhal. Historickou literaturu z archivu fary mi snášel doslova až pod nos, jen abych něco už napsal jistě k větší cti a slávě Boží, jehož jsem odevzdaný spisovatelem a nástrojem. Snad mne budete chápat, i když rozumím tomu, že vnitřní skryté motivy a dispozice mého života jsou veřejnosti poněkud těžko uchopitelné a srozumitelné. Cvičím přece jógu, věnuji se meditaci a mantře, jsem tedy jogínem. Jsem též poustevníkem, mnichem, vegetariánem, nyní i aikidistou. Propaguji brahmačárju (mnišský celibát). Stále mluvím o nutnosti Lásky a Poznání (bhakti a džňána). Mám za sebou tisíce dnů a nocí na horských poustevnách. Nesnažte se mne proto chápat, neuspějete. Můžete mne však následovat po duchovní Cestě. Mně plně rozumí jen můj Mistr Paramhans Svámí Mahěšvaránanda., *„Uchovej mi svoji přízeň Svámiji a ved' mne po této Cestě.“* Budu tedy psát pro křtinský kostel, hezky mysticky, vnitřním způsobem a upřímně. K tomu mi Bůh pomáhej. Text této publikace již dorostl takových rozměrů, že jsem musel

Ražba umělé sondy zdi za účelem otevření neznámých prostor zaměřených pod věží chrámu P. Marie (1991).

Odborníci na místě objevu ossária: M. Dočkalová (vpravo), L. Horáčková (uprostřed), L. Šebela (vlevo), 1991.

upravit velikost písma na 12 pixelů, tak jak je obvyklé u odborných prací. I tak bude mít tato práce sto čtyřicet stran formátu A4 textu a příloh, uvidím, zda se listy dají ještě spojit dohromady drátky, nebo bude nutné vazbu sešít či lepit. Moc se na vydání této práce těším. Nuže, dejte se do čtení tohoto díla o křtinském kostele. Píšu zde pro archeology, speleology, historiky a další znalce krajiny Moravského krasu a jeho bezprostředního okolí.

Sborník Acta Speleohistorica o výzkumech ve Křtinách - můj dluh historii

V roce 1991 speleologové pod křtinským chrámem učinili zcela mimořádný objev, který dodnes není náležitě publikován. Vlastně vyšel jen jeden tištěný článek (Marek Šenkyřík - Ladislava Horáčková - Lenka Benešová: „*Kostnice v podzemí chrámu Panny Marie ve Křtinách*“) ve sborníku Speleofórum 94, tedy v poměrně těžce dostupném časopisu, ve kterém byly vysvětleny nálezné okolnosti a historie objevu krypty pod věží s kostnicí a dvanácti pomalovanými lebkami, unikátním objevem v České republice. V roce 2021 vyšla nová studie, ale jen v internetovém časopisu eSpeleo 3/2021 (Marek P. Šenkyřík - Gyaneshwarपुरी „*30. výročí objevu krypty kostnice pod věží chrámu Panny Marie ve Křtinách s unikátním objevem dvanácti pomalovaných lebek.*“.) Kromě těchto ojedinělých speleologických článků však o křtinské kostnici existuje bohatá antropologická literatura od doc. RNDr. Ladislavy Horáčkové s kolektivem. Po pravdě řečeno jsem antropologickou literaturu o syfilis, leprě, moru, nádorech a dalších degenerativních postiženích na kostech ve středověké křtinské kostnici neměl vůbec vůli číst (viz kapitola: Antropologická literatura). Můj speleologický archiv, který se dochoval do dnešních dnů na faře ve Křtinách, však obsahuje mnohem více zajímavých materiálů. Jejich zpracováním bude při příležitosti třiceti let od těchto úžasných objevů nové číslo sborníku „Acta Speleohistorica“. Vydávám tento sborník vlastním nákladem jako samizdat. Předpokládaný náklad činí 165 až 500 číslovaných výtisků s barevnou obálkou, uvnitř černobílým tiskem pokud možno na křídovém papíře. Není mou ambicí konkurovat a dosáhnout grafické úrovně dotovaného sborníku „Speleofórum“. „Acta Speleohistorica“ si chtějí zachovat spíše starobylý ráz, a proto stačí černobílé fotografie. V mé publikaci mají fotografie jen dokumentační charakter. I tak půjde o poměrně reprezentativní vydání vzhledem k závažnosti křtinských objevů. Rozhodl jsem se, že vydám sborník "Acta Speleohistorica" zdarma odborným zájemcům, díky inzerujícím sponzorům. Sborník „Acta Speleohistorica“ dodám do knihoven a archivů základních organizací České speleologické společnosti a archeologických ústavů ČR. Samozřejmě i do Moravského zemského archivu a státních knihoven. K dostání bude rovněž v knihkupectví Academia na náměstí Svobody v Brně. Bude se tedy jednat o neprodejné dobročinné dílo. Sborník „Acta Speleohistorica“ je určen primárně do knihovny každého speleologa a archeologa.

Předmluva k publikaci Acta Speleohistorica o podzemí ve Křtinách

Tento příběh se začal psát někdy v roce 1986, kdy jsem se na pozvání MUDr. Jiřího Urbana, tehdejšího jednatele Speleologického klubu Brno, zúčastnil exkurze do podzemí křtinského chrámu. Vzpomínám, jaké to bylo, když jsem poprvé v životě spatřil chrám Panny Marie s kaplí sv. Anny, když jsme sjeli z Březiny prudkým kopcem do Křtin. Tehdy se přede mnou

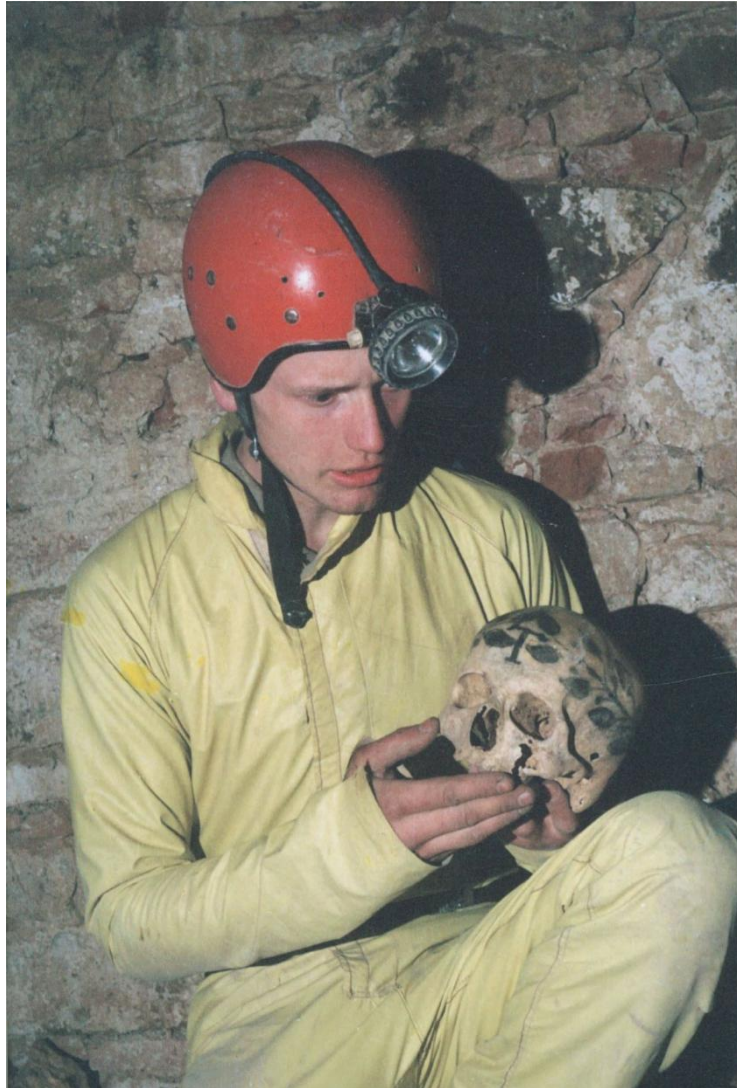
Ossárium 9.2.1991: objev první pomalované lebky. Na fotografii R.Drtíl.

Ossárium: nálezová situace (1991).

poprvé na obzoru vynořila bělostná masa velkolepého barokního chrámu, který byl jako z jiných časů, o němž jsem zatím nic určitého nevěděl. Byl jsem tím pohledem však zcela fascinován, uchvácen a tento pohled se mi vryl do paměti. To jsem ještě netušil, že s tímto významným katolickým mariánským poutním místem spojím svůj osud jako speleolog, amatérský archeolog, objevitel a spisovatel historie. MUDr. Jiří Urban nás tehdy vzal do velké kruhové krypty pod kaplí sv. Anny, kde dosud čekalo na své vzkříšení v tlejících dřevěných a kovových rakvích mnoho mrtvých. Potom jsme zašli k chrámu Panny Marie, kde jsme pod oknem vykopali vstup do větrací chodbičky, jež nás zavedla do chrámové krypty. I zde byli nebožtíci v dřevěném troudu. Příliš mnoho si z této exkurze však nepamatuji, protože můj pracovní deník jeskyňáře, který jsem si tehdy poctivě psal, zanikl, když jsem se později vydával na duchovní cestu. Jenom si dobře pamatuji na intuitivní pocit, který se mne zmocnil, že chrám Panny Marie ve Křtinách mne volá a zve k vyřešení svých záhad a tajemství. A já jsem tuto nabídku v duši přijal! K tomu došlo o čtyři roky později na podzim roku 1990, kdy jsme spolu s Radovanem Drtilem zazvonili jednoho dne na křtinské faře. Otevřel nám sám pan děkan P. Tomáš Prnka a my jsme mu vyjevili svůj úmysl prozkoumávat křtinský chrám jako speleologové. Pan děkan se nás jen zeptal, kolik ho to bude stát. Načež jsme odpověděli, že nic. A tak slovo dalo slovo a křtinský pan děkan souhlasil s naším speleologickým průzkumem na církevních pozemcích v Křtinách. Svůj speleologický průzkum jsme zahájili krátce nato dne 1. prosince 1990, kdy jsme znovuotevřeli větrací chodbičku se zaházeným vstupem, vedoucí do již známé krypty pod chrámem Panny Marie. A o tom je celý tento příběh plný dobrodružství, tajemství a romantiky, jehož se naše Novodvorská skupina Speleologického klubu Brno, později přímo zde ve Křtinách přejmenovaná na ZO 6-26 Speleohistorický klub Brno, mohla zúčastnit. Zde bych za to rád poděkoval panu děkanovi P. Tomáši Prnkovi, který několika mladým lidem, umožnil ve svém kostele prožít svůj Sen a šťastné mládí. Za tuto velkorysost Vám pane děkane patří můj největší upřímný dík. Tehdy se ve skrytosti začala odvíjet i moje duchovní cesta, zejména když jsem mohl v mnohém proniknout do tajemné historie a slávy tohoto zázračného poutního místa na Moravě, v jehož Údolí křtu (*Vallis baptismi*) prý křtili v 9. století svatý Cyril a Metoděj. Zprvu jako student archeologie, později již jen jako poustevník, vždy jsem však byl panem děkanem rád viděn a vítán na křtinské faře, neboť ve mně spatřoval následovníka chudáčka Božího svatého Františka z Assisi. Má duchovní cesta tedy měla jeden ze svých vrcholů ve Křtinách, kde jsem se navenek účastnil výzkumu zdejšího historického podzemí jako pouhý speleolog. Ale jak dnes vím, za tím vším se tajně odvíjel Boží Plán, který ve skrytosti připravovala všudypřítomná Boží Přítomnost. Křtiny byly jednoduše karmou a dharmou mého ohnivého mládí, což nějak souviselo s Božím Tvůrčím Záměrem pro Křtiny na sklonku 20. století. Křtinský kostel na mne mocně zapůsobil a vedl mne zpět do náruče Boží. Vzpomínám, jak jsem měl důvěru pana děkana, který mne pověřil, abych za noci uzamykal, po odchodu posledních návštěvníků, chrám. Byl jsem tehdy s milostnou sochou Panny Marie v chrámu zcela sám, osamělý, v tom nejhlubším Tichu, které svatostánek stále zahaluje, jen na oltáři svítily lampičky, jinak posvátnou stavbu chrámovou zahalovala jen neproniknutelná tma. A tehdy se mi z mysli spontánně začaly vynořovat modlitby, naučené kdysi v dětství..., které jsem nahlas zpíval nočnímu chrámu. Pan děkan si toho byl asi vědom a snad proto si mne oblíbil a začal již ve mně vidět nového duchovního adepta u Panny Marie Křtinské, kterého začal doprovázet na Cestě rozvzpomínání si na něco, co jsem ve své duši odjakživa věděl. I tento duchovní rozměr tedy mělo mé speleologické podzemní působení v mariánské svatyni ve Křtinách. Tak mne Bůh vedl. Jeho je ve skutečnosti všechno toto Dílo a my byli pouhé nástroje Jeho Božské Vůle a Božské Hry. Tak to opravdu vidím dnes já po svém duchovním

Student archeologie Marek Šenkyřík, vedoucí speleologického výzkumu (1991).

Kostnice v průběhu vyklízení kostí. Na fotografii M.Šenkyřík (1991).

probuzení. Pan děkan mne tedy tiše beze všech slov duchovně vedl blíž k Bohu. On mne jen nechával v tom nejtíšším Tichu v podzemí Chrámu samotného, osamocené po stovky dnů a nocí trvání našeho speleologického průzkumu. Byl to velký Boží dar. Dalším námětem na zamyšlení nad pomíjivostí všech světských hodnot a věcí, pro něž se lidé tolik pachtí, který prohloubil mou odpoutanost od světa, byla námi objevená krypta pod věží – kostnice. Snažil jsem se již tehdy kosterní ostatky nějak filozoficky pochopit. Zde si můžeme pomoci oním mnišským „tu fui Ego eris“. Bral jsem ty kosti a lebky do rukou a přemýšlel nad tím, co mi vlastně chtějí říci. O lásce i nelásce, kterou kdysi jistě také žily. Vyprávěly mi něco o naprosté marnosti všeho, čím lidé žijí. Od těchto úvah byl již jen krůček k započetí duchovní cesty, ale tento vnitřní Rubikon jsem překročil až později, již jako poustevník. „*Co jsme my budete i vy*“ od té doby znělo v mém srdci. A za to může křtinská krypta. Od těch dní uplynulo již více než třicet let. Dnes jsem již vysvěcen jako jógový a hinduistický mnich, přesto stále poklekám před touto zázračnou sochou Panny Marie ve Křtinách a naslouchám jejímu útěšnému poselství ve svém srdci. „*Nejsi sám, někdo kdo tě převyšuje, je od věčnosti vždy s tebou.*“ I o tomto Božském prozření bych se rád někdy rozpovídal, jakkoli tento spis „Acta Speleohistorica“, je především speleologickým a nebojím se říct i archeologickým nazíráním této nebetyčné stavby Boží. Modlím se, abyste ztišili své myšlenky a v Tichu srdce se nechali vést intuicí do tajuplného a záhadného podzemí pod křtinským kostelem. Děkuji opatu Matuškovu, který chrám postavil a jehož tělesné ostatky jsme pod chrámem i objevili. Děkuji Janu Blažejovi Santinimu – Aicheolovi, který tento nejkrásnější barokní chrám Moravy vyprojektoval. Děkujeme celé plejádě křtinských kněží, kteří o chrám po zániku patronátního zábrdovického kláštera všemožně pečovali a to i za dob Bohu a Božímu lidu nepřejících. Děkujeme i Panně Marii Křtinské, této zázračné Madoně, která si své tajemství střežila až do roku 1991, kdy je vyjevila skupině skutečných zájemců o jeho poznání, nám speleologům - amatérům. Tehdy se něco odehrálo v mém srdci. Zprvu jsem si toho nebyl vědom. Vykvetlo to, když jsem sepsal historii křtinského poutního místa a jeho tří kostelů již s duchovním rozměrem, jitřenkou své víry. Tehdy jsem se zahloubal do křtinské historie a mé srdce naplnila všeobjímající Láska. Křtiny jsem si prostě zamiloval. Křtiny mi byly milé a blízké se svým mírem a pokojem. Mé Křtiny byly tedy víceúrovňové. Na té jedné úrovni mne vidíte jako speleologa a objevitele, ale na té druhé úrovni už dozrívám jako duchovní poutník hledající Věčné Boží Pravdy. Vydejte se nyní se mnou do podzemí a hleďte na křtinský chrám novým nezvyklým způsobem.

Představuji se

Jmenuji se Marek Šenkyřík - Gyaneshwarpuri a křtinský chrám jsem zkoumal přes dvacet let. Jsem bývalý student archeologie. Pro úžasné úspěchy v podzemí pod kostelem jsem ale vynechal studium a už jsem se do školní lavice nevrátil. Objevování mi bylo, a dodnes je, přednější. V legendárním roce 1991, v roce největších objevů ve křtinském podzemí, jsem byl předsedou ZO ČSS 6-26 Speleohistorický klub Brno a současně jsem byl majitelem firmy SpeleoPraktik. Svůj čas jsem trávil ve Křtinách, kde jsem křtinský chrám zdokumentoval od půdy do podzemí, včetně jeho historie. Pamatuji pátera Tomáše Prnku, křtinského děkana, který mne v mém výzkumu všestranně podporoval (i jeho nástupce na farním úřadě Mons. Jana Peňáza). Pan děkan - jak jsem ho oslovoval - si mne vážil, měl mne rád a vysoko si cenil mé práce vykonané pro Křtiny. Díky mimořádnému zájmu farního úřadu o jednoznačné a definitivní vyřešení otázky existence neznámých krypt a dalších prostor, jsem mohl křtinský chrám dobře poznat nejen na amatérské ale i na profesionální bázi. Nyní je na mně abych

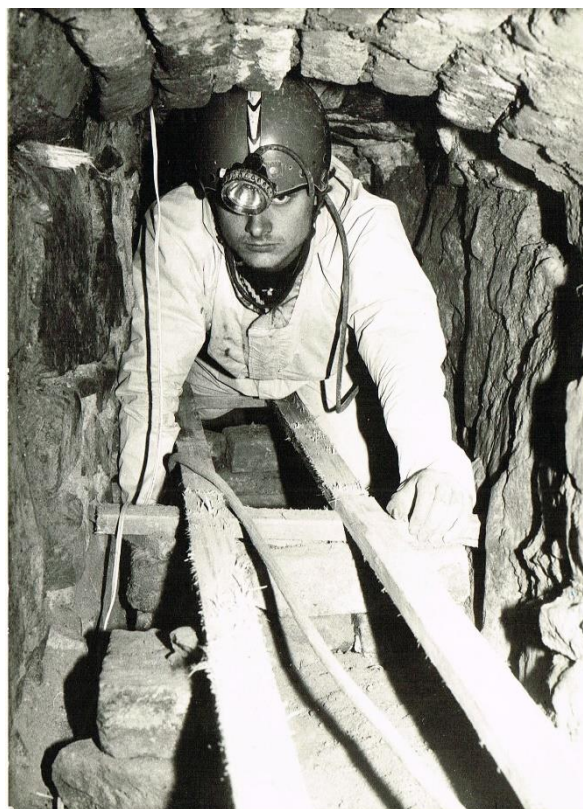
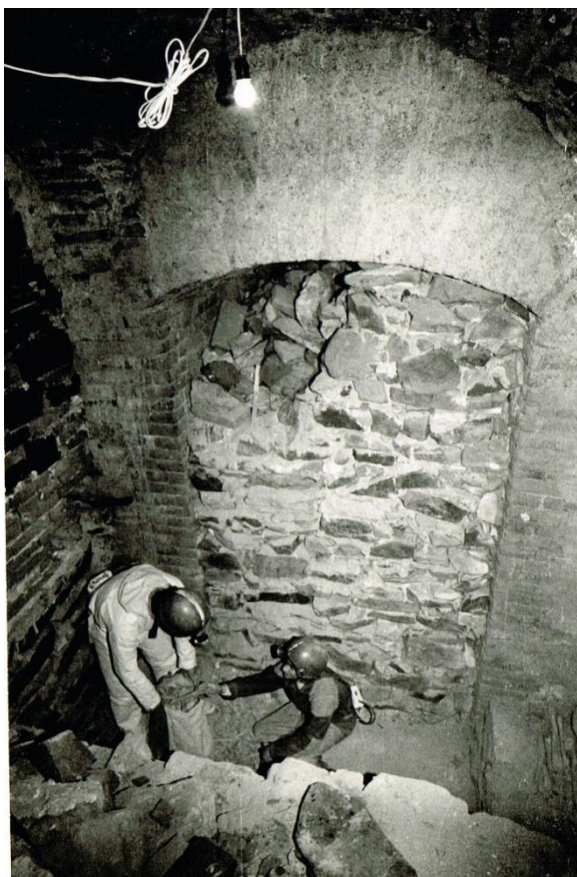

Foto vlevo: v čele Krypty pod věží se rýsuje mohutná zalděná přístupová chodba (1991).
Foto vpravo: Objevná sonda z Hlavní krypty do Krypty pod věží. Na fotografii R. Drtil (1991).

16.2.1991: Ossárium krátce po objevu. Původní stav téměř nezměněn. R.Drtil. Foto: V.Peřina.

poděkoval všem dávným kamarádům ze základní organizace 6-26 České speleologické společnosti, Speleohistorický klub Brno, které jsem měl tu čest vést vstříc objevům, zejména Radovanu Drtilovi, který byl při výzkumu mou pravou rukou.

Pověsti o neznámém podzemí

Dne 24. července 1784 došlo k nečekanému zrušení kláštera v Zábrdovicích a k zabavení jeho veškerého majetku. Podobný osud postihl o tři dny později i majetek klášterní rezidence ve Křtinách. Zaskočení premonstráti byli nuceni opustit svůj domov na břehu Svitavy, a proto většina z nich odešla do Křtin. Zde dožívali v naději v možnost obnovení svého kláštera. Toho se však již nikdy nedočkali. Je ve vypuklém zmatku při rušení kláštera zabaveno opravdu všechno? Neukryli premonstráti část svého bohatství v podzemí křtinského chrámu? Nebo snad v tajných podzemních chodbách? Vždyť i dobové zprávy hovoří o nepořádku v soupisu majetku křtinského kostela. Takové a podobné otázky si kladli obyvatelé Křtin již od dob zrušení kláštera a jejich úvahy přežívají v lidových pověstech. Dosud se hovoří například o podzemní chodbě vedoucí do obce Bukovinky (po vchodu do této chodby se již před léty marně pídili členové brněnského Speleoklubu na bukovinském hřbitově). Jiná chodba prý vede z Křtin na Habrovsko. Někteří místní obyvatelé tam údajně vídávali vchod opatřený železným schodištěm. Vykládá se, že si tudy kdysi zkracovali habrůvecké děti svoji cestu do křtinské školy. Podle pověstí tato chodba u železného schodiště nekončí, ale míří až na vzdálený Nový hrad u Olomučan. Jiná verze se však zmiňuje o jejím napojení na krasové jeskyně Křtinského údolí a pokračování do zábrdovického kláštera. Správce křtinského zámku a současně hlavní znalec těchto pověstí pan Straka k tomu ale dodává pikantní podrobnost o ukrytých dvanácti stříbrných sochách v životní velikosti někde v podzemí bývalé premonstrátské rezidence, později přestavěné na zámek. Těmto pověstem nejde důvěřovat. (SOBOTKOVÁ - ŠENKYŘÍK 1993).

První nepovšimnutá zmínka o neznámém podzemí ve Křtinách z roku 1930

Z roku 1930 pochází první zmínka o pověstech křtinského podzemí od Aloise Poláka, majitele realit v Březině a Jaroslava Pernici, majitele restaurace ve Křtinách. Tento dokument jsem objevil v archivu bývalého Státního památkového úřadu pro Moravu a Slezsko. Výše uvedení prosí, aby jim bylo laskavostí kompetentních úřadů povoleno otevření podzemní chodby táhnoucí se pod budovou Vysoké zemědělské školy ve Křtinách (bývalý zámek knížete Lichtensteina) a pod budovou kostela. Dle ústního podání v době kdy obě tyto budovy byly majetkem kláštera (13. století), sloužila tato sklepení jako tajné chodby, skrýše a podobně. Je pravděpodobné, že tyto chodby musely plnit svůj úkol za vpádu vojsk (války husitské, vpád Švédů při dobytí Nového Hradu a konečně r. 1866) a dle toho je možno soudit, že otevřením těchto chodeb by se získal cenný historický materiál. Úřad však povolení k výzkumu chodeb zamítl (POLÁK - PERNICA 1930). V archivu bývalého Státního památkového úřadu pro Moravu a Slezsko je zachován ještě jeden jiný dopis od Aloise Poláka o neznámém podzemí ve Křtinách. Tento dopis jsem měl rovněž okopírován, ale v mém archivu na faře ve Křtinách se z neznámých příčin nedochoval. Proto ho zde nemohu uvést.

Speleologický průzkum púd chrámu Panny Marie (1991).

Osmin tebek s dosud neobjasněným zdobením ve tvaru ratolesti a písmene T na čele objevili pracovníci soukromé brněnské firmy Speleopraktik při průzkumných pracích v podzemí chrámu Panny Marie ve Křtinách na Blanensku, kde byla počátkem letošního roku objevena neznámá krypta z poloviny 18. století sloužící jako kostnice s pozůstatky více než 1000 lidí. K prozkoumání a objasnění tohoto nečekaného nálezu byli přizváni antropologové z katedry anatomie lékařské fakulty Masarykovy univerzity a ústavu Anthropos.

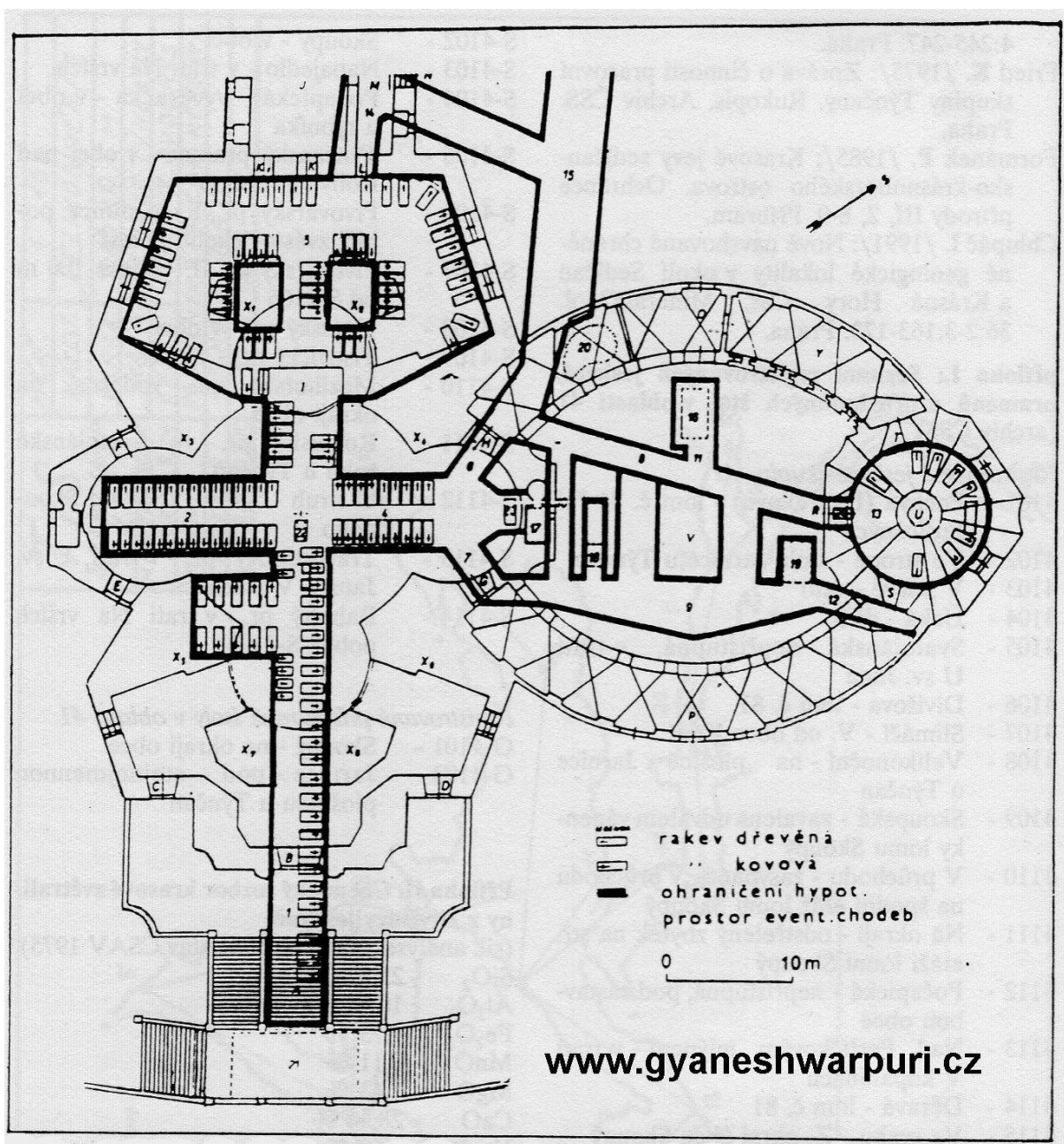
Foto ČTK — Igor Zehl

Lída Danielová a Norbert Havlíček: Rbdomantické výzkumy krypty a chodeb pod chrámovou dlažbou chrámu P. Marie a kaple sv. Anny ve Křtinách roku 1943

Hlavní zásluhu na prohloubení víry místních občanů v rozsáhlé podzemí pod chrámem Panny Marie ve Křtinách lze po právu připsat jeskyňářům, především prvnímu z nich, Norbertu Havlíčkovi. Tento průkopník využívání virgulí při vyhledávání jeskyní se objevil ve Křtinách již roku 1943. Se svou společnicí Ludmilou Danielovou vyhotovil podrobný půdorysný plán křtinského chrámu s výsledky virgulářských měření. A výsledky to byly vskutku pozoruhodné. Pod chrámem se nachází složitě rozvětvené podzemí, v němž je pochováno více než 150 mrtvých. Kromě toho z krypty vycházejí podzemní chodby směřující do prostoru nedalekého zámku. Potvrzení těchto svých předpokladů viděl ve svědectví místního občana Antonína Cvilinka. Toto svědectví se totiž vztahovalo k návštěvě podzemí pod kostelem roku 1893. Havlíček ho pečlivě zaznamenal a odkázal k ověření budoucím generacím badatelů. Není proto divu, že Havlíčkův virgulářský plán i výpověď pana Cvilinka podnítily po válce nebývalý zájem o tajuplné křtinské podzemí u mnoha místních občanů i speleologů. Bylo totiž zřejmé, že zmíněné svědectví obsahuje některé podrobnosti, které by si pan Cvilink těžko vymyslel, kdyby nějaké podzemí pod chrámem skutečně nenavštívil ...

Se souhlasem duchovní správy farnosti křtinské (P. František Marek) provedli Norbert Havlíček a Ludmila Danielová nejdříve hrubý výměr půdorysu celé stavby, nádvoří a kaple sv. Anny. Laskavostí p. Fr. Zapletala st. jim bylo umožněno prohlédnout si veškeré přístupné prostory a celý pozemek z venčí. Na základě těchto poznatků byl vyhotoven nejprve prozatímní nárys v měřítku 1:100, do něhož zanašeli veškeré údaje získané měření povrchovým pomocí měřičského pásma a měření hloubkovým dle reakcí virgulí. Počet rakví zjištěných pomocí virgule je přibližný (celkem 159). Nejnamáhavějším úsekem celé práce bylo zjišťování počtu rakví s použitím virgule smyčcové (hlavně pak nad rakvemi z kovu). To kladlo na rbdomantku L. Danielovou těžké fyzické požadavky a bylo zapotřebí jejího krajního úsilí, aby bylo měření dokončeno. Celá práce spojená s měřením, jakož i trasováním podzemních prostor vyžádala si asi 180 pracovních hodin. Krypty probíhají dle Havlíčka a Danielové souhlasně s půdorysem chrámu a tvoří v podstatě pravidelný kříž. Ovšem směrem k nádvoří a kapli sv. Anny vybíhají spojovací chodby neznámého účelu a porušují tak podstatnou symetrii tvaru kříže. Dále následuje podrobný popis anomálií krypty, který zde neuvádím. Dnes je to již nezajímavé. Dále Havlíček popisuje návštěvu krypty pod kaplí sv. Anny, které se dne 2. října 1943 zúčastnili František Zapletal st., František Zapletal ml., Ludmila Danielová a Norbert Havlíček. Do krypty se vstupuje po 16 stupních vyzděných z cihel. Celková hloubka z úrovně kaple na dno krypty obnáší asi 5,60 m. Profil krypty je přesně kruhového tvaru a uprostřed je mohutný vzpěrný pilíř, který nese klenbu. Zdi jsou hrubě omítnuté maltou. Na pilíři je několik nápisů tužkou "Otevřeli 1866" a podpisy. Vzduch v kryptě je celkem čistý, přestože krypta neměla již větrání (dvě kruhová větrací okénka, která vedla do ulice, byla svého času zazděná). Nejvíce Havlíčka zajímalo porovnání předchozích měření virgulí se skutečným počtem zde se nalézajících rakví. Konstatoval na první pohled, že počet rakví nesouhlasí. Rakve, vlastně jejich trosky, jsou uloženy jednak vlevo (po vstupu dolů - čelně k oltáři) a jednak vpravo. Jsou položeny přímo na podlaze, těsně jedna vedle druhé, víka již dávno zpuchřelá a přesný počet rakví by snad ani nebylo možno stanovit. Většina obsahu rakví byla již tak rozrušena, že ani drobné kosti nelze viděti, jen sem tam silná

Virgulový plán neznámé krypty pod chrámem P. Marie ve Křtinách od rbdomantky Ludmily Danielové a jeskyňáře Norberta Havlíčka z roku 1943.

kost holenní je patrná. Přímo pod schodištěm nachází se malý výklenek, ve kterém se povaluje na zemi několik lebek a zbytky kostí. Trosky prohnilých dřev, hoblovaček z výplní rakví, jakož mnoho i plísni potažených kostí, působilo skličujícím dojem. Navštívili též tajné schodiště se skrýší v pilíři s kazatelnou. Na dně této prostory nevykazovala virgule žádnou reakci. Fr. Zapletal st. se svým synem hledali pod nánosem v dutině pilíře na straně sakristijní předpokládaný vchod do krypty, zaměřený tam virgule, avšak bezvýsledně. Na Havlíčkův dotaz na památkový úřad dne 29. října 1943 bylo mu sděleno p. arch. Dufkou následující: „Hlavní kryptu pod kostelem nelze v dnešní době vybouráním otvoru do zdi otevřít, bez ohledu na to, zda by vstup do krypty byl pouze provizorní za účelem porovnání skutečného stavu s předchozím měřením, nebo pro úpravu trvalého vstupu za účelem zpřístupnění veřejnosti. Bylo by zapotřebí především žádosti tamního farního úřadu, dále komisionálního

ohledání místa a konečně při prvním vstupu do krypty komise odborníků s příslušným okresním lékařem. Zkrátka určitý úřední postup, obvyklý v případech takového rázu. Za dnešních podmínek, při nedostatku pracovních sil a úředníků nelze tedy záležitost řešiti.“ Dne 6. listopadu 1943 zašel Havlíček se sl. Lídou opět do Křtin s úmyslem pokračovati v trasování chodby v polích nad zámeckými pozemky. Byli však velmi překvapeni, že jim p. Zapletal st. oznámil, že právě v tento den započal s dlabáním zdiva v kryptě pod kaplí sv. Anny, aby se tak přesvědčil, zda pod schodištěm vedoucím do krypty bylo by možno vstoupiti do západní hlavní chodby a tím ovšem také současně do veškerých sl. Lídou Danielovou vytrasovaných objektů. Po shora zaznamenaném vyjádření památkového úřadu, zdálo se to Havlíčkovi mírně řečeno, velmi podivné. Pan Z. ho zavedl do kaple sv. Anny, kde byla krycí deska odsunuta. Dole v kryptě pod výklenkem schodiště měl již p. Zapletal odstraněno ve zdivu několik cihel, však pro nedostatečné nářadí byl nucen prací zanechat. Přitom spočítali, že vlevo schodiště je uloženo 9 zničených rakví se zbytky koster, vpravo pak 16 rakví, tedy celkem 25 kusů. Při této druhé návštěvě krypty všimli si také bedlivěji zápisů provedených tužkou na hlavním nosném pilíři a uvádí některé z nich: 20/8 - 1883 Špička, 1888 Franz Bílý, 1893 Svoboda Josef, 1900 Pokorný Bohumír a ještě některá další, která již nebyla zaznamenána. Dle těchto zápisů je viditelné, že krypta byla několikrát z různých důvodů otevřena. Pozdější úvahou o tomto případě dospěl Havlíček k závěru, že po vyjádření Památkového úřadu ze dne 29. října 1943 je bourání zdiva za účelem vstupu do hlavní krypty skutkem, který neodpovídá úřednímu postupu, tedy je tento zásah jakýmsi přestupkem úředního nařízení a následky takového přestupku mohou se státi za určitých okolností velmi vážné. Havlíček se proto rozhodl okamžitě přerušit návštěvy a tím i jakoukoli spoluúčasť na dalších eventuálních pracích podniknutých za účelem vstupu do hlavní krypty. Jejich dosavadní a prokazatelná účast měla výhradně vědecký charakter, to je zjištění tras hypotetických podzemních prostor pomocí virgule a zhotovení nákresu lokality. Není-li však jiným způsobem dnes možno přesvědčiti se o skutečném stavu objektu než vybouráním zdiva a tento zásah odporuje úřednímu předpisu, pak přenechali celou zodpovědnost výhradně na správě farnosti a vzdali se tak jakékoliv další činnosti až do doby, kdy bude snad možno získati normálním úředním postupem vstup do podzemních prostor. V Brně dne 7. listopadu 1943 N. Havlíček v.r. Tímto zápisem končí spis o rbdomantickém výzkumu krypty pod chrámem Panny Marie ve Křtinách, k němuž došlo za II. světové války (DANIELOVÁ - HAVLÍČEK 1971).

Tajemný pamětní záznam výpovědi Antonína Cvilinka o křtinských katakombách od Norberta Havlíčka z roku 1943

Křtinský rodák pan Antonín Cvilink, ve věku 67 let, vypráví (r. 1943) o kryptě pod kostelem následující: „Právě před 50 lety, tedy r. 1893 se opravovala venkovní fasáda křtinského kostela. Farářem byl tehdy důstojný pán Bernard Pátek. Práce prováděla fa. Julius Weiss... Bylo mi tehdy 17 let. V pracovní partě, ve které jsem byl zařazen, byl také můj kamarád, nějaký František Trégl, stejně starý jako já a dva starší dělníci (asi 40 roků) Antonín Bartoň a Antonín Špička... Jednoho dne jsme se domluvili já, Trégl, Bartoň a Špička, že se podíváme do krypty pod kostelem. Za polední přestávky jsme si vzali ze skladu nářadí dva velké železné sochory a vešli jsme do kostela zadním vchodem u sakristie. Hlavní kostelní dveře byly uzavřeny. Nikdo ze spoludělníků o naší výpravě nic nevěděl. Ze stojanu bočního oltáře jsme si vzali menší zbytky svíček, každý jednu. Železné sochory jsme provlékli kruhy v uzavírací desce

a přesto, že deska měla pořádnou váhu, se nám ji podařilo pozvednout a odsunout natolik, abychom se protáhli dovnitř. Zapálili jsme každý svoji svíčku a sestoupili po schodech dolů. Bylo asi půl jedné odpoledne. Jakmile jsme byli dole, začali jsme se rozhlížet. Všude kolem nás byly samé rakve a chodby. Někde byly rakve jen jednou řadou, jinde dvěma řadami proti sobě. V kryptě byl docela čistý vzduch a z toho jsme usoudili, že někde musí být větráky, ale žádné jsme nikde neviděli a nenašli. Chodby v kryptě jsou klenuté, stavěné z červených cihel, zdívo neomítnuté a tak zachovalé, že se zdá, jako by stavba byla teprve nedávno dokončena. Chodili jsme sem a tam a prohlíželi rakve, které byly všude uloženy přímo na zemi. U některých jsme ze zvědavosti zvedli víka. Mrtvoly byly oblečeny do rubášů, které se však pod dotekem ruky rozpadaly v prach a zůstala jenom kostra. Pokud se pamatuji, jsou rakve dřevěné, stářím již zpuchřelé, a u každé je na zdi umístěna dřevěná cedulka se jménem, kdo je tam uložen. Na žádné z jmen se již nepamatuji. Jsou zde též pohřbeny jeptišky v hábitech, některé docela mladé dle úplně zachovalého chrupu. Pamatuji se, že na straně směrem "ke staré poště" leží nějaký církevní hodnostář, který měl zachovalý ornát s velkou lesklou sponou a ve zkřížených rukávech velký křížek. I jinde jsme viděli mnoho kovových věcí, prsteny, spony, křížky ap., které vypadaly dle vzhledu jako zlaté, žádných z těchto předmětů jsme se však nedotkli. Při prohlídce čas ubíhal a zapomněli jsme úplně na to, že máme jít pracovat, a že nám vlastně již svíčky také dohořívají. Byla chyba, že jsme rozsvítili všechny čtyři svíčky, byla by nám dobře stačila jen jedna. A teď nám na zpáteční cestě také jen jedna ta nejdelší zůstala. Při světle jedné svíčky se však šlo špatně dopředu, všude jen rakve, pilíře, chodby a rakve, ztratili jsme již dávno orientaci, kde je východ. První kamarád nesl svíčku a druzí se ho drželi jeden za druhým v řadě za sebou. Točili jsme se kolem pilířů, vráželi do nich při špatném světle a východ ne a ne najít. Konečně jsme byli zcela bezradní a dostávali jsme strach, že nám poslední svíčka dohoří a potomě nebude možné jít. Ze strachu vznikla hotová panika. Ve snaze dostat se co nejrychleji ven, snažil se každý z nás být vpředu. Zakopávali jsme o rakve a šlapali do nich ve tmě, jen abychom již byli venku. Zpuchřelé rakve křupěly jako když se šlape do umrzlého sněhu, jejich obsah se rozprašoval, takže jsme za chvíli byli pokryti vrstvou špíny a prachu. V největším zoufalství a strachu jsme slyšeli najednou políra (stavbyvedoucího) jak píská na píšťalku, a tak ve směru zvuku jsme se dostali přece jen ke schodišti, které vedlo z krypty do kostela. Nebýt políra, nevím, co by se tenkrát přihodilo. Polír nás totiž přece jen za nějakou dobu po polední přestávce postrádal na stavbě, a když nás nikde venku nenašel, zašel do kostela. Zde uviděl odsunutou náhrobní desku a hned ho napadlo, že jsme asi dole. Sestoupil tedy po schodech, pískal vytrvale, až jsme se ozvali, a tím nás zachránil, sám nevím od čeho. Když jsme vyšli z krypty bylo přesně 3/4 na 4 hod. To si pamatuji jako dnes. Myslili jsme, že z toho bude veliká ostuda, ale přece se to nějak ututlalo, ač tehdejší pan farář se moc zlobil. Strachu jsme potom ještě hodně vystáli a viděli se již někde v kriminále, ale nakonec to přece jen dobře dopadlo. Desku jsme samozřejmě dali hned po výstupu na svoje místo a myslím, že od té doby tam dole nikdo nebyl. Slyšel jsem sice, že v době, kdy se dávala do kostela nová dlažba, asi v roce 1911, někdo snad chtěl před zadlážděním desky vstoupit do krypty, ale tehdejší farář to nedovolil.“ Tolik z vyprávění o pověstech křtinského podzemí. (DANIELOVÁ - HAVLÍČEK 1971, SOBOTKOVÁ - ŠENKYŘÍK 1993).

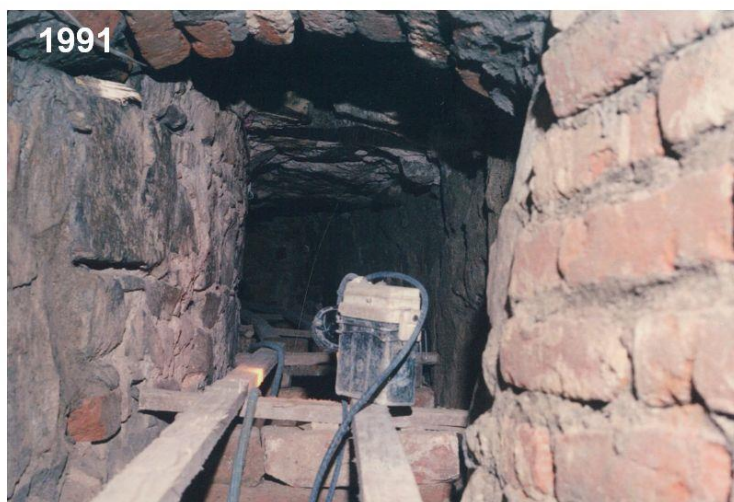

Cvilinkova návštěva tajuplných křtinských katakomb roku 1893. Kresba: František Musil 1992.

Průvodce podzemím kostela

Krypta pod kaplí sv. Anny

Pod kaplí svaté Anny se nachází velká kruhová krypta o průměru cca 11,3 m (odečet ze speleologické mapy, v současnosti mi není dovoleno navštívit tuto kryptu ani kvůli přeměření) s centrálním sloupem, který nese cihlovou klenbu, s dvěma větráky patrnými ve vnějším plášti kaple na křtinském náměstí. V kryptě byli údajně pohřbeni rodinní příslušníci křtinských premonstrátů. Henry Wankel, otec moravské archeologie, ve svých „Bilder aus der Mährischen Schweiz“ uvádí z krypty pod kaplí sv. Anny roku 1882 32 těl pohřbených mnichů. Kryptu nepochybně sám navštívil, čímž se stal historicky prvním literárně doloženým výzkumníkem křtinského podzemí. Hlavní kryptu pod chrámem Panny Marie však bohužel neuvádí. V roce 1945 byly do krypty pod kaplí sv. Anny navíc uloženy tělesné ostatky a zbytky kovových rakví hrabat z Bubna - Litic, které se původně nacházely v nadzemní hrobce v přilehlém ambitu. Za II. světové války totiž byla tato nadzemní hrobka zasažena leteckou pumou a rozmetána. Posbírané kosti byly přeneseny do krypty pod kaplí sv. Anny. Za rekonstrukce chrámu za pátera Tomáše Prnky bylo toto poměrně rozsáhlé podzemní pohřebiště vyklizeno. Ostatky byly umístěny do malého novodobého zádušního oltáře, který se nachází přímo v podzemí krypty. Nyní je vchod do krypty uzavřen náhrobním kamenem, takže není do krypty možný běžný vstup, a to ani za účelem fotografování pro tuto publikaci.

Kítiny: objevná sonda do ossaría. Foto: Marek Šenkyřík www.gyaneshwarpuri.cz

Objevná sonda do ossaría pod věží s transportní lanovkou zkonstruovanou R.Drtilem (1991).

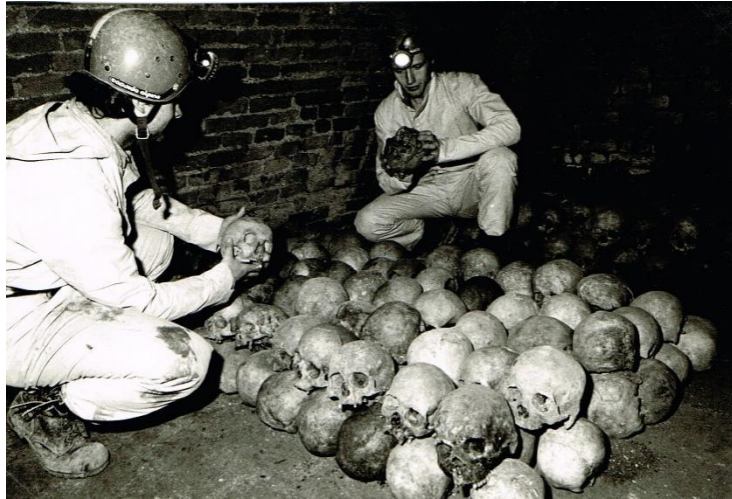
Ukládání lebek z ossaría v Hlavní kryptě. M. Šenkyřík. Foto: Igor Zehl (1991).

Ve všech dobách byla krypta pod kaplí sv. Anny známá, nikdy neupadala v zapomnění a příležitostně byla otevírána a navštěvována zvědavými návštěvníky, jak dosvědčovala dlouhá řada podpisů tužkou z konce 19. a počátku 20. století na sloupu. Existenci těchto podpisů uváděl ve svém díle jeskyňář Norbert Havlíček roku 1943, který tušil v prostoru pod schodištěm do krypty jednu z možných cest do jím navirgulovaných hypotetických chrámových katakomb. V r. 1943 se našel dokonce výzkumník František Zapletal st., který se podle Havlíčkových informací pokoušel pod schodištěm probourat do neznámého podzemí. Od výzkumu ho však odradila pevná základová zeď kaple a fakt, že k této události došlo za II. světové války. Havlíček byl ale tímto speleologickým pokusem dotčen a v důsledku tohoto incidentu předčasně ukončil veškeré své návštěvy Křtin. (viz kapitola: Lída Danielová, Norbert Havlíček: Rbdomantické výzkumy krypty a chodeb pod dlažbou chrámu P. Marie a kaple sv. Anny ve Křtinách roku 1943). My, speleologové z roku 1991, jsme praktický speleologický průzkum krypty pod kaplí sv. Anny neprováděli, navštívili ji jenom exkurzně a za účelem jejího zmapování. Na objevy se nám tato prostora nezdála být perspektivní.

Hlavní krypta pod chrámem Panny Marie

Tak jsem pojmenoval kryptu zemřelých křtinských premonstrátských kněží pod chrámem Panny Marie, kteří zde byli pohřbíváni v 2. pol. 18. století. Historik Rudolf Hurt ve svém rukopisu věnovaném historii poutního místa ve Křtinách uvádí některá jména zde pohřbených bratří premonstrátů (r. 1758 Kajetán Závíš z Osenice, r. 1763 Tomáš Rychlík, r. 1767 Rafael Kreitz a r. 1772 Ruprecht Rafael). Jména zbývajících devíti nebožtíků se mi nepodařilo zjistit a zůstávají tedy anonymní. Celkem zde bylo pohřbeno asi 13 mrtvých. Třináct mrtvých uvádí ve své zprávě z ojediné exkurze do této krypty i předseda Vlastivědného spolku z Adamova Jaroslav Zelík (1958). Krypta je v hlavní ose chrámu (SZ-JV) dlouhá 892 cm a široká 585 až 680 cm. V jejím severozápadním čele se nachází původní pohřební vchod se schodištěm z chrámu. Horní dva schody jsme v rámci průzkumu rozebrali, abychom získali prostor pro vedení horizontálního vrtu vzhledem k možnému pokračování krypty za schodištěm, směrem k hlavnímu oltáři. Vrt však vnikl jen do výsypky, krypta tedy tímto směrem nikdy nepokračovala. Schodiště do krypty je přikryto kamennou deskou, která však nahore v centrální části chrámu není patrná, neboť je od roku 1905 předlážďena novější podlahovou krytinou. Toto zadlážďení vchodu do podzemí zavadalo příčinu vzniku mnoha fantastických nepodložených pověstí. Místní znalci ukazují malý otvor vyvrtaný skrze vstupní kamennou desku a podlahovou dlažbu do krypty, jímž jsme vedli elektrický kabel při průzkumu podzemí. Krypta byla bohužel v minulosti přístupná po kolenou malou 12,5 m dlouhou větrací chodbičkou, pod oknem v jižní části chrámové zdi. To se negativně podepsalo na stavu zachování ostatků zde pohřbených premonstrátů. Lebky zmizely stejně jako kosti. Dne 1. prosince 1990, kdy do těchto prostor vstoupil zavaleným vchodem větrací chodbičky autor této studie s členy Novodvorské skupiny ZO 6-12 Speleologického klubu Brno (jejíž nástupnickou organizací je dnešní ZO 6-26 Speleohistorický klub Brno) byly tělesné ostatky premonstrátů v žalostném stavu, neboť se zachovalo jen několik málo úlomků kostí, takže počet nebožtíků musel být odhadnut na základě matematického výpočtu využití úložné plochy v kryptě, dosud plné hoblin a tlejících dřev z rakví. Tento dřevěný trouad byl v roce 1991 vynesena před kostel a na spálenisku zpopelněn. Tak jsme v Hlavní kryptě získali čisté vymetené místo pro potřebu uskladnění lebek a kostí, redeponovaných z nově objevené Krypty pod věží - ossária. Dnes je tato přístupová větrací chodbička do krypty uzavřena masivní železnou brankou se čtyřmi zámky. V roce 2005 byla v Hlavní kryptě uskladněna

Transport kostnice k antropologickému zkoumání. R. Drtil vlevo, M. Šenkyřík vpravo. Foto: I. Zehl (1991).

Transport kostnice k antropologickému zkoumání. R. Drtil vlevo, M. Šenkyřík vpravo. Foto: I. Zehl (1991).

Transport kostnice z ossária do Hlavní krypty. M. Šenkyřík vlevo, R. Drtil vpravo. Foto: I. Zehl (1991).

nově objevená křtinská kostnice a pomalované lebky prozkoumané antropoložkami RNDr. Ladislavou Horáčkovou a MUDr. Lenkou Benešovou z Anatomického ústavu Lékařské fakulty Masarykovy univerzity Brně. Uskladnění lebek a kostí předcházela přestavba hlavní krypty podle projektu Ing. arch. Ladislava Müllera, kdy byly vyzděny z původních barokních cihel výklenky, do nichž byla kostnice a pomalované lebky nově umístěny. V těchto výklencích je tedy kostnice dnes ke zhlédnutí návštěvníkům křtinského kostela, kteří se sem nemusí plazit větrací chodbičkou 70 cm vysokou a 60 cm širokou, ale přicházejí pohodlně jinou historickou 1,7 m vysokou, 0,9 m širokou a 12,5 m dlouhou podzemní chodbou z křtinského náměstí. V roce 1991 jsme vykopali do podlahy uprostřed hlavní krypty průzkumnou sondu cca 2 m hlubokou s ohledem na možnost existenci druhého neznámého patra krypty pod chrámem, ale s negativním výsledkem. V hloubce cca 2 m pod cihlovou podlahou krypty bylo naraženo na hladinu podzemní vody, která prosákla do naší průzkumné sondy. Tím byla vyloučena možnost, že by se pod chrámem nacházelo druhé neznámé patro krypty, což vyloučilo i geofyzikální měření provedené v této kryptě v roce 1991 R. Záhorou s kolektivem. V roce 1991 jsme provedli ještě jeden vertikální výkop a to hned v Přístupové chodbě z náměstí, v místě dvou bočních nízkých kleneb. Tím bylo zjištěno, že se zde nenachází kolmo procházející podzemní chodba. Klenby vedou jen do nezpevněné výsypky pod dlažbou chrámu, a proto neodstraňovat v žádném případě současnou cihlovou zadržku kleneb! Od roku 2013 Hlavní krypta slouží jako podzemní kaple sv. Lazara řádu sv. Lazara Jeruzalémského.

Otázka, kdy byla znovuobjevena Hlavní chrámová krypta

Je zajímavé, že Hlavní krypta pod chrámem Panny Marie nebyla Norbertu Havlíčkovi v roce 1943 známa. Nevšiml si zaházené větrací chodbičky pod oknem chrámu, která ústí do krypty, protože se o ní v té době nic nevědělo. Jenom tak mohl navirgulovat neexistující katakomby. Hlavní krypta je tedy objev poměrně nedávný, učiněný až po skončení II. světové války. Snad byla znovuobjevena v 50. letech, kdy do krypty exkurzně již zavítal Jaroslav Zelík (1958). Jistě však nebyl její první výzkumník, ale každopádně je to objev anonymní, protože výzkumníci dříve o svých výzkumech nezaznamenávali žádné písemné svědectví. Tak by to bylo s mými výzkumy a objevy, kdybych je nezaznamenal pro budoucí pokolení.

Jak došlo k objevu Krypty pod věží

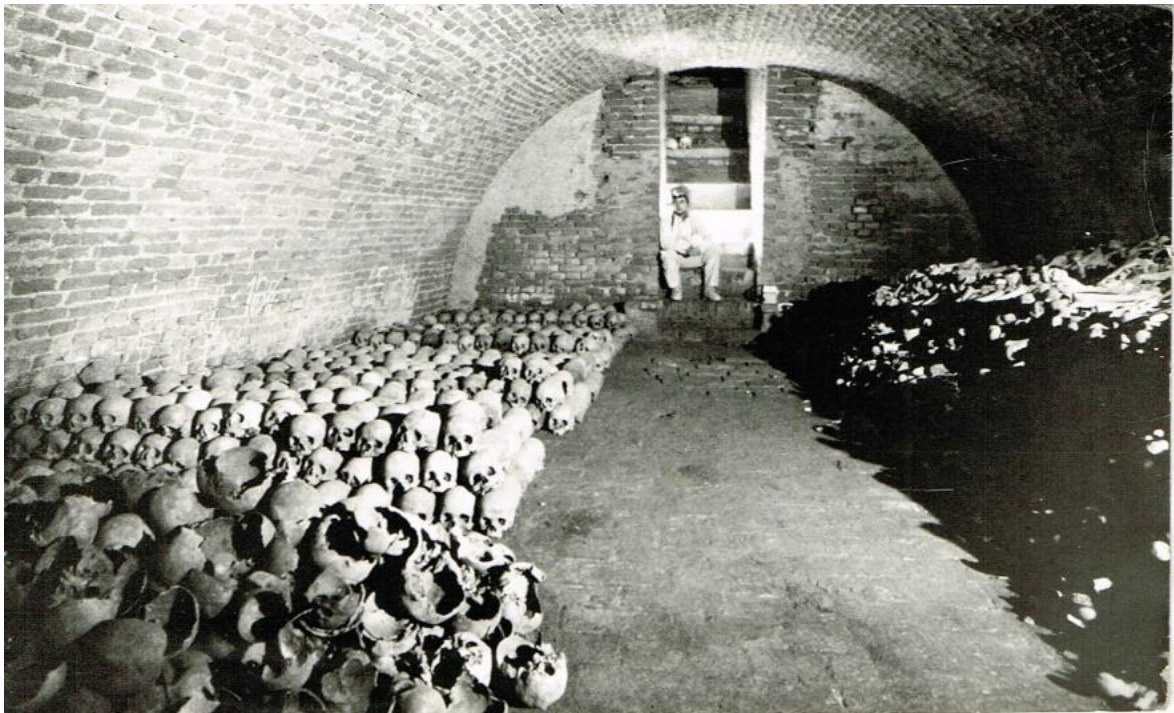
Bezprostřední impulz k objevu krypty kostnice s pomalovanými lebkami dal Marek Šenkyřík, který v prosinci 1990 pod věží chrámu Panny Marie ve Křtinách navirguloval anomálii v hlavní ose chrámu dlouhou 3,8 m a širokou 3,3 m, hypotetické neznámé podzemní prostory. Proto jsem zde dne 19. ledna 1991 spolu se Zdenkem Foltýnem provedl historický vrt o průměru 18 mm do dlažby chrámu, který po průchodu cihlovou klenbou se v hloubce cca 90 cm propadl do neznámé dutiny pod věží o výšce více než 2 metry! Tím byla potvrzena přítomnost neznámé podzemní dutiny v prostoru pod věží!

Mikrogravimetrický průzkum A. Novotného (1979). Ve Křtinách virgule přesnější než geofyzika (1990)

Následně jsme zjistili, že existuje staré mikrogravimetrické měření křtinského chrámu od

Transport kostnice z ossaria do Hlavní krypty. M. Šenkyřík vlevo, R. Drtil vpravo. Foto: Igor Zehl (1991).

Uskladněný osteologický materiál v Hlavní kryptě před transportem na Anatomický ústav MÚ v Brně (1991).

Antonína Novotného z roku 1979. (BEDNÁŘ - NOVOTNÝ - ŠVANCARA 1979). Podařilo se nám tyto výsledky obstarat a byli jsme překvapeni, že rovněž mikrogravimetrie v prostoru pod věží - podobně jako moje virgule, anomálii zaznamenala. Antonín Novotný anomálii interpretoval jako neznámou trojrozměrnou podzemní dutinu velikosti 3 x 8 x 10 m a již tehdy ji (r. 1979) odkázal k ověření praktickým průzkumem. Mezi Hlavní kryptou a neznámou prostorem pod věží předpokládal jen cca 2 silnou zeď (což se ukázalo jako nepřesný údaj). Virgule stanovily tuto vzdálenost přesněji na 6 metrů. Jeho zpráva však zcela zapadla v literatuře s těžkou dostupností a my jsme v době virgulování o ní neměli nejmenší potuchy. Z uvedeného je zřejmé, že ve Křtinách bodovala nezávisle jak virgule, tak geofyzika, na čemž se shodly obě strany udržující přátelství navzdory představám o prestižním duelu mezi proutkařicemi speleology a vědci! Zatím však nebylo jasné, kudy do neznámé prostoty proniknout. Magnetický průzkum byl bezvýsledný, přestože se zdálo pravděpodobné, že pokud by do prostoty vedla vstupní kamenná deska ukrytá pod novější podlahovou krytinou, detektor by ji lokalizoval díky kovovým výtažným součástem. Proto, vzhledem k nemožnosti otevřít prostoru shora, byl vypracován projekt průniku přímo z podzemí, z výše popsané Hlavní krypty. Zde jsme, po poradě s ostatními členy Novodvorské skupiny (tedy Speleohistorického klubu Brno), začali razit umělou sondu z jihovýchodního čela již známé Hlavní krypty, tedy z místa neúspěšného speleologického pokusu našich předchůdců, směrem k anomálii zjištěné mikrogravimetrií, virgulovým průzkumem a k dutině ověřené vrtem.

Členové ZO 6-12 Speleologický klub Brno na stopě objevu již někdy na přelomu 70. a 80. let 20. století

Nejdříve však musíme uvést do literatury výsledky poněkud podivného průzkumu, při kterém podle informací mikrogravimetrického průzkumu vybourali někdy na přelomu 70. a 80. let 20. století členové Speleologického klubu Brno ZO 6-12 ČSS v jihovýchodním čele Hlavní krypty směrem k anomálii 1,1 m dlouhý výklenek ve zdivu, z něhož vedli ještě asi 1,5 m dlouhý horizontální vrt, do celkové vzdálenosti cca 2,5 m od krypty, avšak neúspěšně. Byli tedy před námi na stopě objevu ossária, což ovšem nikdo nevěděl, neměli ale potřebnou houževnatost a ostatní nezbytné speleologické vlastnosti nutné k tomuto úkolu, aby 5,9 m širokou zeď zdolali. Vrtali do ní jen do vzdálenosti cca 2,5 m, tak jak předpověděl mikrogravimetrický průzkum A. Novotného. Po té toto pracoviště opustili a domnívali se, že v podzemí kostela se již nenacházejí žádné neznámé podzemní prostory (ústní sdělení účastníků tohoto průzkumu). Tento předpoklad se ale nezakládal na pravdě a tak tajemné ossarium a pomalované lebky našťestí čekaly až na můj objevný tým do roku 1991. Výsledky těchto poměrně rozsáhlých prací brněnského Speleoklubu nebyly nikdy zveřejněny a písemně zaznamenány. Neví se ani řádně, kdy přesně podzemí kostela prolézali a co vykonali. Dokonce neexistuje ani žádná zmínka v povinných výročních zprávách ZO 6-12. To umocňuje podezření, že se nejednalo o seriózní průzkum. Doslechl jsem se například, že tehdy ohledávali mrtvé v kryptě pod kaplí sv. Anny a Martin Vrána si prý odtud odnesl domů z krypty do své soukromé sbírky nějaké archeologické nálezy. Nás ale na mikrogravimetrické měření přece jen upozornil MUDr. Jiří Urban, vůdčí osobnost tohoto průzkumného týmu našich předchůdců z brněnského Speleoklubu, ZO 6-12 České speleologické společnosti. Jiří Urban byl zpočátku našemu průzkumu velmi nadšeně pozitivně nakloněný a nápomocný,

Krypta pod věží – ossárium v průběhu vyklízení kostí. Na fotografii Miroslav Sedlák (1991).

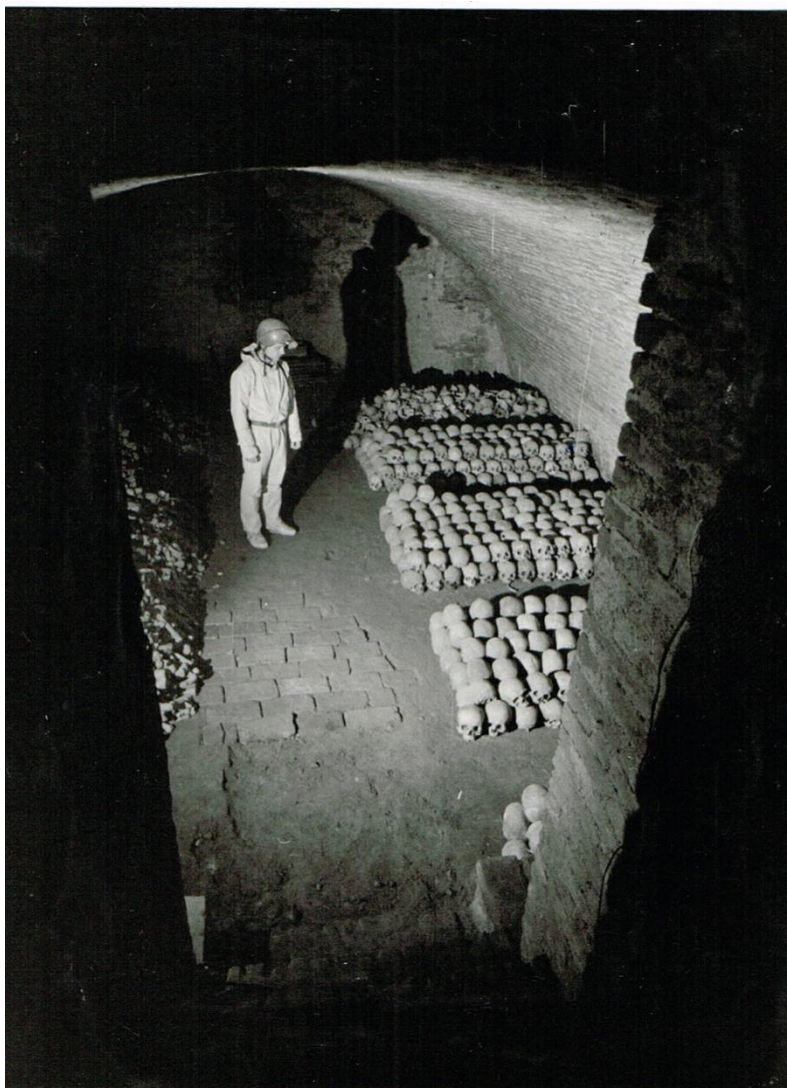
Stropní klenba v Kryptě pod věží (1991).

později jsme se však rozešli, neboť začal zasahovat do našeho samostatného působení ve Křtinách. Například Jiří Urban (jednatel ZO 6-12), Martin Vrána (předseda ZO 6-12) a Pavel Vyhnánek (člen výboru ZO 6-12) v době kdy jsme byli ještě členové této základní organizace, si šli na faru ve Křtinách páteru Prnkovi na nás stěžovat a požadovali na něm, aby nám další průzkumné práce neprodleně zakázal. Páter Prnka mne o tomto jejich činu informoval a nevyhověl jim.

Objev křtinského ossária s pomalovanými lebkami v neznámé Kryptě pod věží dne 9. února 1991 a stavebně historický průzkum

Průzkumnou sondu jsme razili jen majzlíkem a paličkou. Byla to tedy náročná práce. Horizontální Objevná sonda o výšce 0,8 m a šířce 0,5 m se totiž potýkala s pevnou základovou zdí pojenou maltou. Velkým překvapením bylo, že sonda narazila svou levou (SV) boční stěnou a posléze i pravou na souběžné lícované zídky zcela zazděné v základu věže, které prozrazovaly, že naše sonda je vedena přesně v místě dříve projektované propojovací chodby mezi Hlavní kryptou a prostorou v neznámu před námi. Drželi jsme se těchto lícovaných zdí, a proto jsme nesměřovali k neznámé prostoře přímým směrem, ale pod mírným obloukem. Celková délka Objevné sondy od Hlavní krypty byla nakonec 5,9 m, kde vyústila do neznámé podzemní prostory. Na památku uvedme jména hlavních výzkumníků, kteří Objevnou sondu v zimě 1991 realizovali. Jsou to Jiří Dofek, Radovan Drtil, Jan Filipenský, Zdenek Foltýn, Jiří Fuchs, Petr Humlíček, Jitka Korvasová, David Košťál, Roman Machatka, Pavel Michna, Jan Mutl, Kateřina Sobotková, Jiří Šenkyřík a Marek Šenkyřík. Do tohoto památečního zápisu byli uvedeni všichni pracovníci – speleologové, kteří při průzkumu kostela odpracovali alespoň 5 hodin (celkem se do výzkumu zapojilo asi 50 speleologů z různých skupin). Zdí jsme pronikali pět dní a nocí bez přestávky. Pracovalo se nepřetržitě na směny. Až po odvalení posledního kamene se dne 9. února 1991 před Jiřím Šenkyříkem otevřel otvor vedoucí do neznámé krypty - ossária. „*Jsme tam!*“, zajásal vzrušeně. Stalo se tak přesně v 21 hodin 25 minut, pět minut před střídáním pracovních směn. Dovnitř objevené krypty se však J. Šenkyřík neproplazil. Toto privilegium bylo vyhraněno mně, coby vedoucímu výzkumu. Udělali jsme pracovní přestávku, při níž jsme kryptu nechali vyvětrat a sami jsme na oslavu objevu zakoupili dvě lahve vína. A to jsme byli v podstatě abstinenti. Potom okolo půlnoci jsem se protáhl otvorem ve zdivu a ocitl se v neznámé kryptě na hromadě lidských kostí! Vrstva volně promíchaných kostí byla mocná 1 až 2,2 m a zcela zakrývala dno prostory prudce se svažující k JV, směrem k hlavnímu vchodu do chrámu. Z tohoto místa pokračuje k JV mohutná 3 m vysoká a 1,7 m široká zazděná přístupová chodba směrem pod terasu schodiště. Můj pohled pátral kolem a tu koutkem oka mě ihned zaujalo něco nezvyklého a neočekávaného. Tak jsem ji spatřil! První pomalovaná lebka! Trůnila na výsadním místě mezi ostatními lebkami, akumulovanými na nejvyšším vrcholu pyramidální hromady kostí, v rohu krypty, vědoma si toho, že ji nikdo neobjeví. Opravdu si šlo představit jak ji zde naši předkové před dvěma a půl stoletími napůl žertem a napůl s tajemstvím, položili a vystavili, vědomi si toho, že do krypty, kterou právě zazdívali, již nikdo nikdy nevstoupí. Se zvědavými speleology, kteří se zrodí ve 20. století, však zjevně nepočítali. To všechno bylo možné tehdy v kryptě opravdu zřetelně intenzivně intuitivně cítit. A já si to během svého současného meditačního soustředění jasně uvědomuji. Lebka s vavříny tedy někdy od poloviny 18. století zírala do tmy podzemní prostory, než jsme přišli my a osvětili

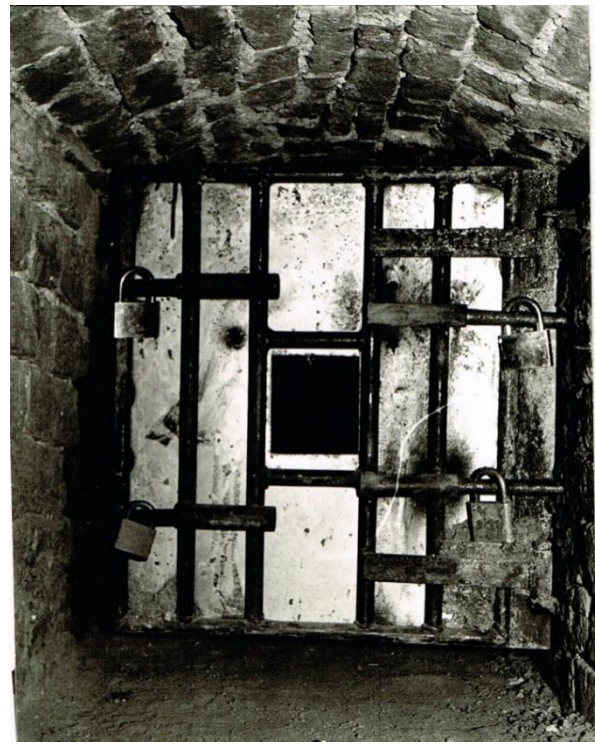
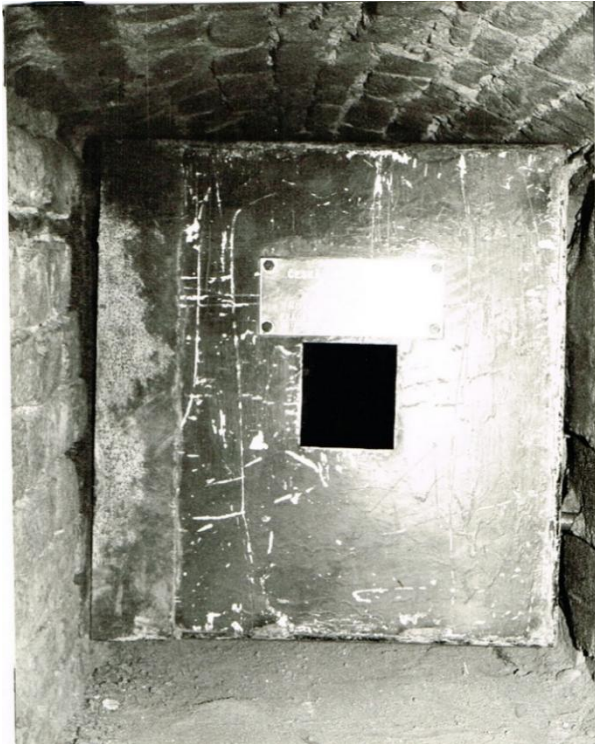
Hlavní krypta s přechodně uskladněnými lebkami a kostmi z ossaria pod věží (1991).

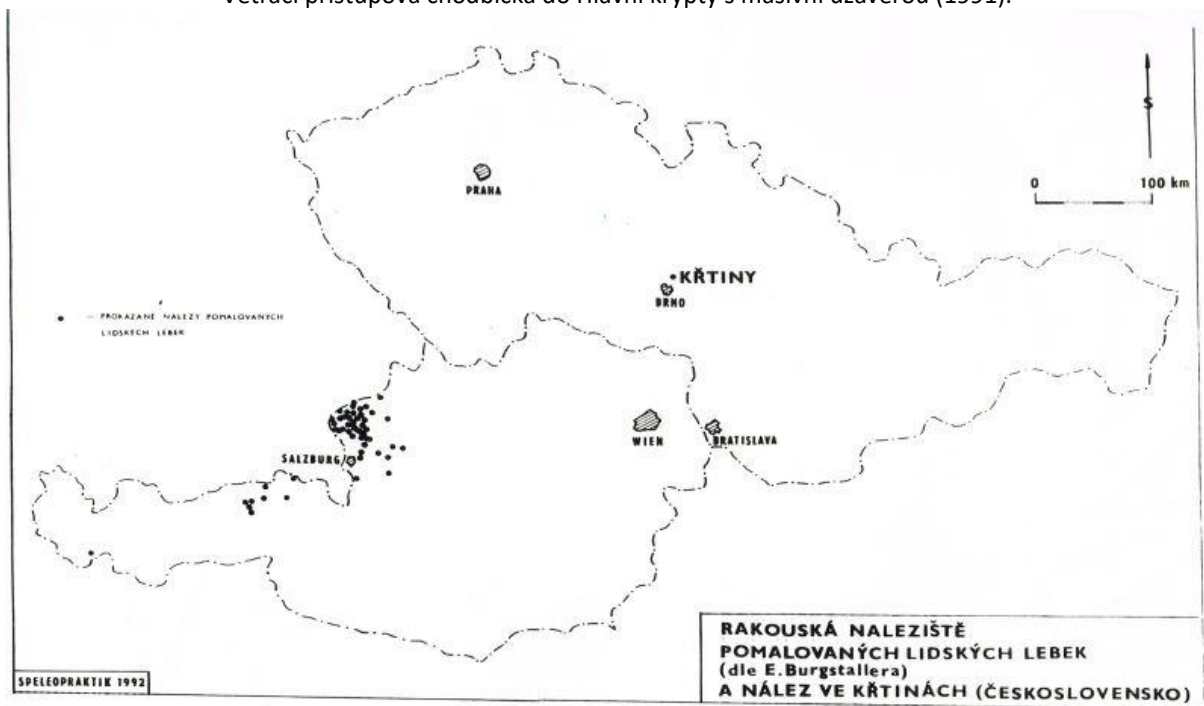
Průzkum SV boční zadržky Krypty pod věží. Na fotografii Jiří Šenkyřík (1991).

jsme pohřební místo svými baterkami. Obešli jsme však rozsáhlé barokní zadržky, mající za účel navždy znepřístupnit ponechanou drobnou volnou prostoru s kostmi a probourali jsme si raději zdi vlastní Objevnou sondu. S tím autoři zadržek jistě nepočítali. Ten sejf v podzemí věže byl ve své době zcela neobjevitelný. Tak skryš pod věží chrámu vydala svá tajemství a největší záhada Křtin byla nastolena. Za mnou se do kostnice připlazili i další kamarádi. V kryptě byl docela čistý vzduch, přestože dvě a půl století nebyla větraná. Hned naproti vyústění naší Objevné sondy byla JV směrem zjištěna prostorná zadržná Hlavní přístupová chodba, s nelícovaným zdívem. Pod stropní cihlovou klenbou se otvírkou zadržky podařilo sledovat tuto chodbu až do vzdálenosti 4,8 m, kde vyústila do zadržných sklepení pod terasou schodiště. (viz kapitola: Zadržné sklepení pod terasou schodiště). Tudy tedy z krypty odcházeli zedníci mající za úkol rozsáhlé zadržování v kostnici. Byli jsme objevem překvapeni. Nikde žádné viditelné pokračování zde však pro nás nebylo. Vše bylo důkladně zadrženo. O objevu jsme informovali farní úřad. Na návrh pátera Prnky jsme se dohodli na profesionální placené službě, spočívající v přepravování všech kostí z místa nálezu pod věží, do sousední Hlavní krypty. Tohoto úkolu se zhostili Marek Šenkyřík a Radovan Drtil. Jelikož se jednalo v podmínkách českých zemí o unikátní objev, byl další průzkum kostnice prováděn obzvláště obezřetně a důkladně. Ze souboru byl vytržován osteologický materiál, který nesl stopy patologického postižení. Kritériem pro určení počtu jedinců, jejichž ostatky byly v kostnici uloženy, byla týlní kost s velkým týlním otvorem nebo jeho větší částí (os occipitale). Velké množství lebek bylo totiž rozbitých a neúplných. V Hlavní kryptě jsme kosti a lebky dál třídili a počítali. Tímto způsobem bylo zjištěno, že do kostnice byly sekundárně uloženy ostatky z nejméně 974 lidí. Celkový objem osteologického materiálu je přibližně 20 m³. Z nálezové situace je zřejmé, že tento materiál byl do křtinské kostnice uložen již ve stavu jednotlivých kostí, bez organické tkáně, a že se tedy jedná o pohřeb sekundární. V průběhu vyklízení kostnice byly objeveny další pomalované lebky. Některé pomalované lebky byly při vrcholu hromady kostí, jiné byly zhruba uprostřed vrstvy kostí a některé ležely až při podlaze krypty pod dvoumetrovou vrstvou. To je velmi zajímavé zjištění, neboť to dokazuje, že pomalované lebky nebyly v rámci kostnice uloženy současně na jediné společné místo, ale postupně. Nezaujímaly v rámci kostnice nějaké výsadní místo. Poté si osteologický materiál, zejména všech dvanáct pomalovaných lebek, dne 4. května 1991 protokolárně převzaly antropoložky Ladislava Horáčková a Lenka Benešová z Brna, které na kostech na oddělení Lékařské antropologie Anatomického ústavu LF Masarykovy univerzity provedly odbornou antropologickou a paleopatologickou analýzu kosterních pozůstatků. (viz kapitola: Antropologická literatura). Vyklízení kostnice trvalo několik týdnů. Kosti jsme transportovali pomocí R. Drtilem speciálně sestavené dřevěné lanovky z Krypty pod věží Objevnou sondou do Hlavní krypty. Speleologicky jsme též prozkoumali boční zadržné části Krypty pod věží SV a JZ směrem. Tím jsme ke svému překvapení zjistili, že do krypty, v níž v nepatrném výklenku byla uložena kostnice, ústilo 4 až 5 zadržných přístupových chodeb. Množství přístupových chodeb a značná naddimenzovanost centrální z nich do Krypty pod věží je zarážející. Podle mého názoru to upozorňuje na to, že tato část podzemí věže a terasy schodiště snad měla být původně zpřístupněna poutníkům. Snad zde Santini projektoval kostnici v pravém slova smyslu, podobně jako je například v Sedlci u Kutné hory. Snad i ve Křtinách měly být tělesné ostatky poutníkům vystaveny k prohlédnutí a uctívání. Krypta pod věží byla před zadržním na ose SV - JZ dlouhá 9,5 m! Obě boční SV a JZ stěny pohřební komory byly sekundárně pěkně zadrženy lícovanými zdmi. Do zadržky za těmito zdmi byly použity kameny, cihly a vzácněji fragmenty střešních tašek, broušeného mramoru, glazurovaných kachlí a podobně. Tento materiál je místy pojen jen velmi malým množstvím

Větrací přístupová chodbička do Hlavní krypty s masivní uzávěrou (1991).

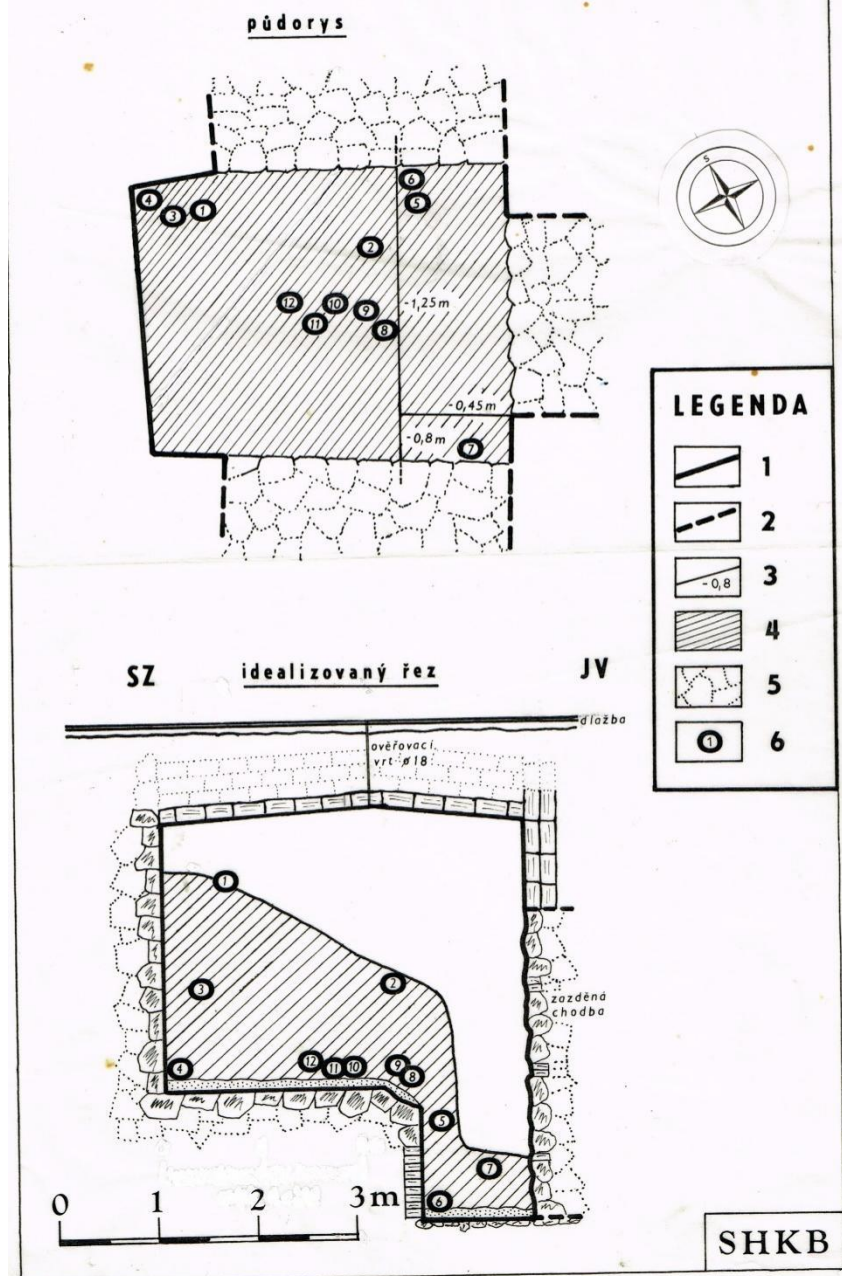

Prokázané nálezy malovaných lebek v Rakousku a objev ve Křtinách (Československo).

malty, nebo je dokonce vysypán bez pojiva. Z původně rozlehlé, ale zazděné, krypty zůstala jen malá dutinka půdorysu 3,6 x 2,4 m téměř až ke stropu plná lidských lebek a kostí, rovnající se 1/3 původní velikosti zazděné krypty. Podlahu krypty tvoří patka základu věže a je v ní 1,25 m vysoký vertikální stupeň. Výška krypty je v důsledku toho 2,8 až 4 m. Krypta je v bezvadném stavu, jakoby ji včera barokní zedníci opustili. Z neznámého důvodu však již zcela hotové podzemí bylo rozsáhle zazděno a byla ponechána, z původně rozvětveného podzemí (nejen Krypty pod věží, ale i Sklepení pod terasou schodiště), jen malá dutina vyplněná kostmi. Odhadem sekundární zazdívkou byly masivně provedeny na horizontální vzdálenost deset a více metrů! Domnívám se, že k uložení kostí došlo pravděpodobně v letech 1728 - 1750. Tomuto datování naznačují některé historické okolnosti. V letech 1728 - 1738 se křtinský chrám stavěl za opata Hugo Bartlicia se dvěma věžemi v průčelí až do úrovně spodních oken. Krátce po vstupu opata Kryštofa Jiřího Matušky do funkce ve vedení kláštera (r. 1738) však došlo ke koncepční změně původního projektu a místo dvou věží byla z úsporných důvodů postavena věž jediná. Tuto změnu výstavby jasně vidíme na zde reprodukované rytině J. C. Laidiga, nalezené v archivu fary ve Křtinách. Objevená krypta se nachází přímo v centru těchto dodatečných stavebních změn, což komplikuje interpretaci našeho stavebně-historického průzkumu v podzemí věže, vzhledem k tomu, že se jedná převážně o dosud zazděné prostory. Zda je krypta genetickou součástí podzemí pro dvě věže, či věže jediné, není z nálezové situace jednoznačně zřejmé. Přístupové chodby za zadívkou SV a pravděpodobně i JZ části Krypty pod věží se totiž nacházejí ve staticky nepříznivé pozici v základu nosné zdi věže, neboť jím neprocházejí kolmo, ale souběžně (!). Tato chodba je doslova vestavěna a obezděna v základech nosného zdiva věže. Klenby těchto chodeb nesou stopy druhotného opracování (seštípání). Je pravděpodobné, že zmíněné chodby původně procházely v odlehčeném prostoru a teprve zkrácením podélné osy chrámu v oblasti jeho průčelí za opata Matušky se ocitly ve staticky riskantní pozici, a proto musely být před svým začleněním do základu věže velmi kvalitně zazděny. Proto v žádném případě neotvírat zazdívkou těchto chodeb (!). Směr těchto chodeb je poněkud zvláštní. S největší pravděpodobností se tedy jedná již o podzemí pro jednu věž, jak dokladují zjištěné zazděné sklepní prostory pod terasou schodiště před chrámem. Nicméně rozsáhlé zazdívání již hotových podzemních prostor nemělo za účel statickou ochranu věže, neboť zazdění bylo provedeno na mnoha místech jen kvapem a nekvalitně, místy byly zazdívkou jen vysypány bez pojiva. Zazdění krypty mělo nějaký jiný důvod a zde jsme však již na poli spekulací o tajemném úkrytu dvanácti pomalovaných lebek. V roce 1750, kdy byl chrám po stavební stránce zcela dokončen a kdy se již šest let pracovalo na výzdobě jeho interiéru, byla kostnice v podzemí věže pravděpodobně zřízena a zazděna. K uskladnění a zazdění kostnice však mohlo teoreticky dojít i později, v krajním případě dokonce až v roce 1770, kdy bylo před vchodem do chrámu přistavěno rozlehlé schodiště s rampou, které definitivně přikrylo základy pro dvě věže položené za opata Bartlicia. Pro vysvětlení okolnosti vzniku kostnice má stěžejní význam pochopení rozsáhlého zazdívání, jež proběhlo v době, kdy byla Krypta pod věží i sklepení pod terasou schodiště po stavební stránce zcela hotové. Mohlo by se zdát, že k zazdění prostor došlo z důvodu změněných statických poměrů v rámci přestavby průčelí chrámu pro potřebu výstavby jedné věže za opata Matušky. Toto vysvětlení se sice přímo nabízí, nelze však s ním zcela souhlasit. Zazdívkou byla sice provedena na velké vzdálenosti a většinou v plném příčném profilu, ale jen nekvalitně. Je velmi pravděpodobné, že kdyby premonstráty vedly k zazdění prostor obavy statického rázu, byla by realizace zazdívek provedena podstatně důkladněji. Charakter zazdívkou dokládá, že hlavním důvodem zazdění naprosté většiny podzemních prostor bylo jejich uzavření, nikoli však statická ochrana průčelí

KŘTINY - KOSTNICE
 nálezová situace pomalovaných lebek
 M. ŠENKYŘÍK, 1991

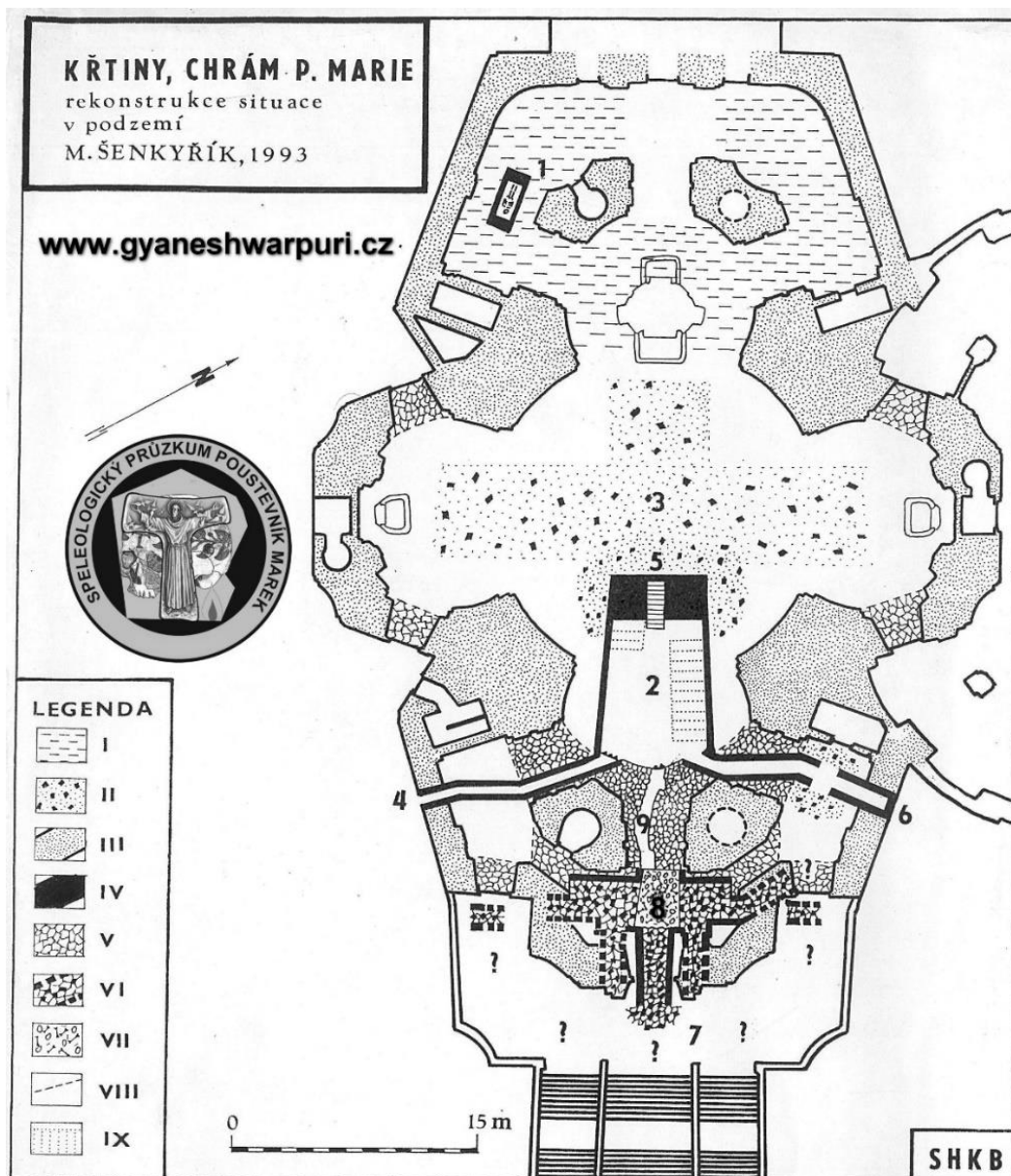

Vysvětlivky: 1. Ohraničení podzemních prostor. 2. Směry pokračování zazděných podzemních prostor. 3. Vertikální stupeň v podlaze krypty s udáním hloubky v metrech. 4. Promíchaný lidský osteologický materiál. 5. Sekundární zazdívký podzemních prostor. 6. Místa nálezů pomalovaných lebek.

chrámu. Jako důvod zadívání podzemních prostor proto s velkou pravděpodobností přichází v úvahu samotný akt zřízení kostnice a její trvalé nepřístupnosti. Důležité je přitom si uvědomit, že pokud se premonstráti rozhodli uklidit do podzemí kostela vykopané kosti, nemuseli k tomuto účelu namáhavě rozsáhle zazdívát Kryptu pod věží, ale ani s ní komunikující Sklepení pod terasou schodiště. Zdá se, že zazdění prostor mělo za účel v zajištění trvalé nepřístupnosti drobné ponechané dutiny vyplněné kostmi. Poté, co bylo v roce 1770 vystavěno před vchodem do chrámu schodiště s terasou, bylo podzemí naprosto dokonale maskováno. Náhodné objevení kostnice bylo prakticky nemožné nebo jen velmi obtížné. Stěží bychom příkládali způsobu zazdění kostnice větší význam, kdyby v ní nebyl učiněn poněkud tajemný objev pomalovaných lebek. Je nepochybné, že pro jejich zdobitele měly tyto pomalované lebky mimořádný význam. Pro hodnocení tohoto nálezu je neobyčejně důležité, že charakter kresby se až na detaily u žádné z lebek výrazně neodlišuje. Jak konstatovala i antropoložka Ladislava Horáčková, motivem jejich pomalování nemohla být snaha o jejich vzájemnou nezaměnitelnost, to je snaha o zachování individuality jednotlivých ostatků, jak je tomu v případě rakouských malovaných lebek. Smysl kresby je zcela jiný a je pravděpodobné, že vyjadřuje něco, co bylo společné všem dvanácti zemřelým. Charakter kresby zcela vylučuje možnost, že by se jednalo o nahodilé dílo bez hlubšího významu. Naši předkové měli k těmto pomalovaným lebkám jistě pietní vztah. Kdo byli zemřelí, jejichž lebky byly tak pozoruhodně označeny? Za jakých okolností a proč se jim dostalo tak mimořádné pocty? Víme-li že bezpochyby muselo jít o výjimečné osobnosti, proč byly jejich lebky nakonec tak nedůstojně pohozyeny (ukryty?) ve křtinské kostnici? To je námět na další zajímavý výzkum, hlubší zamyšlení a samostatné zpracování, které přesahuje rámec zaměření tohoto příspěvku. Kostnice nejsou v moravském prostředí cizím prvkem. Již roku 1958 informoval A. Macek na stránkách „Zpráv o činnosti Antropologické společnosti“ o desítkách podobných lokalit. Velká část těchto lokalit však již zanikla, a proto je objev křtinské kostnice velmi důležitý. Její velký význam ční vedle praktického lékařského využití a skutečnosti, že se zásadním způsobem podařilo poodhalit tajemství křtinského chrámu, především v unikátním objevu dvanácti pomalovaných lebek (viz kapitola: Nástin interpretace pomalovaných lebek.).

Náš úkol vyklížením kostnice v roce 1991 v Kryptě pod věží skončil a podzemí bylo zakrátko speleology opuštěné. V kostnici byly učiněny jen ojedinělé archeologické nálezy: především 11 zlomků střepů z 18. a předchozích staletí, které určil Josef Unger. Dále bylo objeveno několik věnečků trávy obalených textilií s vyšitými skleněnými korálky o průměru 2 mm. Základní barvou ozdobného vzoru je bílá, méně často byly použity korálky čiré a zelené. Podle Josefa Ungera tyto věnečky trávy nalezené mezi kostmi mohly původně souviset s pohřby neprovdaných jedinců, především dívek. Ve spáře zdiva kostnice byly nalezeny tři ručně kované železné hřebíky, dále byl v kostnici nalezen jeden hliněný bochánkovitý předmět blíže nejasného účelu s oválnou základnou o velikosti 94 x 84 mm a výšce 45 mm, v němž je zahlouben otvor o průměru 18 mm a hloubce 40 mm a dále se podařilo mezi kostmi rozpoznat jeden krápník - stalaktit a dvě zvířecí čelisti. Tyto nálezy byly ponechány na malé improvizované výstavce v Hlavní kryptě. Do Křtin se pomalované lebky a ostatní kosti slavnostně vrátily po 14 letech dne 7. října 2005. Šest pomalovaných lebek bylo ve Křtinách vystaveno veřejnosti a zbylých šest je dosud na Anatomickém ústavu Lékařské fakulty Masarykovy univerzity v Brně, u doc. MUDr. Lenky Vargové. Při té příležitosti byla Hlavní krypta přestavěna a v ní vyzděny výklenky pro potřebu uložení kostí. Vstup do Krypty pod věží byl přitom zazděn úzkou cihlovou přepážkou, a to hned ve vstupu do Objevné sondy v Hlavní kryptě. Na místo autentického objevu pomalovaných lebek pod věží se tedy dnes nedá

1. Hrobka opata Kryštofa Jiřího Matušky (1703 - 1777).
2. Hlavní krypta, nyní nově zřízená kostnice.
3. 4-4,5 m hluboký antropogenní zásah do geologického podloží stavby (přibližný předpokládaný rozsah).
4. Objevný vchod - větrací chodbička do hlavní chrámové krypty.
5. Předlážděná vstupní kamenná deska do hlavní chrámové krypty.
6. Boční přístupová chodba do hlavní chrámové krypty. Současný vstup do kostnice ze křtinského náměstí.
7. Terasa schodiště se zazděnými podzemními sklepeními.
8. Krypta křtinské kostnice pod věží chrámu Panny Marie.
9. Umělá objevná sonda, kterou byla objevena krypta pod věží s kostnicí a pomalovanými lebkami.
- I. Neporušené geologické podloží v hloubce cca 1 m.(přibližný předpokládaný rozsah).
- II: Velmi kyprá kamenito - hlinitá navážka s četným obsahem úlomků cihel (mocnost vrstvy 4-4,5 m, přibližný předpokládaný rozsah).
- III. Nadzemní půdorysný rozsah zdiva chrámu (1728-1744).
- IV. Obvodové cihlové zdivo podzemních prostor.
- V. Kamenné základy zdiva chrámu mimo půdorysný rozsah nosného zdiva chrámu (přibližný předpokládaný rozsah).
- VI. Sekundární zazdivka podzemních prostor krypty pod věží z kamene, cihel a stavebních fragmentů.
- VII. Místo nálezů kostnice v kryptě pod věží (promíchaný lidský osteologický materiál).
- VIII. Předpokládaný rozsah.
- IX. Místo uložení zemřelých premonstrátů v hlavní chrámové kryptě.

podívat. Případní vážní odborní zájemci o vstup do těchto zazděných prostor by to však s odstraněním cihlové zadržky měli snadné. Od té doby jsou pomalované lebky vystavené veřejnosti. Bohužel poslední dobou se zdá, že osvětlení v kryptě má negativní vliv na černý pigment kresby pomalovaných lebek a kresba vavřínů pomalu bledne a ztrácí se. Proto jsem v roce 2020 vyzval Farní úřad ve Křtinách, aby s tím něco dělal, než se kresby nadobro ztratí, to znamená, aby nechal pomalované lebky odborně zrestaurovat. Snad se najde umělec, který se historickou technologií tohoto úkolu zhostí. Jedná se o směs dřevěného uhlí a živočišného tuku. Tento nález není dodnes náležitě odborně doceněn, přestože se jedná o významný archeologický objev v oblasti Moravském krasu. Křtinské pomalované lebky jsou nadále velkou výzvou a záhadou. Nikdo neví, proč je premonstráti ukryli v podzemí chrámu, v jakémisi nepřístupném trezoru v základech věže, který jitří naší fantazii. Křtinský chrám mi přinesl mnoho radosti a vnitřního naplnění začínajícího vědce, archeologa - amatéra a speleologa. Křtinský pan děkan Tomáš Prnka mi za všechno vynaložené úsilí při objevování podzemí chrámu věnoval velký křesťanský růženec z dřevěných korálků. Dnes chápu, co tím sledoval a chtěl říci. Bylo to snad na odpuštění, že jsme vyrušili hrob zábrdovického opata Kryštofa Jiřího Matušky, tvůrce obdivované křtinské mariánské svatyně (viz. dále). Mnohé bylo již zapomenuto nebýt těch několika fotografií, obrázků, novinových článků a map, znovu objevených dne 10.9.2020 s páterem Janem Lajčákem v mém speleologickém archivu z roku 1991, uloženém na faře ve Křtinách. (ŠENKYŘÍK - HORÁČKOVÁ - BENEŠOVÁ 1994, GYANESHWARPURI 2021).

„Bylo napočítáno asi 1 000 lebek. Dvanáct z nich bylo kdysi ozdobeno...

Na čele písmeno T a kolem vavřínový věnec.

Kdo dnes ví, jaký životní osud měli oni muži, když se jim dostalo takové pozoruhodné pocty?

Nebyly vyzvednuty z hrobek, které byly pod dlažbou dřívějších kostelů?

Nebyly tehdy předmětem zvláštní úcty?

Plno otázek, jaká bude správná odpověď?“

P. Tomáš Prnka

Zprávy ze Křtin 2/1991

Nástin interpretace pomalovaných lebek

Tento objev má své analogie, jsou to pomalované lebky v Rakousku, v okolí Salzburgu a Hallstattu. Vypráví se ale nepodložená spekulace, že pomalované lebky jsou lebkami českých pánů, popravených za účast na stavovském povstání dne 21. června 1621 v Praze na Staroměstském náměstí. Někdo narazil na novinový článek, v němž se psalo, že lebky popravených českých stavů se tajně ztratily. Odtud byl jen krůček vztáhnout tuto pozoruhodnou indicii na křtinské pomalované lebky. Od té doby se uměle založená pověst tvrdošíjně drží a má své obhájce, záhadology. Já jí nevěřím. Kontinuita s rakouským epicentrem zvyku pomalovávat lebky zemřelých v případě křtinského objevu není rovněž doložena a není ani předpokládána. V případě Křtin jsme svědky naprosto originálního estetického vyjádření, které v rámci České republiky nemá analogii. Možná takto nezvykle byly označeny ostatky odpočívající v hrobkách původních středověkých kostelů ve Křtinách (Český a Německý kostel), v době, kdy byly tyto dva kostely rušeny pro potřebu výstavby rozlehlého barokního Santiniho komplexu novostaveb. Proč se však pomalované lebky očitly s ostatním kosterním materiálem ze zrušeného křtinského hřbitova (býval okolo Českého

Šest z dvanácti pomalovaných lebek bylo vystaveno veřejnosti v Hlavní kryptě (2006).

kostela) taktéž zasaženého barokní výstavbou, v podzemní kostnici v Kryptě pod věží chrámu Panny Marie, není vůbec jasné a je to tajemné. Nelze ostatně vyloučit, že pomalované lebky z křtinského ossária nepocházejí až z 18. století, ale jsou ve skutečnosti ještě starší (předpokládaná doba vzniku pomalování je asi 17. století), neboť víme z dobových pramenů, že ve Křtinách byly uchovávány a uctívány ostatky svatých přinesené z Říma a jiných svatých míst. Křtinský farář Jakub Tiehan r. 1738 uvádí celkem 17 relikvií, například kousek dřeva z kříže Ježíše Krista, vlas Panny Marie, část pláště a hole sv. Josefa, kůstky z těl sv. Anny, sv. Jana Křtitele a sv. Františka de Paula. Jsou pomalované lebky tedy import? K tomu, že se jedná o křesťanské svaté (ve volnějším slova smyslu, tedy Bohu zasvěcené osobnosti) se kloním ve své interpretaci já. Nasvědčuje tomu nakreslený vavřínový věnec, využívaný jako symbol k označování konsekrovaných (tedy vysvěcených) míst. Jedná se o tak zvané konsekrační kříže velmi rozšířené na zdech katolických kostelů od doby románské, přes gotickou po barokní. V 17. až 18. století se jako konsekrační znamení, tedy místa přímého dotyku světicího biskupa během konsekrace – vysvěcení těchto staveb ustálily vavřínové věnce (nebo rostliny vavřínu podobné), tak dobře známé ze křtinského ossária. Myslím, že kresba na lebkách z Křtin má pravděpodobně stejný duchovní konsekrační význam. Jedny z nejtypičtějších konsekračních křížů ve tvaru vavřínového věnce z období baroka se mi podařilo zjistit v kostele sv. Františka Serafinského v Praze. Jedny z nejstarších konsekračních křížů na území ČR jsou ke spatření v románské rotundě sv. Kateřiny ve Znojmě a v gotické kapli Matky Boží u hradu Veverčí. Na mnoha lokalitách však byly konsekrační kříže přemalovány, a proto se dnes vyskytují v kostelích poměrně vzácně. Klíč k pochopení celé kresby na pomalovaných lebkách však ukrývá nepovšimnutý symbol v podobě kříže písmene T na čele (tau?). Přesto právě v pochopení tohoto tau je ztajen klíč k pochopení celé této záhady pomalovaných lebek z Křtin. Domnívám se, že toto tau může být odkazem na biblický text v knize Ezechiel 9,4, kde se píše: „*Projdi středem města, středem Jeruzaléma, a označ znamením na čele muže, kteří vzdychají a sténají nad všemi ohavnostmi, které se v něm páchají.*“ Ezechiel měl vidění anděla, který mu přikázal označit písmenem „tau“, tedy posledním písmenem hebrejské abecedy, všechny spravedlivé – ostatní byli zabití. Ve stejném smyslu jsou v knize Zjevení apoštola Pavla ochráněni ti, kdo nesou na čele znamení (Zj. 7,3). Možná právě proto se křtinští řeholníci rozhodli nalezené lebky z podzemí původních starých kostelů na památku označit. Proč ostatky svých předků, nebo ostatky svatých, nakonec tak nedůstojně pohodili (ukryli?) v kostnici pod věží není vůbec zřejmé. Kresba na pomalovaných lebkách ze Křtin tedy podle této indicie pochází ze 17. až 18. století. Jsou to svaté ostatky. Proto mají konsekrační znamení: vavřínový věnec a kříž v podobě písmene T. Myslím, že je to mystický nález. Tyto ostatky by se měly všemožně chránit. Představují památku na naše zázračné Křtiny v rozmezí 17. až 18. století, tedy z doby největšího rozmachu poutí k Panně Marii Zázračné. Je to vzácná relikvie. Prosím křtinské kněze, aby ji opatrovali a restaurovali. Jedno je jisté: pomalované lebky jsou dnes, po gotické soše Panny Marie Křtinské, druhým největším magnetem Křtin (GYANESHWARPURI 2021). Na celém světě je dnes kříž ve tvaru Tau znamením františkánství. Josef Unger upozornil na myšlenku, že lebky mohou pocházet z římských katakomb, odkud jako ostatky mučedníků se dostaly do Křtin, kde byly uctívány, až do doby než místo jejich uctívání (kostely) bylo odstraněno. Potom byly uloženy v ossáriu. Dnes jsou možnosti na potvrzení této hypotézy. Metodou 14C by se určilo jejich stáří a existují metody určující stravu lidí, která je rozdílná u Středomoří. Jejich středomořský původ by se dnes dal sledovat.

19.10.2022: Šest pomalovaných lebek bylo ponecháno na Anatomickém ústavu Lékařské fakulty MU v Brně.

Ossárium krátce po svém objevu. M. Šenkyřík vpravo, R. Drtil vlevo. Foto: Laco Lahoda (1991).

Antropologická charakteristika lebek se symbolem vavřínového věnce od Ladislavy Horáčkové (1993)

„Mezi 974 lebkami bylo nalezeno dvanáct lebek, jež nesly více nebo méně patrný černý nákres vavřínového věnce táhnoucí se po obvodu lebky. Věncem se skládá ze dvou ratolestí spojených v okcipitální krajině buď přímo, nebo pomocí ozdobné stužky. Mezi lístky lauru je umístěna kresba plodů v počtu 6 - 8 na každé straně. U jedné z lebek je spoj v okcipitální krajině lokalizován výrazně doprava, lístky se ve frontální oblasti překrývají a celá kresba vzbuzuje dojem špatného rozvržení. U jiné lebky je kresba v týlní krajině zcela evidentně nedokončena. Pod předními lístky lauru je u všech lebek nad glabellou umístěno písmeno T, nejčastěji o výšce 36 mm a šířce 30 mm. Podle vyjádření historiků jde o kresby pocházející ze 17. století. Z chemické analýzy barviva použitého ke kresbě vyplynulo, že jde o směs dřevěného uhlí s živočišným tukem (podle chemického rozboru provedeného RNDr. Jaroslavem Jamborem z Přírodovědecké fakulty MU v Brně). Pro morfometrickou analýzu lebek bylo vybráno 43 metrických znaků absolutních, 15 relativních a 38 znaků deskriptivních. U poloviny těchto lebek bylo značně poškozeno splanchnokranium. Sedm lebek bylo určeno podle klasických kritérií jako mužských, 4 jako spíše mužské a 1 jako spíše ženská. Na lebkách nebyly pozorovány žádné významné patologické změny. U jedné z lebek je v sutura sagittalis 29 mm od bodu bregma vrtaný otvor o průměru 6 mm. Pro soubor je charakteristická brachyhyperbrachykranie, tapeinokranie a mesenní horní obličej s meso-hypsikonchií a mesorrhinií. Podle velikosti lebeční kapacity náleží většina lebek mezi euen-aristenkefalní. Průměrná hodnota délko-šířkového lebečního indexu (83,8) tohoto souboru odpovídá hodnotám indexu lebek z českých a moravských kostnic 16.-18. století.“ (HORÁČKOVÁ - UNGER - ŠENKYŘÍK 1993, HORÁČKOVÁ, 1998).

Rakouské epicentrum zvyku pomalovávat lebky zemřelých a lidový kult duší versus náš nález ve Křtinách dle informací antropoložky Ladislavy Horáčkové z roku 1998

Tuto kapitolu jsem celou rozsáhle excerpoval s velikou úctou z poměrně těžce dostupné dizertační práce paní doc. RNDr. Ladislavy Horáčkové „Antropologická a paleopatologická analýza kosterních pozůstatků z krypty poutního chrámu ve Křtinách na Moravě“. obhájené na Katedře antropologie Přírodovědecké fakulty Karlovy univerzity v Praze roku 1998. Ladislava Horáčková mi zaslala skeny nejdůležitějších částí své práce, která je věnována pomalovaným lebkám z Křtin a jejich zasazení do širšího evropského (zejména rakouského) kontextu. Je to zatím nejlepší studie na toto téma a je škoda, že je poměrně málo známá. Zbývající část studie je věnována nemocem a patologii kosterních ostatků zjištěných ve křtinské kostnici. Tyto odborné pasáže, mají význam hlavně pro současnou lékařskou vědu, neboť dokumentují nemoci předků ve stádiích, které se dnes již nevyskytují. Pro laika - průměrného návštěvníka křtinského kostela - jsou však zprávy o nemocích našich předků zjištěných na kostech ve křtinské kostnici poměrně nezajímavé, a proto se o nich více nerozepisují. Z této práce L. Horáčkové zde ale přebírám a cituji:

„Exhumace kosterních pozůstatků a jejich uchovávání v kostnicích (karnerech či ossáriích), tedy tzv. druhý pohřeb, je v Evropě poměrně starým pohřebním zvykem. Již koncem 13. století bylo zřízení kostnic předepsáno synodem v Münsteru a Kolíně nad Rýnem. V našich zemích

1991

Ossarium - 9. února návštěva archeologické
meduňky Šenkvičův kostelík v místě tzv.
dvojitý kostel u hlavního vstupu. Průběh na
1.000 let, 8 metrů 12 je kolébkou křiváček -
kruha. Zkoumání analomův' i' stav v Brno, veduť
a Ledenštein (Hlaváčková).

4. čerma lebký (Jurovna Jád) odvezeny do Brna.

Zápis v kronice farního úřadu ve Křtinách o objevu ossária s pomalovanými lebkami psaný vlastní rukou
P. Tomáše Prnky (1991).

PŘÁNÍ OBJEVITELŮ

Sveček - objevil 12 stříbrných sad
Proutek - potvrdit vizuální oběť opata Kristofora
Majusky a reálný strachy Křtiny, jez-
lad.

Poluha - objevil další chodbu a aby mě napadlo
a nerozpadlo se to na padnutí.

YITKA - reálný pohled -

MJ - křiváček bez kostí

Pelc - hodně zajímavých věcí.....

Wolff - náznak dalších pokračování

HAVRAN - PONURÉ ZATÍŠÍ S LEBKAMI A PRO WOLFA BEDA ZBATA

Betty - přesně zřehody, spojil se s lokální Ameriky

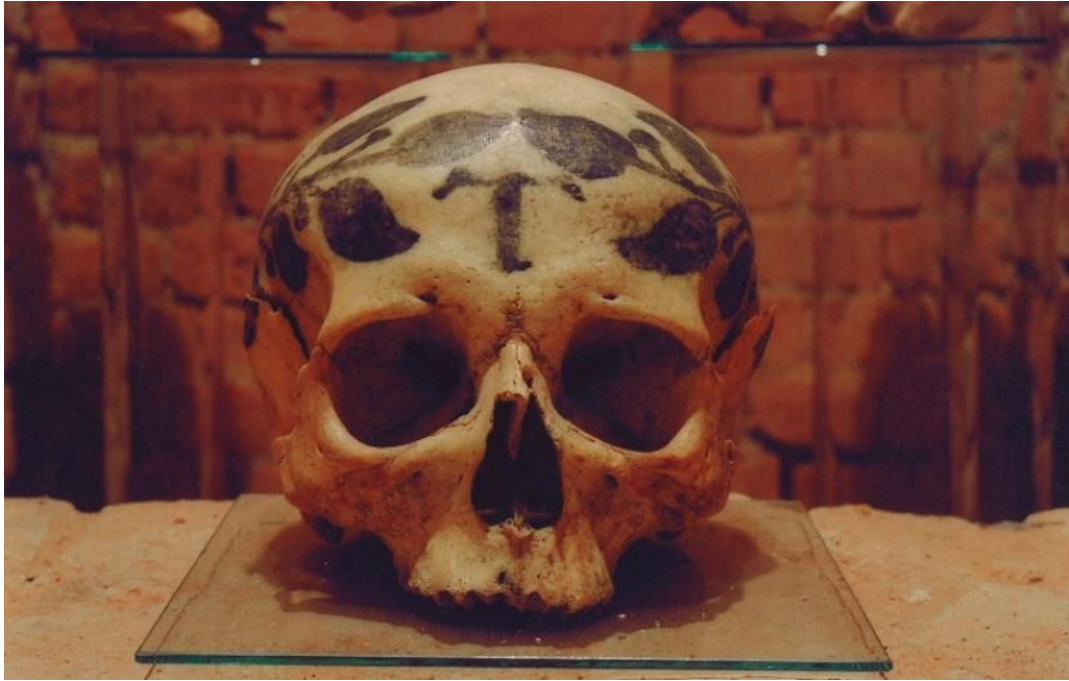
Marek - potvrdit vizuální reálný mikrom' a aby nás
to pustilo dál a aby nám to pomohlo
kreativitu a hlavně aby vidíme, klid' se
pohledy na kreativitu a vztahem objevem
na tento den NIKDY NEZAPOMNĚLI ...

Je 2307 a my jdeme protovněk vše do
něto křivky. Co nás tam asi čeká???

Přání objevitelů ossária v kronice Novodvorské skupiny ZO 6-12 ze dne 9. února 1991.

vznikaly kostnice patrně později, hlavně ve 14. století. Podle Matiegky (1931) však byly v 15. století již "vžitou institucí". Zejména v silně katolických oblastech, jichž se v podstatě nedotkla reformace (např. jižní Německo, Rakousko, Itálie) se zvyk "druhého pohřbu" nerušeně rozvíjel a vedl až k lidovému kultu předků a duší, jež dosáhl svého vrcholu v 19. století. Od 17. do 20. století se v těchto oblastech lebky předků pečlivě popisovaly, aby nebyla možná jejich záměna, když se lidé v karnerech modlili za duše zemřelých (Wolf, 1977). Je velmi pravděpodobné, že se o vznik kostnic zasloužilo přeplňování uprostřed vesnic kolem kostela lokalizovaných a tudíž stísněných středověkých kostelů např. za morových epidemií. Někteří viděli smysl zakládání kostnic především v memento mori. Lebky vystavené na odív sloužily jistě, snad již v pozdním středověku, ale především v baroku, k připomenutí si smrti, jako např. lebky zazděné ve stěnách některých kostnic, případně fantastické ornamentální dekorace na stěnách a oltářích v některých kaplích v Itálii a u nás např. v Sedlci u Kutné hory. V těchto případech se však jedná spíše o sekundární jevy, memento mori však stěží bylo součástí původního smyslu tohoto pohřebního rituálu. Vedle toho označování lebek, tzn. pomalování různými symboly a popisování lebek jmény mrtvých, poukazuje na jiné pojetí zvyku. Lidé chtěli mít kosti svých předků nezaměnitelně před sebou, když se v kostnicích modlili za jejich duše nebo když je obdarovávali svícenou vodou a světlem. V některých oblastech Švýcarska bylo dokonce zvykem na lebky zavěsit na konci období půstu růženec jako viditelné znamení modlitební oběti. V kostnicích, které byly mezi lidem považovány za místo pobytu duší, byly dříve slouženy zádušní mše. Někde se zde také konaly bohoslužby, např. za účelem ovlivnit uzdravení nemocného nebo ulehčit umírajícímu zápas se smrtí. Rušení ossárií probíhalo postupně již od dob reformace, tedy od 16. století. V našich zemích pochází nařízení o tom, že kosti z ossárií mají být uloženy do země na hřbitově z konce osmdesátých let 18. století. Nařízení se však plnilo různými způsoby, často vůbec ne. Až téměř do dnešních dnů se také v některých zemích na Balkáně uchoval zvyk vyjmout kosti zemřelých po určité době z hrobu. Po té byly kosti očištěny od organických zbytků, omyty vínem, polibeny, zabaleny do bílého roucha a za asistence kněze znovu uloženy do původního hrobu. Podrobným popisem způsobu přípravy a malování lebek se zabýval ve svých pracích z let 1961 a 1966 Burgstaller. Uvádí, že až do přelomu století existoval na mnoha rakouských venkovských hřbitovech zvyk uložit všechny zemřelé do řadových hrobů, které byly po určitém počtu roků znovu obsazovány. Buď sám hrobník nebo nejbližší rodina se postarala o očištění a vybělení lebky. Očištění se provádělo vyvařováním kostí v kotlech po několik dnů anebo ponořením speciálně upravených proděravělých nádob do jezer, kde se o důkladné očištění kostí od zbytků měkkých tkání postaraly ryby. Za nejlepší způsob bělení lebek byl považován svit měsíce a tak byly lebky vystavovány delší dobu ve střešních výklencích domů. Jakmile byla lebka dostatečně vybledlá, začala druhá fáze malování, přičemž existují oblasti, kde byly lebky natírány základní barvou a oblasti, kde byl tento postup neznámý. Často se základní barvou natíraly jen ty oblasti lebky, kde měl být později umístěn nápis. Tato oblast byla ohraničena více či méně patrným širokým barevným pruhem. Používalo se vápno, později křehových či dokonce olejových barev. Přednost měla bílá, jsou však místní rozdíly - dochovaly se také lebky s modrou, šedou či zelenou základovou barvou. V některých oblastech bylo kromě toho zvykem potříť základovou barvou nejen čelo a klenbu lebeční, ale také okraje očnic. Nosní a čelistní kosti byly natřeny podél okrajů červenými, černými, žlutými, zelenými či zlatými proužky, čímž lebka získala charakter bizarní masky, jejíž nezvyklý výraz byl ještě umocněn vymalováním očnic černě, modře, zeleně a ojediněle i růžově. Na lebky byly zobrazovány např. vavříňové listy táhnoucí se od záhlaví ke spánku, což zřejmě souviselo v některých oblastech se zvykem korunovat lebky skutečnými vavříňovými věnci. V severních částech Rakouska se častěji

První a nejkrásnější objevená pomalovaná lebka. Tzv. Jednička. (2006).

Malované lebky z Hallstattu v Rakousku ve své zlidovělé podobě. (foto stažené z internetu).

setkáváme s kresbami větviček, listů i plodů dubu, vinné révy, buku, vrby, oleandru a břečťanu. Je třeba zdůraznit, že na jedné straně se zobrazovaly obzvláště bohaté listnaté větvičky, někdy nesoucí plody, zatímco druhá strana byla zdobena jen malou olistěnou větví. Šlo o poukaz na stoupající a klesající křivku života, motivu, který se vrací i na náhrobcích a hrobových křížích. Lebky dětské, svobodných žen a šestinedělek (výjimkou však nejsou ani lebky starců) byly dekorovány reprodukcemi květů, mezi nimiž převládaly růže. V tomto případě šlo o symboliku nebeské radosti, která zesnulého očekává nebo také o symbol „růžové zahrady“, která se často i dnes používá jako synonymum hřbitova. Narážkou na zážitky duše na onom světě je také umístění bodláků, jež ojediněle zdobí lebky, neboť duše podle lidové víry musí na své cestě na věčnost projít skrze bodláky a trní. Lebky nejčastěji pomalovávali a popisovali místní truhláři, méně často hrobníci nebo samotní příbuzní. Mnohdy šlo také o domácí putující lidové umělce, méně často učitele a místní kněze. Se změnou způsobů natírání se měnilo popisování lebek časově i místně. Místo celých jmen a povolání zemřelých se zejména ve východním Tyrolsku a Solnohradsku objevil zvyk uvádět pouze iniciály, datum narození a úmrtí, případně bylo vystaveno na oltáři nebo zazděno podél klenutí portálu 24 lebek, vždy jen s jedním písmenem abecedy s poukazem na to, že každý z nás, ať se jmenuje jakkoliv, podlehe smrti. Koncem 19. století se na lebkách objevují písmena RIP (odpočivej v pokoji) nebo RSA (pokoj tvému popelu). S popisem se často váže umístění symbolu kříže s monogramem Krista a Marie, pod jejichž ochranu je lebka svěřena. Dodržovalo se pravidlo, že hlavy rodičů i když exhumace byly od sebe časově vzdáleny, byly odpovídajícím pomalováním navzájem podobné. Na lebku otce se umísťoval monogram Kristův, na lebku matčinu Mariin. Postavení lebek se ve většině kostnic dělo na policích nebo velkých stolech, záleželo na regionálních zvycích. V okolí Braunau byly lebky umístěny do držáků ve tvaru lampy, jinde byly lebky obloženy pestře pomalovanými bedýnkami s rokokovými rámy (např. ve Frankingu). V Eggelsbergu, St. Georgenu a Gilgenbergu měly lebky vlastní podstavce. Tyto stojánky sestávaly buď z oválného prkénka přizpůsobeného tvaru čelisti a z pomalované zadní stěny nebo z podesty kazetovitého tvaru, jejíž stěny byly popsány výroky z bible. Ze zvyků spojených s vystavováním lebek se do dnešních dnů zachovalo málo. Od první světové války vymizel zvyk vzít v době kvetoucího obilí lebky z kostnice a nasadit je jako masky do polí, kde pak z mezí strašily okolojdoucí děti i dospělí, aby je zadržely od vstupu do zrajícího lánu. Zapomenuto zůstalo i „krmení“ lebek z dřevěných mís, dosvědčené církevní visitační zprávou ze 17. století (Burgstaller 1966) a také to, že děti, vnuci i pravnuci při nedělní návštěvě kostela zašli i do kostnice, aby se zde před lebkami svých předků modlili a často je také hladili. Tak bylo ovšem mnoho nápisů a nákrasů nenávratně smazáno. Jednu z dochovaných kostnic s přibližně dvěma sty pomalovanými lebkami je dosud možno vidět v Rakousku, v malebném městečku na úpatí Východních Alp - Hallstattu - v kapli sv. Michala. Zajímavé je, že nejmladší takto označené lebky pocházejí z druhé poloviny sedmdesátých let našeho století a byly takto upraveny před necelými dvaceti lety. Význam a smysl pomalování křtinských lebek je podle našeho názoru zcela jiný. Téměř shodný způsob označení všech dvanácti lebek svědčí o tom, že v tomto případě nebyla totožnost mrtvých důležitá. Kresba snad spíše symbolizuje nějaký zvláštní povahový rys nebo možná osud společný všem dvanácti zemřelým. Evidentně byly takto označeny kosterní pozůstatky lidí nějakým způsobem výjimečných. Je dokonce možné, že by se mohlo jednat o lebky mučedníků. Historikové (z FF MU v Brně) se shodují v názoru, že kresby podle svého charakteru pochází ze 17. století. Je obecně známo, že v době pobělohorské dochází u nás ke vzkříšení památky katolických mučedníků a byly to právě Křtiny, které v té době prosluly jako jedno z významných center rekatolizačního hnutí na Moravě. Možná, že by se podařilo trochu poodhrnout roušku

Vavříny se zdobily na svých portrétech mnohé významné osobnosti té doby.

HermitPhoto www.gyaneshwarpuri.cz Marek P. Šenkyřík

Tau: pomalovaná lebka ze Křtin.

"...a označ znamením na čele muže..." Ezechiel 9,4.

Tajemný symbol kříže ve tvaru písmene T na pomalovaných lebkách ze Křtin (2006).
Možná se jedná dokonce o již předbarokní symbol.

tajemství dvanácti dekorovaných lebek, kdybychom dokázali vysvětlit symboliku kresby, především písmene T uprostřed čelní krajiny. Je téměř jisté, že jde o symbol kříže, snad antonínského, který má tvar podoby tohoto písmene. Antonín Veliký byl egyptský poustevník a opat žijící na rozhraní 3. a 4. století. Jeho přísný asketický život přiměl k následování velké množství mladých mužů, takže bývá považován za zakladatele křesťanského mnišství. Svatý Antonín Veliký je zobrazován jako stařec s holí ukončenou nahoře křížem v podobě písmene T. Kromě zvonku a vepřika bývá často zpodobněn s hořící pochodní nebo nádobkou na oheň. Spojitost s křtinskými malovanými lebkami by mohla být následující. Chorobě, která se občas epidemicky vyskytovala i v našich zemích - ergotismu, se říká lidově "oheň svatého Antonína" (ignis sancti Antonii). Šlo o onemocnění, způsobené námelovými alkaloidy, které vyvolávaly vasokonstrikci a často vedly vlivem rozsáhlých trofických poruch periférních částí těla až k hlubokým gangrénám - E.gangrenosus (Wenke a kol., 1977). V dřívějších dobách docházelo často ke kontaminaci chlebové mouky žitnými zrny pozměněnými parazitickou houbou Claviceps purpurea. Jedna z posledních velkých epidemií postihla české země např. v letech 1736 - 1737, kdy se onemocnění rozšířilo ve třinácti vesnicích okolo Mimoně (Nikliček a Štein 1985). Lidé se s prosbou o uzdravení obraceli právě na sv. Antonína a věřili, že s jeho pomocí se jim podaří z této těžké nemoci uzdravit. Bylo by zajímavé zjistit, zda se epidemie námelové otravy - ergotismu nevyskytla v průběhu minulých století přímo ve Křtinách, nebo v blízkém okolí. To se nám však dosud bohužel nepodařilo. Další nezodpovězenou otázkou zůstává způsob, jakým se lebký do křtinského chrámu dostaly. Byly označeny přímo ve Křtinách anebo sem byly přineseny, či tento zvyk přinesla osoba, která se s ním někde seznámila? Existují někde u nás dosud neobjevené analogické případy? Přes řadu podobných otázek, které zůstávají nezodpovězeny, můžeme konstatovat, že křtinská kolekce lebek se symbolem vavřínového věnce je unikátní a to hned ze tří důvodů: jde o dosud nejseverovýchodněji vzdálenou lokalitu od míst maximálního zvyku pomalovávat a popisovat lebký zemřelých, která leží v jihozápadním Rakousku, typem kresby, který řadí křtinské lebký k nejstarším svého druhu, a v neposlední řadě proto, že se v českých zemích jedná o ojedinělý nález." (Ladislava Horáčková, 1998).

Zazděné sklepení pod terasou schodiště před chrámem

Během rozsáhlé rekonstrukce chrámu Panny Marie za pátera Tomáše Prnky bylo v roce 2002 kompletně rozebráno kamenné obložení a dlažba terasy a schodiště před hlavním vchodem do chrámu. Tehdy jsem mohl vidět vystupovat z odhalené terasy schodiště stropní cihlovou klenbu blíže neznámého členitého sklepení pod terasou schodiště, které jak se ukázalo následně, bylo zazděné. Tuto skutečnost jsem potvrdil na jednom místě průrazem klenby, pod níž se nacházela - jak jsem očekával - kamenná zadržka. Velkým překvapením bylo, že šest nápadných zadržek vedou po obou bočních stranách terasy schodiště (od náměstí a od „spáleniska“) vedou do tohoto sklepení, což předtím nikdo nepředpokládal. Tyto přesně zalícovanými kamennými deskami uzavřené vchody po obou stranách terasy schodiště byly považovány jen za dekorativní projev stavitele. Na starém obrázku projektu křtinského chrámu s jednou věží od rytce J. C. Laidiga, který se uchoval na křtinské faře, však jasně vidíme v těchto místech vchody do podzemí. Dle vyrytého letopočtu se jako vznik schodiště považuje rok 1770. To je důležité pro datování vzniku samotné Krypty pod věží, s níž Sklepení pod terasou schodiště komunikuje čtyřmi až pěti zazděnými chodbami, jak jsme zjistili speleologickým průzkumem v roce 1991. Dnes je schodiště s terasou před chrámem již dlouho opět zkompletováno do původní historické podoby a na existenci neznámého

Věnečky trávy obalené textilií s vyšívanými korálky nalézané v ossáriu mezi kostmi.

Archeologické nálezy učiněné v roce 1991 v Kryptě pod věží – ossáriu.

7.10.2005: Marek P.Šenkyřík, RNDr. Ladislava Horáčková, MUDr. Lenka Benešová a ? v Hlavní kryptě.

zazděného sklepení zdánlivě už nic neupozorňuje. A přece kamennými deskami zamaskované vchody do něj jsou před vchodem do chrámu na první pohled patrné.

Sklep pod schodištěm u silnice

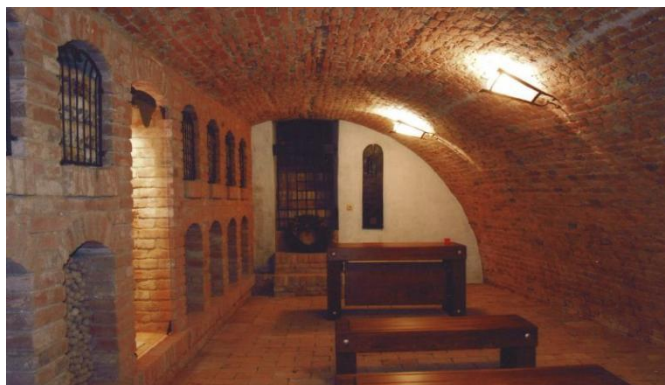
Rovněž pod níže ležící nástupní teráskou schodiště u silnice je jeden volně přístupný, poměrně rozlehlý sklep s třemi vchody, využívaný v současnosti jako skladiště. Speleologicky není tento sklep zajímavý, na jednom místě však pod stropní klenbou je přesto patrný starý speleologický pokus. Neznámí výzkumníci se patrně pokoušeli tudy proniknout do neznámé krypty, zaměřené v roce 1943 virgulem Norbertem Havlíčkem a Ludmilou Danielovou, která měla končit dle těchto autorů jedním svým koncem v těsném sousedství sklepa. Po probourání zdiva však nevnikli do neznámé krypty, jak očekávali, ale jen do výsypkového materiálu nitra tělesa schodiště. S výše uvedeným zazděným Sklepením pod terasou schodiště tedy tento izolovaný sklep u silnice nemá pravděpodobně žádné fyzické propojení. Tento sklep měl být původně přístupný návštěvníkům křtinského chrámu, jak ukazuje obrázek z 1. pol. 19. století.

Objev hrobky zábrdovického opata Kryštofa Jiřího Matušky dne 16. dubna 1991

Hned po objevu ossária s pomalovanými lebkami druhým nejvýznamnějším objevem v podzemí chrámu Panny Marie ve Křtinách se stala dne 16. dubna 1991 před bočním oltářem sv. Jana a Pavla neznámá hrobka, v níž byl 6. listopadu 1777 pohřben předposlední zábrdovický opat a tvůrce mariánské svatyně ve Křtinách, Kryštof Jiří Matuška (5.2.1703 - 3.11.1777). Hádanku o poloze této hrobky řešili četní speleologové již od roku 1943. S jistotou se vědělo jen to, že opat Matuška byl pohřben někde v podzemí v chrámu Panny Marie. Úspěšní v lokalizaci jeho hrobky byli až Marek Šenkyřík a Radovan Drtil, členové Novodvorské skupiny ZO 6-12 Speleologického klubu Brno (tedy dnešního Speleohistorického klubu Brno, ZO 6-26 České speleologické společnosti) a firmy SpeleoPraktik, kteří pochopili správně kryptogram na náhrobní desce umístěné na zdi chrámu u oltáře sv. Jana a Pavla. Na této pamětní desce stojí v latinském jazyce napsáno:

*„Ptáš se, poutníče, či to hrob po němž nohou šlapeš?
Kámen tento kryje chladné tělesné ostatky opata Christofora,
v jehož útrokách zbožné city plápolaly
a jehož neúnavnou pilí ve své ozdobě povstaly vznešené zdi chrámové!“*

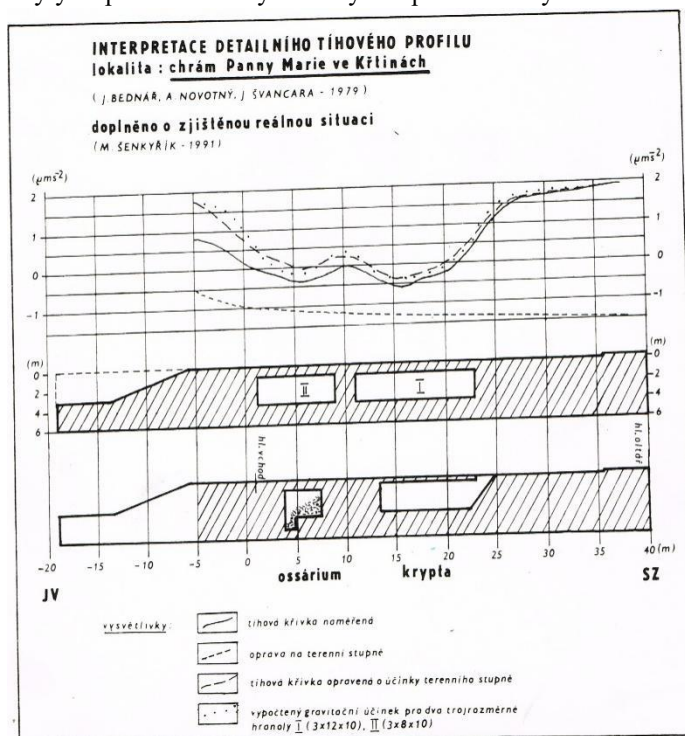
Na základě doslovné interpretace naši předchůdci mylně předpokládali, že pamětní deska s nápisem byla původně umístěna nad hrobem na blíže neznámém místě v podlahové dlažbě chrámu a teprve v roce 1905 byla při rekonstrukci dlažby nákladem knížete Lichtensteina z ní vyjmuta a umístěna na dnešní místo na zdi chrámu. Bližší prohlídkou této pamětní desky jsem ale správně pochopil, že tato pamětní deska nebyla nikdy umístěna v dlažbě chrámu, ale že se od roku 1777 stále nachází na svém původním místě na chrámové zdi před oltářem sv. Jana a Pavla. Tato pamětní deska totiž nemá zahlobené písmo, jak by tomu bylo v případě, kdyby byla umístěna na zemi, ale je popsána jen prostou barvou. Z tohoto postřehu přirozeně vyplynulo, že nikdy neležela na chrámové podlaze. Odtud byl jen krůček k pochopení celého

Hlavní krypta – současný stav kostnice (2006).

Lebky a kosti z ossária byly za pátera T. Prnky uloženy do speciálních výklenků v Hlavní kryptě (2006).

Výsledky mikrogravimetrického měření A. Novotného z roku 1979.

kryptogramu „*čí to hrob po němž nohou šlapeš*“, že neznámá hrobka opata Matušky, o jejíž existenci v chrámu Panny Marie se vědělo z historické zmínky (uvádí Hurtův rkp.), se nachází ve skutečnosti přesně a doslovně pod nohama poutníka, čtoucího zápis o pohřbu. Jistotu dal rekognoskační vrt vedený do podlahy v těchto místech dne 16. dubna 1991 pod zmíněnou pamětní deskou, kterým Marek Šenkyřík a Radovan Drtil neznámou hrobku opravdu potvrdili. Vrt se po průchodu cihlovou klenbou již v hloubce 48 cm propadl do 90 cm vysoké neznámé podzemní prostory. Proto byla provedena celá síť rekognoskačních vrtů, z nichž čtyři byly pozitivní, které velikost a orientaci prostory upřesnily. Po dohodě s farním úřadem a za přítomnosti P. Tomáše Prnky byla téhož dne v okolí objeveného vrtu odstraněna dlažba, pod níž se pod nepatrnou vrstvou zásyrového materiálu objevila cihlová klenba neznámé hrobky. Vzhledem k absenci původního vchodu byl, po dohodě s farním úřadem, přes cihlovou klenbu proražen umělý přístup. Tak byla objevena hrobka zábrdovického opata Kryštofa Jiřího Matušky, jehož tělesné ostatky byly v hrobce dosud zachované, hnědě patinované od provlhčených podzemních sedimentů. V okolí hrudníku se nacházely zelené skvrny, způsobené oxidací kovových (mimo jiné zlatých) součástí oděvu, jehož zbytky se v těchto místech dosud zachovaly. Po pravé straně pánve ležela cihla. Všechny boční stěny hrobky jsou hrubě omítnuty bílou maltou, na níž se v několika úrovních (až do výšky 48 cm ode dna) dochovaly tmavě zbarvené horizontální pruhy, dokladující úrovně hladin při zatopení hrobky podzemní vodou. V klenbě, ani v bočních stěnách, nebyl projektován do hrobky vstupní otvor. Po uložení mrtvého do hrobky bylo nad ním vybudováno dřevěné bednění, na němž byla vyzděna cihlová klenba která uzavřela celý pohřební prostor. Dokazují to otisky desek ve výronech malty v klenbě a šest zachovaných opěrných bodů nosné konstrukce vytlačených v maltě v místě styku bočních zdí s klenbou. Hrobka má vnitřní rozměr pouze 235 x 101 cm a byla vysoká jen 90 cm. Mrtvý ležel hlavou k JV. V hrobce oné noci Radovan Drtil objevil robustní opatský prsten ze zlata, který měl vsazenu čirou broušenou skleněnou imitaci. Tomuto nálezu byl přítomen kromě mě ještě Jiří Dressler ze Křtin. Patří k dosud neznámé historii objevu této hrobky, že tento prsten se ztratil. Bohužel se na tomto místě přiznávám ke hříchu obou objevitelů, tak jak jsem to učinil již v roce 1991 páteru Tomáši Prnkovi. Tento prsten nalezený v hrobu opata Matušky jsme totiž v mladické nerozvážnosti zatajili a následně zcela ztratili, takže již není k dopátrání. Měl jsme tehdy 23 let. Dlouho jsem váhal, zda se mám o tomto svém a Radovanově tajném hříchu rozepsat, ale jsem si vědom toho, že o „*našich hříších si budou jednou štěbetat vrabci na střeše.*“ Páter Tomáš Prnka, který mou zpověď vyslechl, mi odpustil a na usmířenou mého svědomí mi věnoval velký křesťanský růženec. Tak byl náš objev poněkud poskvrněn a dodnes toho upřímně lituji. Jak jsem řekl, po křesťansku jsem se ze všeho v návalu vnitřního zoufalství a lítosti nad provedeným činem vyznal křtinskému duchovnímu správci. Ten náš čin pochopil a neodsoudil. Tento můj hřích dnes připomíná jen nápis na malém improvizovaném památníčku, umístěném nad hrobem opata Matušky, kde píše: „*O odpuštění hříchu prosí Toho, který Ví poustevník Marek*“. Po zkušenostech, které mám, bych podobný skutek nikdy neučinil. Jak se se ztrátou opatského prstenu vyrovnal Radovan mi není známo. Od této události uplynulo 16. dubna 2021 právě 30 roků. Kéž jsou tato slova varováním pro každého archeologa či speleologa v jakém nebezpečí se nachází v případě zatajení nálezů.

16.4.1991: Speleologové M. Šenkyřík (vlevo) a R. Drtil (vpravo) otevírají neznámou hrobku opata Matušky.

16.4.1991: J.Dressler přihlíží objevu opata Matušky.

Obraz opata K.J.Matušky na faře ve Křtinách (1991).

Archeologický průzkum hrobky opata Matušky dne 10. května 1991

Další historie průzkumu hrobky je již známá. K našemu objevu byli přizváni archeologové PhDr. Josef Unger a PhDr. Lubomír Šebela (oba Archeologický ústav ČSAV) a antropoložky RNDr. Ladislava Horáčková (Lékařská fakulta Masarykovy univerzity) a RNDr. Marta Dočkalová (Moravské zemské muzeum). Tito jmenovaní dne 10. května 1991 celou hrobku s ostatky jednoho zemřelého komisionálně prozkoumali a kosti z hrobu vyzvedli na povrch. Z hrobu byl odstraněn veškerý sediment a proplaven přes síto. Pod ním byly odhaleny v hloubce 10 - 25 cm šikmo ukloněné lavice kompaktní skály, na nichž byla později sledována až 10 cm hluboká jezírka spodní vody. Byla provedena i vnější odkrývka podél SZ stěny hrobky, čímž bylo zjištěno, že hrobka byla postavena v obdélníkové jámě uměle vytesané ve skále. Při tomto průzkumu byl objeven pektorální (náprsní) kříž ze stříbra o velikosti 87 x 56 mm, se sedmi skleněnými imitacemi, dále pruh textilie (pravděpod. štolý) protkávaný zlatými vlákny, zbytky oděvu, hřebíky, kostěné knoflíky, korálky (pravděpodobně z růžence) a zbytek dřevěné desky o velikosti 30x10 cm. Nalezený pektorální kříž je dnes uložen na faře ve Křtinách. Jak vyplývá z historických interpretací, z archeologického a antropologického posudku, ale i z výsledků speleologického průzkumu, který vyloučil možnou přítomnost další hrobky před oltářem sv. Jana a Pavla, patří objevené tělesné ostatky opatu Kryštofu J. Matuškovi (1703-1777), který se hlavní měrou zasloužil o vybudování zdejšího chrámu.

Znovupočování ostatků opata Matušky v původním hrobě před oltářem sv. Jana a Pavla dne 3. listopadu 1991

Matuškovy ostatky byly v Brně zakonzervovány a společně s archeologickými nálezy z jeho hrobky vystaveny na výstavce při příležitosti výročí jeho smrti dne 3. listopadu 1991, kdy byly umístěny na oltáři Čtrnácti svatých pomocníků v chrámu Panny Marie. Poté byly vloženy do měděné schránky a znovu pochovány v původním hrobě před oltářem sv. Jana a Pavla. Vchod do hrobky byl zabetonován a celý prostor opět předlážděn původní dlažbou. Slavnostní mši tenkrát sloužil strahovský opat Michal Pojezdný. Farní úřad ve Křtinách při této příležitosti v nákladu 5000 výtisků vydal útluou pamětní brožuru, kterou sepsal kolektiv zainteresovaných autorů (PRNKA - DOČKALOVÁ - HORÁČKOVÁ - ŠEBELA (vedoucí autorského kolektivu) - ŠENKYŘÍK - UNGER 1991), která pojednává o Matuškově životě a díle, a jsou v ní též shrnuty výsledky archeologického, antropologického a speleologického průzkumu. Nález jsem zhodnotil i já samostatně (ŠENKYŘÍK 1992 b).

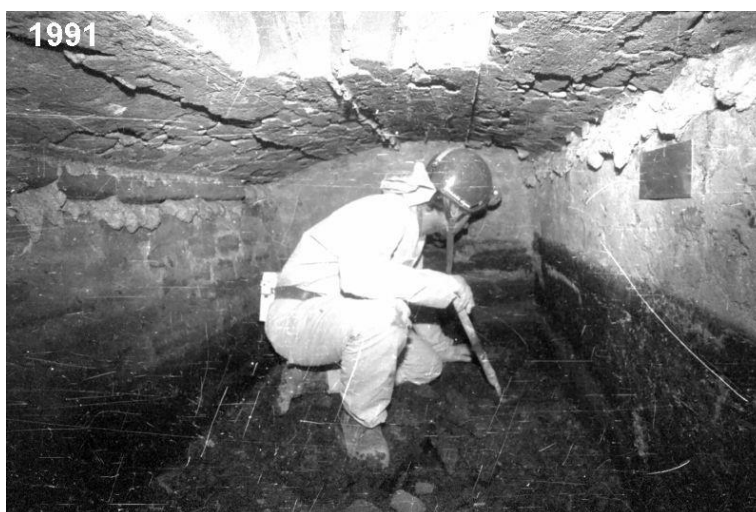
Tajná skrýš v pilíři s kazatelnou a její průzkum roku 1991

Poměrně málo známou skutečností je fakt, že chrám Panny Marie ve Křtinách měl svou tajnou skrýš pro kostelní poklad. Tato tajná skrýš se nachází v pilíři s kazatelnou u hlavního oltáře. Vchod do skrýše je na oratoři v prvním patře chrámu, kde se nachází boční dřevěný oltář, po jehož odsunutí se vstupuje nízkým otvorem do dutiny uvnitř pilíře. Je zde nepořádek. V této dutině na úrovni oratoře vidíme šachtovitý vstup do příkrého tajného schodiště vyzděného z cihel s vysokými schody, který měl být asi uzavřen kamennou deskou. Po zahrnutí cihlovou drtí a stavebním odpadem by byl vchod do tajného schodiště naprosto neviditelný a neobjevitelný. Tajné schodiště vede po příkrých stupních pilířem dolů až na

16.4.1991: Historicky unikátní fotografie kosterních ostatků opata K.J.Matušky.

3.11.1991: Interiér hrobky opata Matušky po archeologickém průzkumu.
Na fotografii Radovan Drtil.

úroveň podlahy chrámu v přízemí. Zde je vyzděna malá klenutá dutina - vlastní skrýš pro kostelní cennosti. První zmínka o tajné skrýši pochází z pera Norberta Havlíčka z roku 1943, který zde s Ludmilou Danielovou prováděl virgulový průzkum (DANIELOVÁ - HAVLÍČEK 1971). Ze zmínky ve farním archivu se mi dále podařilo zjistit, že tato skrýš byla přinejmenším jednou opravdu použita a to za II. světové války křtinským knězem Františkem Markem, který zde před průchodem fronty ukryl liturgické náčiní a bohoslužebná roucha. Kde přesně se tajná skrýš v chrámu Panny Marie nachází, však nevedl. Tato skrýš je dodnes málo popularizována. Fotografie naexponované mnou v roce 1991 během speleologického průzkumu se bohužel nedochovaly. Dno skrýše bylo původně cihlové, ale speleologové hnání představou, že schodiště možná pokračuje až do podzemní neznámé krypty, tuto cihlovou podlahu rozebrali a situaci pod ní speleologicky sondařovali. Pod nepatrnou výsypkou náš pokus však zastavilo pevné zdivo kamenných základů pilíře. Náš pokus o objevení neznámého podzemí zde byl tedy neúspěšný. Schodiště tudy do podzemí nikdy nevedlo a vstup do podzemních prostor se zde nepodařilo objevit. Při této příležitosti v roce 1991 Marek Šenkyřík tajnou skrýš zmapoval ve své mapě historického podzemí kostela ve Křtinách. Pak uplynulo třicet let, kdy o tajnou skrýš nikdo další nejevil zájem. Až v roce 2021 jsem projevil zájem o její řádné nafotografování pro moji zamýšlenou publikaci „Acta Speleohistorica“ o podzemí křtinského chrámu, což mně nebylo povoleno. Nevzdal jsem se však a hledal jsem ve svém speleologickém archivu, kde se mi k mé nemalé radosti podařilo objevit několik mých fotografií tajné skrýše z roku 2010.

Průzkum půd chrámu Panny Marie

Speleologicky jsme prozkoumali i půdy nad chrámem Panny Marie a byli jsme překvapeni jak rozsáhlé prostory pod chrámovou kopulí jsou před zrakem běžného návštěvníka utajeny. Přitom jsme slaňovali dutiny uvnitř pilířů s cílem odhalit nějaké staré zadržky. Jednu starou zadržku jsme přece jen odhalili až v zadní části půdy v blízkosti pilíře s kazatelnou a pokoušeli jsme se ji otevřít. Dodnes tam po našem pokusu z roku 1991 zůstal vybourán malý otvor ve zdivu. Přestali jsme s ražbou této umělé sondy z důvodu obav, abychom se nechtěně neprobourali do interiéru chrámu Panny Marie. Dodnes je tam něco velmi kvalitně zadrženo.

Otazníky nad neznámými dutinami uvnitř chrámových sloupů

Na mé mapě podzemí kostela jsou zakresleny i hypotetické dutiny uvnitř sloupů. V chrámu Panny Marie jsou celkem čtyři sloupy a čtyři pilíře (viz kapitola: Tajná skrýš v pilíři s kazatelnou). Dutiny ve dvou sloupech jsou známé, vede jimi točité dřevěné schodiště na kůr a na oratoř, které původně pokračovalo až na půdu. Předpokládané dutiny uvnitř zbývajících dvou sloupů jsou ale neznámé. Laco Lahoda ze speleologické skupiny CMA, který se o podzemí kostela hypoteticky a teoreticky sám též zajímal a důvěřoval při tom jako správný romantický záhadolog svědectví Antonína Cvilinka, pořídil filmový záznam některých tajemných míst křtinského chrámu (viz kapitolu Webové stránky). Dále vyslovil svůj předpoklad, že ve zmíněných dvou sloupech možná „něco“ je již od dob premonstrátů. Tuto možnost jsem si uvědomoval i já, a proto jsem přemýšlel nad otvírkou neznámého sloupu u hlavního oltáře. Sloup jsem ohledal na půdě, ale mému speleologickému průzkumu zabránily oprávněné obavy statického rázu. A tak je tajemství premonstrátů v bezpečí dodnes. Zde se

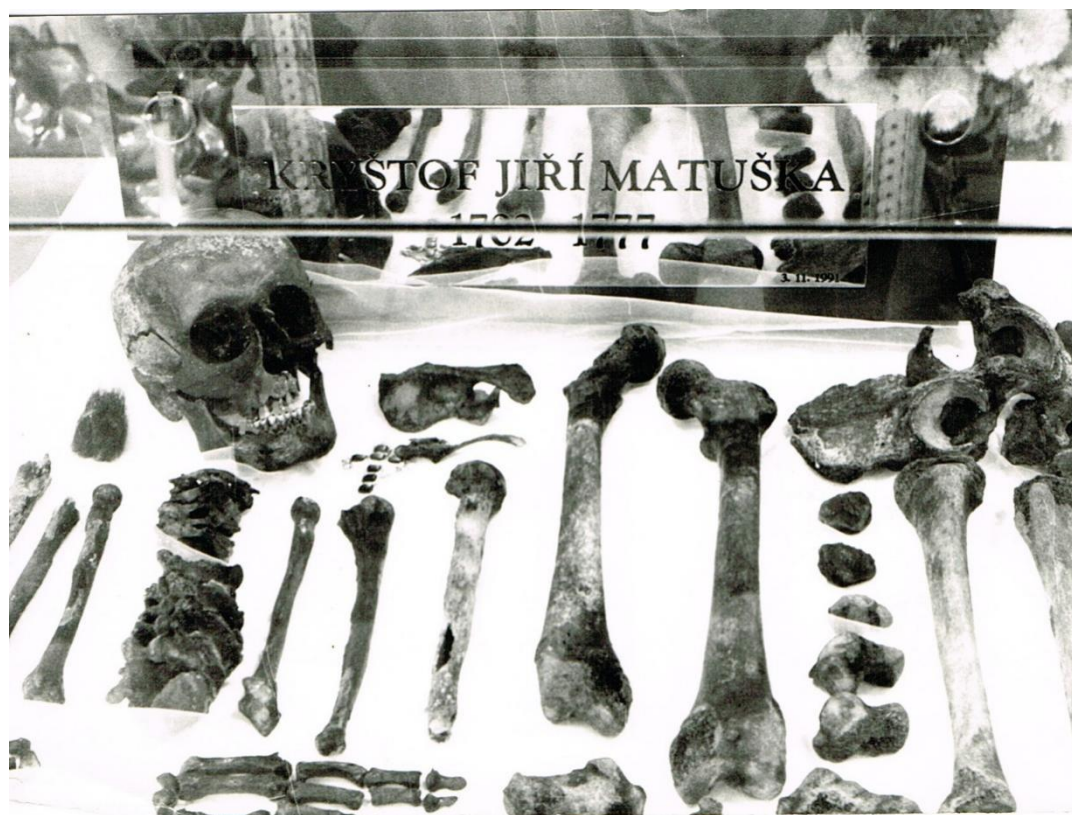

10.5.1991: Zátíší u hrobu opata Matušky. Foto: Lea Píčová.

1991

Stříbrný kříž z hrobu opata Matušky. Foto: L.Píčová.

3.11.1991: Výstavka s ostatky opata Matušky při příležitosti jeho znovupochování.

však dostáváme do sfér pověstí, nikoli seriózní speleologické vědy. Neberte proto tato slova o křtinském pokladu příliš vážně. O tomto pokladu byla ale přece zaznamenána pověst v historické literatuře, že se za doby cistace (rušení) zábrdovického kláštera poklad propadl při jeho převážení vozem ve Křtinách pod zem (OPLETAL 1962). My sami jsme ale na něj při průzkumu podzemí kostela nikde nenarazili, i když asi nejvíc jsem na něj myslil u kompaktního závalu na podzemní barokní kanalizační chodbě pod rajským dvorem (Chodba pod jižním ambitem). Něco jsem tam u závalu cítil. V Kryptě pod věží, kromě několika střeptů a hřebíků, poklad nebyl. Domnívám se však, že pomalované lebky z ossária jsou daleko významnější objev než všechny pomíjivé světské cennosti. To si uvědomí ti, kteří správně cítí a cítí duchovní význam těchto svatých ostatků po předcích.

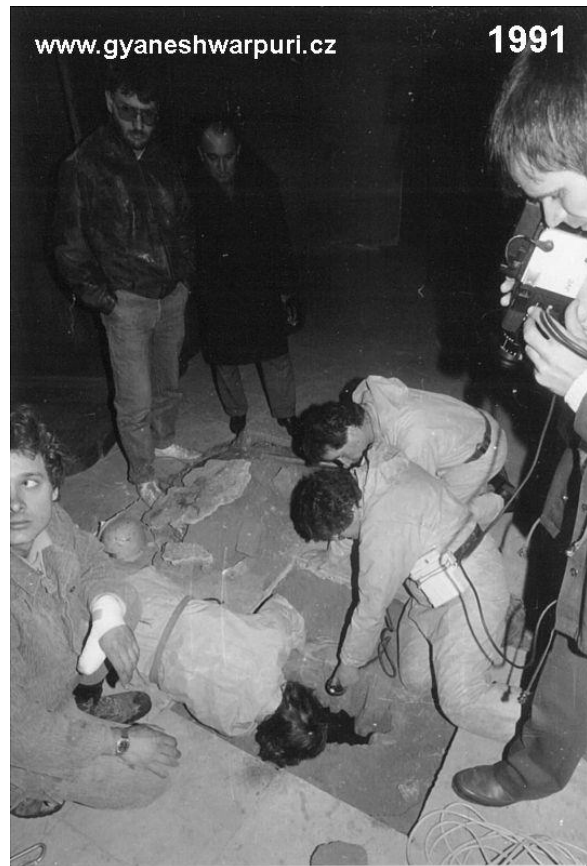
Podzemí zámku, bývalá premonstrátská rezidence

Pod zámkem se nacházejí prostorná sklepení. Podařilo se mi získat mapu těchto sklepů pořízenou během současné komplexní rekonstrukce zámku. Historická kanalizace pod nádvořím směrem k habrůveckému kopci, kterou asi naši předkové mylně považovali za tajné chodby premonstrátů (POLÁK - PERNICA 1930), které vrchnost nenechala prozkoumat a zazdila je, zmapovaná dodnes není. Kanalizace je na dvou místech zřícená v důsledku novodobých stavebních prací. O rozsahu chodeb za závaly není nic známo. Je tu ale na objevení několik metrů chodeb. Na jednom místě hrozí propad nádvoří za zámkem, kterému zabraňuje jen slabá vrstva asfaltu vozovky. Zemřelý správce křtinského zámku pan Straka, který byl výtečným znalcem křtinských legend a pověstí, do podzemí zdejšího zámku kladl poklad dvanácti soch apoštolů z ryzího stříbra v životní velikosti. Tento poklad se pokoušel ve sklepech pod zámkem i sám hledat. Pan Straka nás v roce 1991 vpustil do sklepení pod zámkem, kde jsme se dokonce pokoušeli na jednom místě kopat s ohledem na skryté poklady. Krátce jsme hledali druhé podzemní patro sklepů, ale bezúspěšně. Více jsme tímto pověstem nevěnovali pozornost a místo toho jsme prokopali malý nadějný propad za budovou bývalého včelína poblíž zámku, kde jsme již tušili v romantickém nadšení zavalený vchod do podzemní chodby směrem „na Habrůvku.“

Objev zavaleného sklípku za bývalým včelínem u křtinského zámku

Pro úplnost dodejme, že kromě úžasných objevů ossária pod věží chrámu Panny Marie s pomalovanými lebkami a hrobky opata Matušky, byl v roce 1991 učiněn nevýznamný objev starého zavaleného sklípku za budovou bývalého včelína, v prostoru bývalého křtinského zámku. V roce 1991 nás upozornil na propad ve svahu za zámkem správce křtinského zámku pan Straka. Na základě jeho oznámení jsme prokopali povrchovou depresi propadu po zřícení neznámé podzemní prostory. Propad za včelínem nebyla podzemní chodba směrem na Habrůvku, jak jsme se již romanticky v návalu entuziasmu domnívali, ale malý, pravděpodobně barokní sklípek ve skále s cihlovou klenbou v místě vchodu, jejíž zbytek byl dosud zachován. Sklípek jsem datoval rámcově do 17. století, tedy do doby stavebního rozvoje křtinského areálu v oblasti bývalé fary, dnešního zámku. Žádné datovací nálezy však nebyly ve sklípku zjištěny. (Souřadnice GPS sklípku jsou 49.29729° N, 16.74103° E. Zaměřil je na mé pozvání svým chytrým mobilem dne 15.10.2022 Radek Krištof, člen ZO 6-26 Speleohistorického klubu Brno). Není vyloučeno, že zde při úpatí habrůveckého kopce je více neznámých sklípků, které čekají na své objevení.

10.5.1991: Z archeologického průzkumu hrobky opata K.J.Matušky.

*„Je moc dobré, že se to ví a že to je zdokumentováno.
Tím pádem se to snad už nezapomene a někdo někdy bude moci pokračovat.
Přeji Vám upřímně, abyste to byl Vy.
Chce to trpělivost. Tu Vám také přeji.“*
Mons. Jan Peňáz, farář ve Křtinách, 2008-2017.

Podzemí pod ambity a rajským dvorem

Druhým samostatným speleologickým studijním tématem Santiniho stavby je odvodnění ambity a rajského dvora. Je zajímavé, že toto historické podzemí bylo objeveno teprve v letech 2005 a 2006. Podzemí zde pracovně členíme na Chodbu pod severním ambitem, Systémeček pod jižním ambitem a Kanálek pod mariánskou sochou.

*Barokní kanalizace
má též svou poesii.*

Bývalá nadzemní hrobka hrabat z Bubna - Litic pod severním ambitem

V roce 1866 získal hrabě Vincenc z Bubna - Litic kapli sv. Anny a v následujícím roce (1867) v přílehlém ambitu vystavěl nadzemní hrobku pro svůj rod. Celkem v ní bylo pochováno 11 příslušníků jeho rodiny, jak ukazuje přiložená mapa. Za II. světové války byla dne 25. dubna 1945 tato hrobka s ambitem zasažena leteckou pumou a zdemolována. Rozmetané kosti a zbytky kovových rakví byly posbírány a uloženy v kryptě pod kaplí sv. Anny (viz kapitola: Krypta pod kaplí sv. Anny). Na vstup do této nadzemní hrobky upozorňoval do nedávna kamenný práh v původní historické dlažbě v prostoru pod ambitem, ukrytý nyní pod novější dlažební krytinou, pořízenou za děkana T. Prnky. Na zde reprodukované mapě z roku 1906 vidíme v hrobce nápis „kolumbarium“. Dnes nevíme, co přesně znamenal. Protože je kolumbarium v mapě vyznačeno přerušovanou čarou, domníval jsem se, že se možná jednalo o podzemní objekt. Tento nápis mne tedy přirozeně upoutal, ale průzkumný vrt jsem v těchto místech však nakonec nevedl. Kolumbárium je výraz pocházející z latinského columbarium – holubník. Výklenky kolumbária jsou určeny pro uložení pohřebních uren, vystavení portrétů zemřelých a upomínkových předmětů, nejčastěji květin nebo věnečků.

Podzemní chodba pod severním ambitem

Podzemní chodbu pod severním ambitem jsem pro speleologii objevil dne 7. října 2005 při speleoarcheologickém monitoringu stavebního výkopu při úpatí ambity v blízkosti kaple sv. Anny, směrem k faře. Původními objeviteli této chodby byli však anonymní výkopci inženýrských sítí, které jistě upoutal odhalený otvor v základu ambity vedoucí do neznámého podzemí. Není mi známo, zda se otvorem protáhli pod zem. Dále si chodby všiml speleolog Kamil Pokorný při své návštěvě křtinského chrámu. Naplázil se do podzemí a pořídil fotografii, kterou vystavil na svém webu agartha.cz (viz kapitola Webové stránky). Každopádně chodba končila již ve vzdálenosti 7 m od vchodu závalem pod šachtou zasypanou z povrchu rajského dvora. V chodbě mne upoutal nápadně odložený velký typicky středověký zlomek ze dna nádoby i s jednou boční stěnou z šedé hmoty, jednoznačně z doby

Speleologický průzkum tajné skrýše v pilíři s kazatelnou (2010).

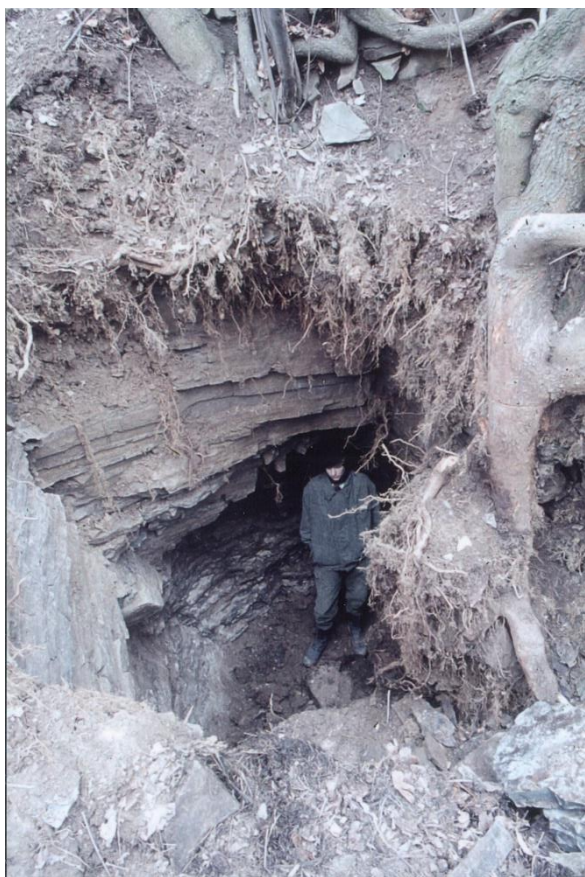
Průzkum dutin v pilíři s kazatelnou. Na fotografii: M. Gyaneshwarpuri (2010).

původních starých křtinských kostelů. Jak se sem do podzemí asi dostal? Tento zával jsme dne 8. října 2005 spolu s Radovanem Drtilem, zasloužilým speleologem z křtinského podzemí, odtěžili a za závalem jsem pronikl do nádherného 10 m dlouhého úseku zachované chodby. Ocelové pásmo udalo celkovou vzdálenost průniku od vchodu 17 m, kde je sifonovitá ucpávka uzavírající další pokračování chodby směrem k jižnímu ambitu a křtinskému náměstí. Výška chodby je 1 m a šířka 0,6 m, boční stěny i strop chodby jsou z cihel a podlaha je hlinitá. Podzemí je ve velmi špatném technickém stavu. Boční stěny Chodby pod severním ambitem se (vlivem výbuchu?) na četných místech bortí. Zde se nabízí otázka, zda nebylo podzemí otřesené výbuchem letecké pumy v roce 1945, kdy byla rozmetána nadzemní hrobka hrabat z Bubna – Litic v podloubí severního ambitu. Za noci v zimě 2008 - 2009 jsem prokopával „když už šel pan farář Peňáz na faře spát“ sedimenty uložené na dně chodby a naplnil jsem je do igelitových pytlů. Tyto igelitové pytle byly zatím zanechány na místě pro další zájemce o průzkum či sanaci tohoto podzemí (SENKYŘÍK 2005, GYANESHWARPURI 2022).

Podzemní systémek pod jižním ambitem

Dne 2. prosince 2006 jsem se stal objevitelem i Podzemního systémku pod jižním ambitem. V roce 2005, v souvislosti s objevem reliktu barokní Chodby pod S ambitem a rajskou zahradou, jsem předpověděl existenci v té chvíli ještě netušené historické kanalizační sítě z 1. poloviny 18. století, až v nejhlubších úrovních Santiniho stavby. Toto mé tušení se naplnilo o rok později. Dne 1. prosince 2006 jsem dostal vnuknutí, abych zašel do Křtin. Na křtinském náměstí jsem spatřil skupinu kopáčů, kteří právě hloubili stavební výkop podél jižního úpatí jižního ambitu, v prostoru u kaple sv. Anny. Proto jsem provedl svůj obvyklý stavebněhistorický speleoarcheologický monitoring výkopu. Přitom jsem si v základu ambitu odhaleného výkopem všiml vystupovat cihlovou klenbu blíže neznámé podzemní chodby. Romští kopáči si nebyli vědomi hodnoty nálezu a právě se chystali obnaženou klenbu přikrýt plastovou fólií a zahrnout ji hlínou. Přišel jsem právě včas, abych zahrnutí klenby zabránil, čímž by tento zajímavý objev zůstal bez povšimnutí. O objevu jsem proto ihned informoval farní úřad a následující den jsem zde přikročil k praktickému speleologickému průzkumu. V sobotu 2. prosince 2006 jsem, po provedení fotografické dokumentace, prorazil napříč cihlovou klenbou otvor. Na první pohled bylo evidentní, že byl objeven původní historický kanál s cihlovou klenbou pocházející z 1. poloviny 18. století, který sloužil k podzemnímu odvlhčení a odvodnění Santiniho stavby. Tento kanál se však nachází až v nejhlubší úrovni Santiniho stavby, což z něj činí speleologicky zajímavý objev. Nejedná se totiž o kanál podpovrchový, nýbrž o neznámou hlubinnou kanalizaci, procházející v hloubce cca 5 m pod úrovní rajské zahrady, tedy až pod podlahou suterénních sklepů pod jižním ambitem na křtinském náměstí. Bylo zjištěno, že historická kanalizační chodba, která přichází ze směru od rajské zahrady, není plně zasedimentována, takže podél stropní cihlové klenby je volný otvor, jímž je možné se vleže proplazit do podzemí. Cihlová chodbička mizela do tmy. Požádal jsem proto pana děkana Tomáše Prnku, aby mi při objevu asistoval jako hlídka na povrchu, a sám jsem se naplazil do polo ucpané plazivkovité chodby. Současně jsem s sebou rozvíjel ocelové pásmo, kterým jsem měřil vzdálenost dosaženého průniku do podzemí. Do kanálu jsem se naplazil do vzdálenosti 7,6 m od objevného vchodu, kde jsem ke svému překvapení narazil na podzemní křižovatku kanalizační sítě. Vlevo i vpravo kanál kříží boční chodby, které jsou sice jen cca 30 cm široké, zato však asi 3 m vysoké. Tyto boční chodby sledují rádius zaoblení ambitu, a jejich pokračování mizelo někam za ohyb stavby. Těmito směry jsem však v

Objev zavaleného sklípku za včelínem u zámku v r. 1991. Pan Straka, správce zámku, znalec pověstí (1991).

HermitPhoto www.gyaneshwarpuri.cz Marek Šenkyřík

To jsme již mysleli, že objevujeme neznámou podzemní chodbu směrem k železnému mostu u Hábrůvky.

Objev zbytku cihlové klenby u sklípku za včelínem křtinského zámku.

Zbytek cihlové klenby ve vchodu do sklípku za včelínem. Na fotografii: Z.Foltýn.

průzkumu úžinatých chodeb nepokračoval, protože zde byla potřeba blízkosti dalšího zkušeného speleologa. Proto jsem svoji pozornost obrátil k hlavnímu pokračování kanálu směrem pod rajskou zahradu. Zde jsem však ve vzdálenosti již 9 m od vchodu narazil na zával. Ten však byl pouze lokální a štěrbinou podél levé stěny jsem svítil do dalšího neznámého pokračování chodby. Protože bylo jasné, že byl učiněn významný objev, k jehož průzkumu je potřeba dalšího speleologa, kontaktoval jsem Mgr. Petra Kosa (ZO 6-12 Speleologický klub Brno, jinak též archeologa Ústavu archeologické a památkové péče Brno) a nabídl jsem mu spolupráci při rekognoskaci objeveného podzemí. Spolu jsme pak ještě týž den ve večerních hodinách provedli druhý vstup do objevených prostor. Proplazili jsme se ke křižovatce na 7,6 metru. Poté jsem nejdříve prolezl do velmi úzké, ale značně vysoké chodby vlevo. Současně jsem s sebou rozvíjel ocelové pásmo. Od křižovatky jsem pronikl do vzdálenosti 7 m, tedy celkem 15 m od vchodu. Zde chodba končí, směrem ke chrámu Panny Marie, cihlovou zazdívkou. Chodba zde končí neprůlezným zúžením. Zajímavostí tohoto místa však je, že zazdívka není omítnuta, zatímco boční stěny omítnuté jsou. Poté jsem se vrátil zpět ke křižovatce a stejným způsobem jsem prozkoumal chodbu vpravo směrem ke kapli sv. Anny. Průnik úzkou spárou byl též na hranici průleznosti a ve vzdálenosti 5 m chodba i zde končila. Kamenná zeď je zde již nepochybně základovým zdívkem kaple sv. Anny. V prostorách nebyly učiněny žádné archeologické nálezy. Nyní jsme se rozhodli provést odtěžení závalu na hlavní kanalizační chodbě přímým směrem, který uzavíral hlavní pokračování chodby směrem pod rajský dvůr. Zával z labilních kamenů s obsahem pískovcové dlažby byl dlouhý jen 50 cm. Po jeho odtěžení jsme nahlédli do dalšího asi 4 m dlouhého úseku volné chodby, která však opět končí dalším závalem z povrchu. Tento druhý zával se nachází v přímé vzdálenosti cca 13 m od křtinského náměstí. Mým speleologickým průzkumem v zimě 2008 - 2009 bylo zjištěno, že tento druhý zával na Chodbě pod jižním ambitem není pod šachtou, jak tomu bylo v předchozím případě, ale že zde došlo k totálnímu kolapsu stropní cihlové klenby a proboření několika metrového sloupce navážky na rajském dvoře u kaple sv. Anny. Naši předkové se pokoušeli podzemní chodbu zachránit, a proto propad přepažili dřevěnými kládami, jejichž otisky v hlíně se v podzemí dosud nachází. Byla nalezena typicky barokní glazovaná keramika, která byla ponechána na svém místě v podzemí. Svislé šachty byly ucpány pravděpodobně v 19. století, když po zrušení patronátního zábrdovického kláštera přešla péče o křtinský chrám na světskou vrchnost. Tím zaniklo povědomí o strategickém významu podzemních odvodňovacích šachet pod rajskou zahradou, ty byly následně zasypany stavebním odpadem, čímž byla podzemní odvodňovací stoka na několika místech blokována umělými závaly. Obě podzemní chodby (Chodba pod severním ambitem a Chodba pod jižním ambitem) tvoří geneticky jedinou chodbu rozdělenou zmíněným totálním propadem cihlové klenby s kompaktním podzemním závalem, na dvě dnes samostatné části. Chodba pod jižním ambitem je tedy logickým pokračováním Chodby pod severním ambitem. Chodba tvoří odvodňovací a odvlhčovací systém rajského dvora uvnitř ambitů. Délku celé podzemní chodby i s oběma odbočkami lze odhadnout na cca 50 m, přičemž k propojení obou chodeb zbývá objevit úsek asi 8 m, který bude pravděpodobně zaplněn sedimenty a alespoň z části, i zřícen. Další cca 25 m délky chodby již zaniklo pod povrchem křtinského náměstí v důsledku stavební činnosti ve 20. století. Podzemní systém pod ambity totiž původně pravděpodobně odvodňoval až do Křtinského potoka, směrem k současné restauraci u Farlíků. Dnes je interiér obou chodeb zaskládán téměř ke stropu igelitovými pytly se sedimentem nakopaným při mém osamělém speleologickém průzkumu za noci v zimě roku 2008 / 2009. Byl jsem zde s největší pravděpodobností první návštěvník po cca 250 letech od výstavby tohoto odlehlého ztraceného podzemí, o němž samozřejmě

Chodba pod severním ambitem. Na fotografii: M. Gyaneshwarpuri v roce 2008 (vlevo) a 2009 (vpravo).

Vstupní chodba do podzemního systémku pod jižním ambitem. M. Gyaneshwarpuri (2008).

neexistují žádné písemné zmínky v historické literatuře. Průchod obou podzemních chodeb dále dokazuje ošidnost a nesmyslnost virgulového plánu anomálií „podzemí křtinského chrámu“, který se do dnešních dnů zachoval od brněnského jeskyňáře Norberta Havlíčka a rabdomantky sl. Ludmily Danielové z roku 1943. O podzemních chodbách, objevených mnou až na počátku 21. století, neměli tito staří proutkaři ani ponětí. Naproti tomu v tomto prostoru navirgulovali nikdy neexistující bludiště křtinských katakomb. Zde názorně vidíme, jak nás, virgulující speleology, může neznámé podvědomí podvádět! Toto podzemí dodnes čeká na své řádné zmapování, a proto si musíme zatím vystačit s mým paměťovým nákresem. A přece málem došlo k objevu podzemí pod jižním ambitem již na přelomu 70. a 80. let 20. století, když zedníci náhodou prorazili strop úzké spárovité chodby lemující zaoblení ambitu směrem k chrámu Panny Marie a položili zde odtokovou rouru, která je v podzemí dodnes patrná. Na základě ústního sdělení MUDr. Jiřího Urbana, ZO 6-12 Speleologického klubu Brno, tehdy dělníci nahlíželi dolů, ale do podzemí se nikdo neodvážil sestoupit. Otvor po sobě opět zazdili a zahrnuli hlínou, takže se na všechno málem zapomnělo. Já sám jsem se podle této informace pokoušel marně tuto podzemní chodbu hledat již v roce 1991, až mi pomohla při jejím objevení náhoda, o patnáct let později. V mé paměti tedy zmínka o neznámém podzemí pod ambity zůstala zachována do pozdějších dnů. J. Urban byl na stopě objevu tohoto podzemí pod ambity a rajským dvorem již někdy v 80. letech 20. století, ale sám se tohoto objevování aktivně neujal (GYANESHWARPURI, 2022).

*„Marku, to je velice důležité, přímo Váš odkaz a vzkaz pro budoucnost.
Dejte to na vědomí co nejširšímu okruhu lidí i právnických osob,
ať to budou chtít nebo ne.“*

Mons. Jan Peňáz,
farář ve Křtinách, 2008–2017.

Kanálek pod mariánskou sochou na rajském dvoře

Součástí odvodňovacího systému rajského dvora byl i drobný kanálek na ose kaple sv. Anny a chrámu Panny Marie o délce cca 14 m. Tento kanálek prochází pod kopií sochy Panny Marie Křtinské, která stojí přímo na jeho chatrné klenbě (!). Tento kanálek byl v minulosti znám. Jeho zazděné napojení do výše uvedené chodby v blízkosti kaple sv. Anny je evidentní. Nebylo však zatím dokázáno praktickou speleologií. V současnosti nikam neodvodňuje.

Otázka odvodnění rajského dvora v blízkosti chrámu Panny Marie

Lze očekávat existenci analogické zrcadlově umístěné podzemní chodby historické kanalizace odvodňující rajský dvůr uvnitř ambitů v blízkosti chrámu Panny Marie. O této hypotetické chodbě v současnosti není nic známo. V minulosti bylo pravděpodobně objeveno vyústění chodby na křtinském náměstí, „*tam, kde kdysi stávaly prodejní stánky*“, kde ho viděl Zelík (1958). Nechce se mi věřit, že by dávní stavitelé vyvýšeného rajského dvora, na nějž stéká voda a sníh z chrámových střech, ho u základů chrámu Panny Marie nijak neodvodnili. Tak přece něco pravděpodobně zůstalo k objevení budoucím badatelům ve křtinském podzemí.

Křtinský Schliemann v chodbě pod jižním ambitem (2008).

Zátiší na chodbě pod jižním ambitem.

Ucpávka pod vertikální šachtou. Chodba pod jižním ambitem (2008)

Suterénní sklepy pod jižním ambitem

Pod jižním ambitem na křtinském náměstí se nachází čtyři sklepy využívané v současnosti jako skladiště, WC a hospodářské prostory, oddělené cihlovými přepážkami. Zajímavé je, že pod jedním ze sklepů prochází podzemní barokní kanalizační chodba a zadní čela sklepů jsou od navážky rajské zahrady izolovány úzkou, ale vysokou spárovitou chodbou, což se ví teprve od roku 2006 (viz kapitola: Podzemní systémeček pod jižním ambitem). Tyto sklepy nejsou nijak speleologicky zajímavé. V jednom ze sklepů ale křtinští skauti odhalili pod starou omítkou kresbu signovanou rokem 1844. Na ní si mistr tesař (u kresby je uvedeno jeho jméno) při opravě střech chrámu Panny Marie po požáru, který ho postihl v roce 1844, načrtl nový vzhled chrámové věže. Tato, již téměř dvě století stará kresba, by se dnes měla chránit sklem. Tyto, dnes suterénní sklepy, se z části původně nacházely v podzemí zasypány pod navážkou cesty, která vedla vzhůru ke dveřím v jižním ambitu, jak ukazuje starý obraz na faře ve Křtinách.

Havlíčkův virgulový plán versus náš geofyzikální průzkum a vrtné práce

Slečna Ludmila Danielová a jeskyňář Norbert Havlíček navirgulovali v roce 1943 rozsáhlý podzemní labyrint pod celou Santiniho stavbou. Havlíček anomálie zmapoval a odkázal k praktickému ověření budoucím generacím badatelů. Svou písemnou zprávu vložil do Moravského zemského archivu, na farní úřad ve Křtinách a na četná jiná místa, kde byla námi objevena. Byl si svými výměry anomálií upřímně jist. Bylo to však za války a doba tedy praktickému objevení podzemí nepřála. Potvrzení správnosti těchto virgulových záměrů viděl ve svědectví místního občana Antonína Cvilinka, které se vztahovalo k údajné návštěvě krypty pod kostelem roku 1893, tedy před zadlážděním vstupní kamenné desky. Toto Cvilinkovo svědectví se nepodařilo nikdy objasnit. Cvilink uvádí ve svém svědectví bludištní charakter krypty pod chrámem. Tyto Cvilinkovy legendární katakomby se nepodařilo nikomu objevit a dnes se shodujeme v názoru, že byly jeho osobním výmyslem. Speleologové totiž v roce 1991 udělali v celé stavbě chrámu Panny Marie a přilehlého J ambitu na všech strategických místech síť vrtů o průměru 18 mm až 4,5 až 5 m hlubokých, které na žádné další neznámé podzemí nenarazily. Pro úplnost třeba dodat že v chrámu je ještě jedna jiná starší síť vrtů od neznámého autora, o neznámé hloubce a s neznámým výsledkem. Jistě však byla rovněž negativní. V centrální prostora chrámu Panny Marie, před hlavním oltářem, na ose mezi oltáři sv. Barbory a Čtrnácti svatých pomocníků byl však vrtně zjištěn antropogenní zásah do geologického podloží ve tvaru příkopu, hluboký 4,5 m, vyplněný velmi kyprou závažkou s úlomky cihel. Existuje domněnka, že zde původně měla být další krypta, která nakonec z úsporných důvodů nebyla vystavena. Poslední slovo řeklo v roce 1991 geofyzikální měření, které se k výskytu neznámých prostor vyjádřilo rovněž negativně. Profesionální pracovníci Geofyziky Brno Vladimír Hašek, Stanislav Mayer a R. Záhora byli laskaví a na naši žádost, jen za nepatrný finanční příspěvek na benzín, (vzhledem ke skutečné ceně takového geofyzikálního měření), udělali v chrámu Panny Marie dle mých pokynů geofyzikální měření. Zaznamenali jen drobné anomálie a existenci dalších neznámých krypt zcela vyloučili. Kromě již známé hrobky opata Matušky, Hlavní krypty a Krypty pod věží - ossária a souvisejících přístupových a větracích chodeb se v podzemí kostela s vysokou pravděpodobností nenacházejí žádné další podzemní prostory. Všichni se shodujeme v názoru, že virgulové anomálie N. Havlíčka a L. Danielové a pověsti o rozsáhlém podzemí pod

Kresba ve sklepě pod jižním ambitem z r. 1844 (2009)

Virgulování barokní kanalizace pod ambity

Sedimenty deponované do pytlů v ch. pod.s.ambitem (2008).

Křtinský Schliemann (2008).

křtinským chrámem od A. Cvilinka byly bohužel jen pouhou jejich škodlivou autosugescí. Je to výstraha pro všechny praktické speleology, kam až mohou zajít pokud se zabývají virgulováním. Ale i tato epizoda neodmyslitelně již patří k historii objevných prací na této lokalitě, neboť motivovala další speleology k zájmu o tuto, na první pohled atraktivní lokalitu, a to hned po skončení II. světové války. Ještě v roce 2021 si nechalo brněnské biskupství celý chrám znovu nezávisle proměřit georadarem, ale jak jsem předpokládal, žádné další neznámé podzemí nebylo již zjištěno (LAJČÁK, ústní sdělení 2021).

Ještě k archeologickým středověkým situacím ve Křtinách

Středověké nálezové situace ve Křtinách nejsou, jak mne informoval archeolog Mgr. Petr Kos z Ústavu archeologické a památkové péče Brno, spolehlivě doloženy. Pouze J. Opletal (1962) uvádí bez bližších okolností nález gotického svorníku, který byl dle názoru památkového ústavu z poloviny 15. století. Pocházel tedy asi z gotického Německého kostela. Důvodem absence středověkých nálezových situací je výstavba Santiniho barokních novostaveb v místě staré sakrální zástavby, jakož i velmi malá, nebo dokonce nulová, archeologická prozkoumanost Křtin.

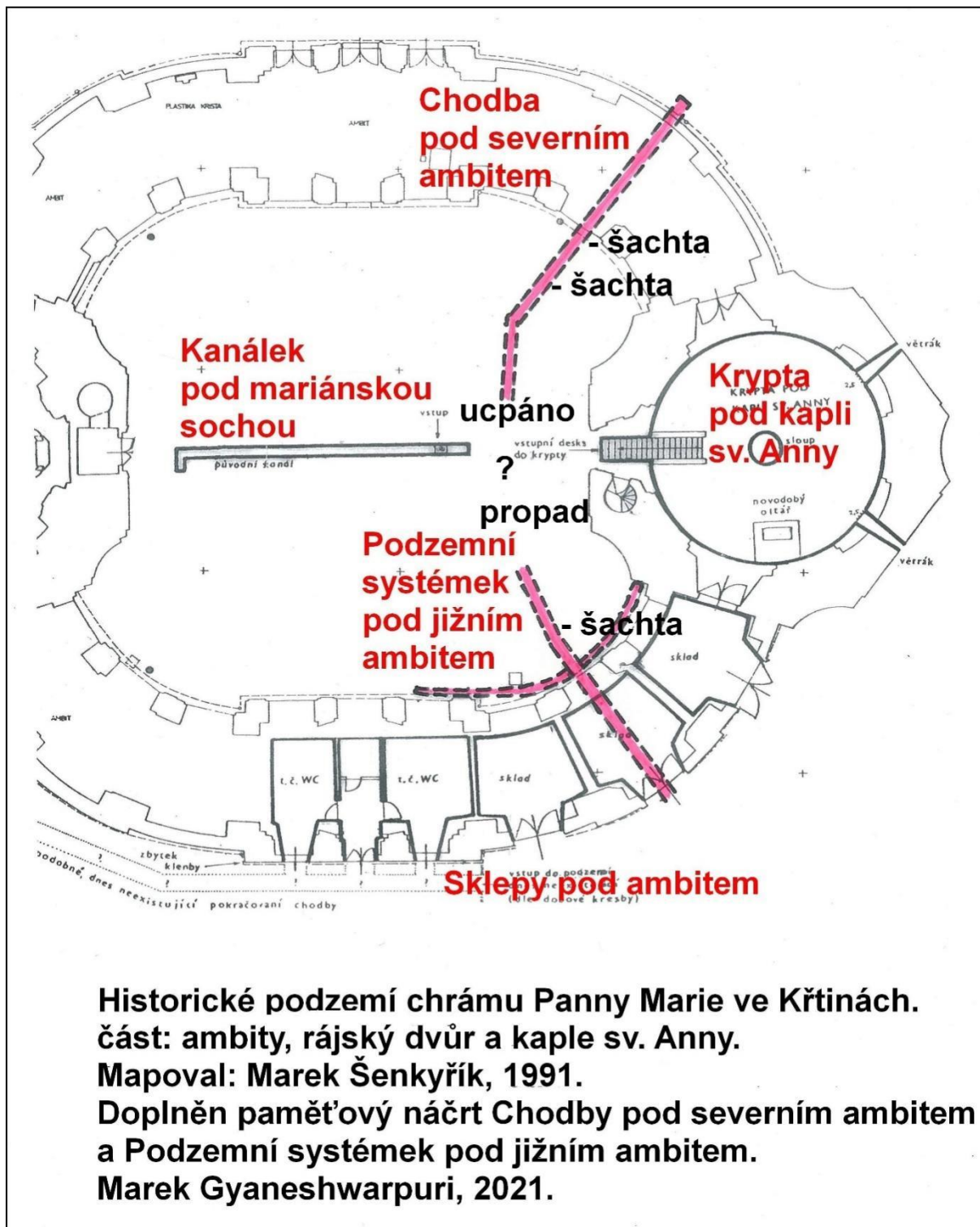
Český kostel zázračného obrazu

Starý Český kostel se nacházel v místě dnešního barokního chrámu Panny Marie. V místě výstavby nového chrámu byl Český kostel tolerován až do roku 1733, kdy z něj byla vynesena zázračná socha Panny Marie a kdy byl rozbořen a zrušen. Premonstráti zániku tohoto kostela velmi želeli. Je škoda, že podle Santiniho projektu oba původní středověké křtinské kostely nebyly nějak zakomponovány do vznikající barokní novostavby. Dnes bychom si Českého kostela z duchovního hlediska velice cenili, neboť on představoval kontinuitu tohoto posvátného prostoru. Proto se intuitivně domnívám, že je možné z důvodu pokračování kontinuity poutního místa, že dnešní hlavní oltář se sochou Panny Marie Křtinské se nachází v místě Českého kostela, kde byla původně po staletí vystavena k uctívání křtinská Bohorodička. Dokladují to obrázky zveřejněné ve „*Vallis Baptismi...*“ od Martina Alexandra Vigsia z r. 1663 a v anonymní knize „*Audolí křtinské*“ z roku 1665. Jsou to jediné zachované pohledy do interiéru Českého kostela. Vrtně byla v roce 1991 pod celou centrální chrámovou prostorou Panny Marie zjištěna 4,5 m hluboká deprese, vyplněná velmi kyprou výsypkou s úlomky cihel. Základy Českého kostela byly tedy v centru chrámu s největší pravděpodobností odstraněny a nepodaří se je objevit. Určitá naděje spočívá mimo areál chrámu. Například v roce 1991 se mi podařilo před SZ dveřmi do chrámu směrem do zámeckého sadu lokalizovat staré základy blíže neznámé stavby. Již tehdy jsem vyslovil domněnku, že zde byly obnaženy základy Českého kostela (49.29656° N, 16.74237° E) (ŠENKYŘÍK 1991). Odlišná geologická situace je však v prostoru za hlavním oltářem. Zde vrty pronikaly maximálně 1 m hluboko do původního geologického podloží. Za hlavním oltářem by tedy mohly být hypoteticky zastíženy pod chrámovou dlažbou zbytky původních středověkých situací.

Německý chrám

Co se týká Německého chrámu, tak ten stával v blízkosti dnešní kaple sv. Anny, již mimo areál barokní výstavby. Stál do roku 1718, kdy byl krátce před založením kaple sv. Anny

**Historické podzemí chrámu Panny Marie ve Křtinách.
část: ambity, rájský dvůr a kaple sv. Anny.**

Mapoval: Marek Šenkyřík, 1991.

**Doplněn paměťový náčrt Chodby pod severním ambitem
a Podzemní systémek pod jižním ambitem.**

Marek Gyaneshwarpuri, 2021.

Podzemní odvodňování ambítů a rájského dvora. Paměťový náčrt chodby pod severním ambitem a podzemního systémku pod jižním ambitem.

stržen. Je otázkou, zda budou jeho základy objeveny, neboť v barokní literatuře je málo povšimnutá zmínka, že původní kostel byl rozebrán až do základů. Přesto, jak je známo z archeologických výzkumů velkomoravských kostelů, bývají k výzkumu zachovány alespoň negativy po původních zdech. Dneska je přibližně v těchto místech ozdobný parčík, který na první pohled snad kopíruje základy hledané středověké stavby (49.29734° N, 16.74267° E), který by umožňoval alespoň nedestruktivní geofyzikální průzkum.

Původní fara „na spálenisku“

Původní fara se nacházela v místě zvaném dodnes na spálenisku, na památku zhoubného požáru r. 1611, při němž fara vyhořela a kdy byl ohrožen ohněm i starý Český kostel, stojící od fary dle dobové zprávy pouhých patnáct kroků. Po tomto požáru byla postavena v r. 1660 v místě dnešního zámku nová kněžská rezidence. Základy staré fary na spálenisku by šlo archeologicky dnes jistě doložit, jak napovídá mírně zvlněný reliéf, neboť se zde po požáru, tedy od 17. století, neodehrávala žádná antropogenní stavební činnost. (49.29630° N, 16.74282° E).

Věž

Z věže čnicí nad poutním místem z malého návrší (viz. Kiliánova rytina zaznamenávající Křtiny v 2. pol. 17. století) v místě dnešního náměstí se do dnešních dnů pravděpodobně nic nezachovalo, neboť terén křtinského náměstí byl v průběhu staletí zahlubovaný až do dnešního stavu. V roce 2008-2009 však byly na náměstí zastíženy při stavebních pracích základy původní přístupové cesty vedoucí vysoko ke dveřím v jižním ambitu, rozebrané v roce 1865 nákladem knížete Vincence z Bubna-Litic. Tyto základy byly přikryty současnou žulovou dlažbou, a tak jako mnohokrát při rekonstrukci kostela, málem unikly pozornosti.

Vyškovská kaple

Vyškovská kaple, nebo též kaple sv. Anny, která bývala na hřbitově poblíž Českého kostela, pravděpodobně ve svých nepatrných zbytcích dosud existuje pod kvetoucím sadem křtinského zámku, přibližně v místě nerealizovaného ambitu s kaplí sv. Josefa. Rovněž hřbitov, do něhož se dle dobové zmínky u chrámu Panny Marie pohřbívalo až do roku 1805, kdy byl založen nový hřbitov na okraji obce, musí pod sadem ve svých zbytcích dosud existovat. Zde ruka archeologa dosud nezabořila krompáč. Existují zde tedy dnes neznámé hroby, nezasažené z části již barokní výstavbou v 1. pol. 18. století, pocházející z 13. století až 19. století a možná i ještě starší nálezy.

Otázka velkomoravské stavby

Páter Tomáš Prnka byl velký snílek a romantik a snil o objevu velkomoravské rotundy někde pod chrámem Panny Marie. Tato rotunda ve „Vallis baptismi“, kde údajně křtili svatý Cyril a Metoděj naše předky po příchodu křesťanství na Moravu, je holá spekulace. Domnívám se, že se jí nepodaří nikdy objevit. Též v kamenném základu vykopaném na křtinském náměstí páter Prnka v návalu nadšení již viděl „obětní kámen“. Za zmínku v literatuře tyto indicie stojí. Vzácné velkomoravské nálezy zde, vzhledem k malé prozkoumanosti Křtin, však nelze stále zcela vyloučit. Byla by to senzace! Speleolog Petr Niemeč ve Křtinách totiž našel slovanský

Geofyzikální průzkum chrámu P. Marie. R. Záhora - vpravo, V. Hašek – vlevo. (1991)

Geofyzikální průzkum Hlavní krypty. Na fotografii: R. Záhora (1991).

Geofyzikové ve Křtinách. Na fotografii stojící: R. Záhora, V. Hašek, S. Mayer a ?. Sedící: A. Novotný (1991).

střep s hřebenovou vlnicí. Tento střep odevzdal archeologovi Petru Kosovi, který ho datoval rámcově do 9. až 11. století a odevzdal Jiřímu Mertovi z Technického muzea, po jehož smrti je střep nezvěstný (Kos, písemné sdělení 2022). Je to vzácná indicie, že Křtiny mohly být osídleny již před 13. stoletím, ale jeden střep, nalezený za blíže neznámých okolností, jak mi napsal roku 2022 prof. Josef Unger, ještě nic neznamená.

Záhada sochy Panny Marie Křtinské

Přes všechnu vynaloženou snahu při svých meditacích nad křtinským chrámem pořád je mé úsilí pochopit Pannu Marii Křtinskou, jejíž socha dnes stojí na hlavním oltáři kostela, stále v počátcích. Existenci sochy lze ve Křtinách předpokládat již v 13. až 14. století... Dále následuje řada historických zmínek z per pečlivých premonstrátů o jejím umístění v prastarém Českém kostele, později v roce 1733 v nově vystavěné kapli sv. Anny, až byla posléze přenesena na své současné místo na hlavní oltář barokního chrámu Panny Marie, při příležitosti jeho slavné benedikce 1. května 1750. Toto všechno jsou ale jen vnější historické údaje, popisující jaké osudy socha měla v průběhu staletí. Ale já se snažím pochopit něco jiného: *Co to ta socha vlastně Je?* Přivádí mne to na zbožnou myšlenku, že je to „*zanechaný zástupný předmět mezi námi a Bohem*“. Je zázračná a Bůh jejím prostřednictvím svým ctitelům podle své vůle plní modlitby a prosby. Je to otázka víry a námět na další hluboké zamyšlení a duchovní prozkoumání. V minulosti se v její blízkosti, jak uvádí premonstrát, udála četná zázračná uzdravení. Co je socha Panny Marie Křtinské doopravdy? Snad se najde omilostněný kněz či řeholník, který tuto zásadní otázku o totožnosti sochy s Bohem zodpoví. Jsem mnich vedený v kulturní a náboženské realitě, v níž víra v zázraky a transcendentno je něčím naprosto samozřejmým. V Indii lze spatřit dosud živá svatá prastará místa, jako byly naše Křtiny, v nichž se zázraky, zázračná uzdravení dosud dějí. Je to věcí víry v Boží Přítomnost, vševědoucnost a všemocnost, která byla lidem zde na Západě poněkud zatemněna zhoubnými materialistickými režimy. Ale Bůh přesto skutečně existuje, a dle mého názoru „*socha Panny Marie Křtinské je Bůh sám ve tvaru kamene*“. Stačí se před ní sklonit a pomodlit, a věci v našem podvědomí, nevědomí a nadvědomí se budou automaticky dávat dohromady, budou se harmonizovat. Lze doplnit modlitby o vlastní slova vyslovená v tichu vlastního srdce a doporučuji před sochou i trochu meditovat. Tomu se říká důvěřovat v Boží Milost, které jsou přístupné všude ve Vesmíru, ale obzvláště na všech svatých místech, které jsou přece bránami k Bohu a mají v tom svoji pradávnu funkci a tradici! Jsou to promodlená místa - tak jako naše zamilované Křtiny. Proto nás Pán znovu přivádí do Křtin, jakož i na ostatní svatá místa všude na světě (Lurdy, Fatima, Medžugorje, Turzovka a podobně).

Obrana pana děkana P. Tomáše Prnky (1926 - 2013)

Život pana děkana Tomáše Prnky lze rozdělit na dvě fáze. V té první ho vidíme jako prominentního kněze komunistického režimu, který neváhal vstoupit do rozkolnického hnutí některých katolických duchovních „*Pacem in terris*“ a jako takový byl veden i jako spolupracovník StB. Pokud se to ví, tak nikdy ale nikomu neublížil. Jednou, bylo to v roce 1991, se mi páter Prnka svěřil, že i za ním StB chodila. Několik dnů na to vyšly Cibulkovy seznamy, v nichž je uveden jako spolupracovník, krycí jméno Adámek. Svědomí mu však nic nevyčítalo, prostě byla taková doba a on získával od státu velké peníze na opravu křtinského chrámu. Touto velkolepou generální rekonstrukcí se páter Prnka proslavil a zajistil si čestné místo v historii poutního místa ve Křtinách. Ve křtinském archivu se dochovaly dopisy páteru

18.10.2009: Pan děkan P. Tomáš Prnka se již za života stal duší mariánského poutního místa ve Křtinách.

Prnkovi od tehdejších stranických špiček, které P. Prnka vůbec přede mnou neukrýval. Byl vyrovnaný a smířený se svou minulostí a nestyděl se za ni.

V té druhé fázi, po sametové revoluci, ho vidíme jako příkladného kněze u Panny Marie Křtinské, kterou ze srdce uctíval a miloval. Mohu potvrdit, že prodělal opravdu velký duchovní vývoj a snad měl i nějaké mystické zkušenosti, například se mi jednou svěřil, že měl pravděpodobně zjevení anděla Světla. Oči mu přitom zajiskřily. Hluboce na něho působily Křtiny svým duchovním rozměrem zejména za poutí, kdy bylo jeho srdce velice blízko Bohu. Bůh se ho zmocňoval a unášel jeho duši do nekonečna. Tehdy se se svatým Petrem modlil: „*Odejdi ode mne, Pane, vždyť já jsem člověk hříšný.*“ (Lukáš 5, 8) To mi opravdu sdělil. Měl jen obavy, jaké to bude jednou v nebi, neboť říkal, že „*komu bylo mnoho svěřeno, od toho bude mnoho žádáno.*“ Já sám jsem na něj hleděl jako na zralého kněze, který měl co dát nesčetným návštěvníkům křtinské mariánské svatyně. Byl výborný vypravěč a výborně se orientoval v historii kostela. Svě hlavní zamýšlené dílo o historii křtinského chrámu Panny Marie však nikdy nese-psal a nepublikoval, navzdory tomu, že jsem ho k tomu mnohokrát přátelsky vybízel a upomínal. Je to škoda. S jeho odchodem zmizela studnice vědomostí. Svě dílčí poznatky však sděloval ve svých "Zprávách ze Křtin", kde jsou případnými historiky, zajímavější mi se o jeho osobu, k dopátrání. Zemřel v roce 2013 a byl pochován na hřbitově ve Křtinách, blízko Panny Marie Křtinské, Té, kterou upřímně miloval a jako kněz uctíval. Měl jsem ho ve vši úctě rád. Považuji ho za svého duchovního spojence, dobrodince a mecenáše. Pán Bůh Vám, pane děkane, žehnej tam na věčnosti.

Závěr

Speleologický průzkum chrámu Panny Marie ve Křtinách úspěšně realizovala v letech 1990 - 1993 ZO ČSS 6-26 Speleohistorického klubu Brno a firma SpeleoPraktik, pod vedením někdejšího studenta archeologie Marka Šenkyříka. Byl to jeden z nejvýznamnějších speleologických průzkumů v České republice ve 20. století. Jsem objevitelem všech dvanácti pomalovaných lebek. Měl jsem to privilegium pracovat v kostnici, a proto jsem všechny pomalované lebky sám osobně vyzvednul z podzemí na povrch. Mé speleologické průzkumy se odehrály ještě v letech 2005, 2006, 2008, 2009 a 2010. Myslím, že jsme křtinský chrám svědomitě prozkoumali. Speleologové jen doufají, že neubrali mariánské svatyni ve Křtinách nic na jejím tajemství, ale spíše je z podzemí vyzvedli na světlo Boží. Zde máme na mysli především pomalované lebky, které stále jsou záhadou a dodnes nevysvětleným nálezem z křtinského podzemí.

„Křtinský Schliemann“

Za svůj přínos o prozkoumání a poznání Křtin, jsem se nazval „křtinským Schliemannem“. Tak to alespoň cítím a byl bych rád, kdyby to platilo i v duchovní realitě, neboť naše Křtiny jsou především ojedinělé svaté místo a duchovní a náboženské centrum života, které nepřírozeně vyhaslo v důsledku josefínských reforem v 80. letech 18. století. Archeolog Heinrich Schliemann (1822 - 1890) pevně věřil své vizi a snu o Homérově Tróji a skutečně ji dokázal objevit. Já jsem zase uvěřil Vigsiovi a jiným barokním autorům o našich zázračných Křtinách. O sobě bych zde rád prozradil, že vyznávám všechny světce, ať jsou z kteréhokoli náboženství. Poklekám před Pannou Marií Křtinskou, touto zázračnou sochou s Ježíškem, která je symbolem kontinuity krajiny, v níž žijí. Je to památka na zbožné premonstráty, kteří

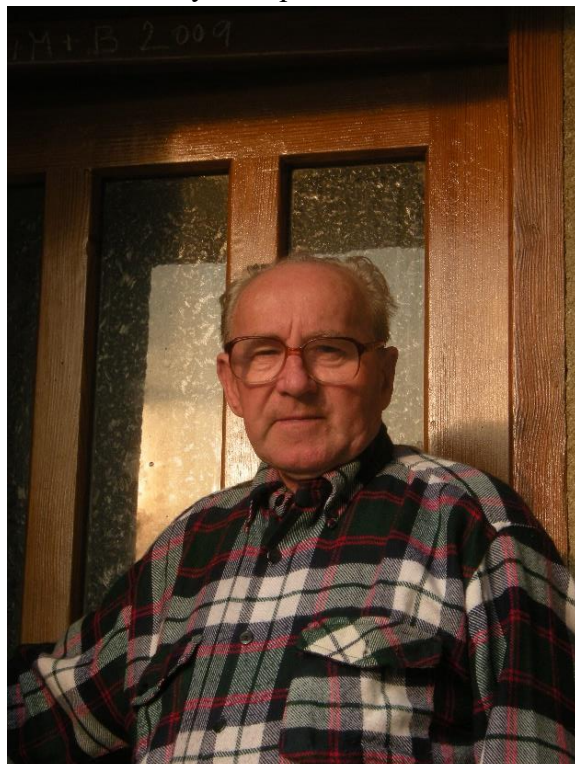

Křtinský Schliemann Marek P.Š. Gyaneshwarpuri při těžbě sedimentů z podzemí J ambitu (2008).

18.12.2021: Již jako svámí Gyaneshwarpuri pod Ukřižovaným v chrámu Panny Marie.

toto Údolí křtu (Vallis baptismi) osídlili a duchovně kultivovali k jistě větší cti a slávě Boží a Bohorodičky. Taková je má víra. Byl bych tedy rád, kdyby Křtiny byly znovu místo zázraků, jak tomu bylo v 13. až 18. století. I já dnes již patřím k historii Křtin, se svými četnými výzkumy a objevy. Mnohé ze svého díla mi dávní premonstráti vyjevili. Prostudoval jsem četné starotisky i publikace novějších autorů. A zde je můj skromný příspěvek obohacující historii poznání tohoto poutního místa. Věřím, že to, co jsem napsal, má pro Vás svůj význam, zvláště pokud se zajímáte o speleologii, archeologii a historii. Mé požehnání za vše dobré přitom patří P. Tomáši Prnkovi a Mons. Jan Peňázovi, křtinským kněžím, kteří mne v mých výzkumech všestranně podporovali. Věřím, že naše Křtiny jsou věčné nadčasové dílo určené k povznesení duše a hlubšímu zamyšlení nad naší pozemskou existencí a smyslem lidského bytí. Pročítovat to může každý, kdo přichází do Křtin se srdcem dokořán otevřeným.

Arnošt Hloušek, otec habrůvecké speleologie, mne osvíceně nabádal, abych se zajímal o Křtiny (2009).

Po nás přijdou další a zase budou hledat

Mám rád Křtiny. Po mně pochodeň bádání převezmou jistě další. A tak to má a musí být. Jsem spokojený, že mé jméno v historii Křtin něco znamená. „*Po nás přijdou další a zase budou hledat. Ten výzkum se nezastaví nikdy.*“ řekl ve stavu zasnění prorocky otec habrůvecké speleologie, můj kamarád, pan Arnošt Hloušek (1929 - 2016) z Habrůvky. Byl to otec Arnošt, kdo mne osvíceně nabádal, abych se o Křtiny zajímal. Myslím si, že po mně do Křtin přijdou archeologové, kteří výzkumy v podzemí znovu zhodnotí. Jim jsem v archivu křtinské fary nachystal malý dárek v podobě studijních archivních materiálů mého speleologického průzkumu. Též se možná někdo pokusí objevit záhadné základy dvou zdejších středověkých kostelů a dalších církevních a světských staveb, které musely ustoupit velkolepému chrámu Panny Marie, kapli sv. Anny s ambity a s rezidencí. Nad Křtinami se tedy stále vznáší tajemno. Pro ně dnes píši tento svůj spis „Acta Speleohistorica“, který vkládám na patřičná místa zájmových archivů a knihoven, aby nic neupadlo v zapomnění. S empatií jsem zaznamenal vše, co se o křtinském historickém podzemí ví v roce 2022. Je třeba

Krypta pod kaplí sv. Anny v roce 1978. 3x foto: Miroslav Sedlák.

však uvést, že při sepisování této studie vycházím nejen ze zchovalých písemných zpráv, ale i z osobních vzpomínek na období již před třiceti roky. Věřím, že si tento spis „Acta Speleohistorica“ najde své místo v dnes již rozsáhlé bibliografii chrámu Panny Marie v Křtinách.

ZO ČSS 6-26 Speleohistorický klub Brno stále existuje

Dodejme zcela na okraj, že ZO ČSS 6-26 Speleohistorický klub Brno stále existuje, omladil se a je již beze mne. Jsou to dědici kdysi významné ambiciózní organizace. Dnes živoří na plošině Skalka v jižní části Moravského krasu, kde mají dvě zájmové lokality, jeskyni Ponorný hrádek pod Novodvorským ponorem a propast Soví komín pod závrtkem Zub, mé dvě objevené srdcové jeskyně.

Historické prameny

DOMÁCÍ PROTOKOLY FARY VE KŘTINÁCH.

KRONIKA FARY VE KŘTINÁCH 1973 - 1999, zápis P. Tomáš Prnka.

HURT, R.: Dějiny Křtin. Strojopis v archivu fary ve Křtinách.

OPLETAL, J. Křtinské kostely a zámek. Strojopis. Brno 1962.(archiv fary ve Křtinách).

Zábrdovické anály a kopiář.

Historická literatura

AUDOLÍ KŘTINSKÉ NEJSVĚTĚJŠÍ RODIČKY BOŽÍ PANNY MARIE... Litomyšl, 1665.

BARTOSCHEK, A.: *PraeLatVs a Morte DoLorose praeCipItatVs... Engelberti Hajek...* Brno, 1712.

BULLA, F.: *Kostel a socha blahoslavené Panny Marie ve Křtinách.* 1926.

BULLA, F.: *Kostel Panny Marie ve Křtinách.* Brno, 1933.

ČAPKA, F. a kol.: *Křtiny a okolí.* Křtiny, 1987.

EICHLER, K.: *Poutní místa a milostivé obrazy na Moravě a v Rakouském Slezsku.* Brno, 1888.

FRANZ, H., G.: *Bauten und Baumeister der Barockzeit in Böhmen.* Leipzig, 1962.

GUMPPENBERGER, G.: *Atlas Marianus...* München, 1672.

GUMPPENBERGER, G.: *Marianischer Atlas II.* München, 1673.

HEJDOVÁ, M. D.: *Moravské barokní stavby Giovanni Santiniho.* Disertační práce FF UK, Praha, 1950..

HORYNA, M. - ROYT, J.: *Křtiny. Poutní kostel Jména Panny Marie.* Velehrad, Historická společnost Starý Velehrad, 1994.

HURT, R.: *Kostel Nanebevzetí Panny Marie v Brně - Zábrdovicích.* Příloha 1, VVM. Brno, 1969.

HOCKE, R.: *Jan Jiří Etgens. Jeho malířské dílo.* rkp. Brno, 1968.

KAVIČKA, K.: *Poutní a farní chrám Páně Jména Panny Marie ve Křtinách.* Brno, 2014.

KOTZMANN, O.: *Trauerrede über den selig entschlafenen... Christoph Georg Matuschka.* Mikulov, 1778.

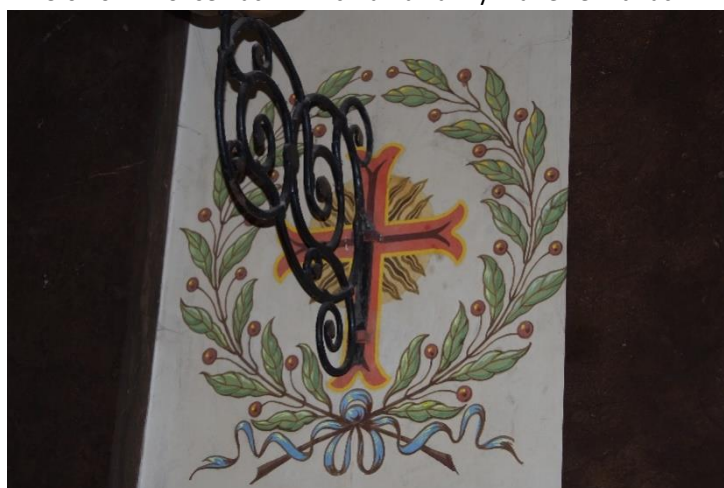
KUBÍNEK, Š.: *Pobožnost k uctění nejsvětějšího života Pána našeho Ježíše Krista v poutním*

15.10.2022: Konsekrační znamení s portrétem mistra mariánské svatyně ve Křtinách.

3.6.2022: Konsekrační kříž chrámu Panny Marie ve Křtinách.

18.12.2022: Pozoruhodný konsekrační kříž v kostele sv. Františka Serafinského v Praze.

- slavném chrámu Páně křtinském*. Brno, 1992 (podle 1. vydání z r. 1863).
- KYRITEINER ANDACHT, böhmisch...* 1738. (nezjištěn žádný výtisk).
- KYRITEINER WAHLFARTER...* Brno, 1707.
- LEWE, E.: *Svatba duchovní slibů, čistoty, chudoby a poslušnosti...* Kryštof Jiří Matuška. Brno, 1772.
- MAREK, F.: *Poutní chrám Panny Marie ve Křtinách*. Brno, 1935.
- MARIÁNEK, V.: *Křtiny. Historie a okolí*. Křtiny, 1972.
- MARIANISCHES GNADEN - THAL...* Brno, 1750.
- OLENIUS, G., B.: *Mariophilus peregrinus...* 1668.
- OPLETAL, Z.: *Křtiny v období XIX. století*. In: *Vlastivědné zprávy z Adamova a okolí*, 1972, roč. XVI.
- PÍSNĚ DVĚ POUTNICKÉ K PANNĚ MARIÍ KŘTINSKÉ*. Brno, 1735.
- POSPĚCH, J.: *Krátký dějepis bývalého kláštera premonstrátů a chrámu Páně v Zábrdovicích*. Brno, 1869.
- POUTNÍK KŘTINSKÝ...* Brno, 1706.
- PRNKA, T.: *Historie a současnost křtinských zvonů*. Křtiny, 2004.
- PROKOP, A.: *Die Markgrafschaft Mähren in kunstgeschichtlicher Beziehung*. Band IV. Wien, 1904.
- REDMAN, F.: *Nomen Tuum Ita Magnificavit ut non recedat Laus Tua de Ore Hominum*. Brno, 1703.
- REVERENDISSIMI, AC AMPLISSIMI DOMINI...* Brno, 1738.
- REVERENDISSIMI... DOMINI PRAELATI...* Brno, 1777.
- RIGA, C.: *Trauer - und Trost - Predig...* Hugonis Wenceslai Bartlitius... Brno, 1738.
- RUPP, D.: *Lob - und Ehrenrede über das geistliche Brandopfer...* Brno, 1772.
- SÁŇKA, H.: *Autor první knihy o Křtinách*. In: *Vlastivědné zprávy z Adamova a okolí*, 1962, roč. VI, č. 3.
- SCHWEIGEL, A.: *Bildende Künste in Mähren*. Kolem r. 1785. Částečně publikováno in: *Umění XX.*, 1972.
- SKUTIL, J.: *Křtinské údolí Martina Alexandra Vigsia*. In: *Sborník Okresního vlastivědného muzea v Blansku*, 1974-75, roč. VI-VII.
- STEFAN, O.: *Das Höchbarock in der Architektur Böhmens und Mährens*. Prager Rundschau, 1936, roč. VI.
- ŠENKYŘÍK, M.: *Historie chrámu Panny Marie ve Křtinách*. Blansko, 1992, 1-34.
- TENORA, J.: *Zábrdovice. Vzpomínka na klášter. Průvodce kostelem*. Brno, 1935.
- TIEHAN, J.: *Refugium peccatorum B. P. Maria Křtinská, mezi horami v blesku nebeském vyjevená*. Litomyšl, 1738.
- VIGSIUS, M. A.: *Vallis baptismi alias Kyriteinensis...* Olomouc, 1663.
- WAGNER, K.: *Posvátné poutní místo ve Křtinách na Moravě*. Brno, 1858.
- WOLNY, G.: *Die Markgrafschaft Mähren...* Brno, 1836.
- WOLNY, G.: *Kirchliche Topographie II*. Brno, 1856.
- ŽAMPACH, F. M.: *Architektonické dílo Givanni Santiniho na Moravě*. Brno, 1944.

Speleologická a archeologická literatura a prameny

BEDNÁŘ, J. - NOVOTNÝ, A. - ŠVANCARA, J.: *Mikrogravimetrie a její uplatnění v archeologii*. Sborník referátů na 1. celostátní konferenci „Aplikace geofyzikálních metod v

2.9.2022: Zazděné vchody do kostnice v terase schodiště při pohledu od náměstí.

3.9.2022: Zazděné vchody do kostnice pod terasou schodiště při pohledu od spáleniska.

30.10.2022: Sklepení u silnice pod nástupní teráskou schodiště ke chrámu Panny Marie.

archeologii a moderní metody výzkumu a dokumentace.“ Petrov n. Desnou, 1979.

DANIELOVÁ, L. - HAVLÍČEK, N.: *Poutní chrám p. Marie a kaple sv. Anny ve Křtinách. Rbdomantické výzkumy krypty a chodeb pod chrámovou dlažbou - 1943*. Brno, 1971. Moravský zemský archiv v Brně G10 1304.

GYANESHWARPURI, ŠENKYŘÍK, P. M.: *30. výročí objevu krypty kostnice pod věží chrámu Panny Marie ve Křtinách s unikátním objevem dvanácti pomalovaných lebek*. eSpeleo 3/2021 (online). Praha: Česká speleologická společnost, s. 15-25.

GYANESHWARPURI, ŠENKYŘÍK, P. M.: *Chrám Panny Marie ve Křtinách – podzemní chodba pod ambity a rájským dvorem v blízkosti kaple sv. Anny – zajímavý doklad o odvodnění Santiniho stavby*. eSpeleo 4/2022 (online). Praha: Česká speleologická společnost. s. 22-27.

HAŠEK, V. - MAYER, S. - ZÁHORA, R.: *Geofyzikální měření na lokalitě Křtiny, chrám Panny Marie ve Křtinách*. Strojopis. Brno 14. 6. 1991.

POLÁK, A. - PERNICA, J.: *Žádost o povolení otevření chodeb pod budovou Vysoké školy zemědělské ve Křtinách a pod budovou kostela*. Státní památkový úřad pro Moravu a Slezsko v Brně. Rukopis. Křtiny, 25. března 1930.

PRNKA, T. - DOČKALOVÁ, M. - HORÁČKOVÁ, L. - ŠEBELA, L. (vedoucí kolektivu) - ŠENKYŘÍK, M. - UNGER, J.: *Kryštof Jiří Matuška 1702-1777. Vděčíme mu za mariánskou svatyni ve Křtinách, za postavení filiálního kostela v Bukovince kostelů v Ochozi, Babicích a zvelebení dalších církevních staveb*. Vydal farní úřad ve Křtinách. Blansko, 1991.

SOBOTKOVÁ K. - ŠENKYŘÍK M.: *Tajuplné podzemí křtinské*. Speleo. Praha 1993, č. 10. s. 33-36.

SPELEOHISTORICKÝ KLUB BRNO (ŠENKYŘÍK, M.): *Templáři a stříbrné sochy*. Speleo. Praha 1993, č. 13, s. 46-48.

ŠENKYŘÍK, M.: *Historické podzemí chrámu Panny Marie ve Křtinách*. In. Výroční zprávy ZO 6-12 Speleologický klub Brno za roky 1990 a 1991. Archiv České speleologické společnosti Praha. 1990 a 1991

ŠENKYŘÍK, M.: *Historie chrámu Panny Marie ve Křtinách*. Blansko, 1992a. s. 1-34.

ŠENKYŘÍK, M.: *Objev hrobky zábrdovického opata Kryštofa Jiřího Matušky v chrámu Panny Marie ve Křtinách*. Speleo. Praha, 1992b, č. 7, s. 26-28,

ŠENKYŘÍK, M.: *Podzemí ve Křtinách - stručný přehled objevů v roce 1991*. Speleofórum. Brno, 1992c. roč. 11, s. 22-23,

ŠENKYŘÍK, M. - HORÁČKOVÁ, L. - BENEŠOVÁ, L.: *Kostnice v podzemí chrámu Panny Marie ve Křtinách*. Speleofórum. Brno, 1994. roč. 13, s. 47-56.

ŠENKYŘÍK, M.: *Zápis o objevu podzemní chodby pod severním ambitem chrámu Panny Marie ve Křtinách*. Speleo. Brno, 2005. č. 43, s. 16-17.

WANKEL, H. : *Bilder aus der Mährischen Schweiz...* Wien, 1882. Překlad: Wankel, J.: *Obrazy z Moravského Švýcarska a jeho minulosti*. Brno, 1984.

ZELÍK, J.: *Protokol*. (strojopis) Křtiny, 18. ledna 1958.

Antropologická literatura

BENEŠOVÁ, L., HORÁČKOVÁ, L.: *Některé zajímavé patologické nálezy na kosterním materiálu z kostnice ve Křtinách*. Scripta medica. 1993, 66 (1-2), s. 52-53.

HORÁČKOVÁ, L.: *Antropologická a paleopatologická analýza kosterních pozůstatků z krypty poutního chrámu ve Křtinách na Moravě*. Dizertační práce, Přírodovědecká fakulta

3.6.2022: Panna Maria Křtinská mi pošeptala ve vědomí, že žehná knihu, kterou pro ni napíšu.

18.12.2021: Panna Maria Křtinská v nočním tichém chrámu.

Univerzity Karlovy v Praze. 1998, 121 s.

HORÁČKOVÁ, L., BENEŠOVÁ, L.: *Zajímavé nálezy z kostnice ve Křtinách*. Univerzitní noviny. 1994 1 (5).

HORÁČKOVÁ, L., UNGER, J., ŠENKYŘÍK, M.: *Lebky se symbolem vavřínového věnce z kostnice ve Křtinách*. Scripta medica. 1993, 66 (1-2), s. 51-52.

HORÁČKOVÁ, L., VARGOVÁ, L.: *Inflammatory Changes in the Osteological Remains from the Křtiny Ossuary (Czech Republic)*. Anthropologie 2001, XXXIX (1), s. 57-62.

HORÁČKOVÁ, L., VARGOVÁ, L., HORVÁTH, R., BARTOŠ, M.: *Morphological, roentgenological and molecular analyses in bone specimens attributed to tuberculosis, Moravia (Czech Republic)*. Tuberculosis past and present. (Pálfi, G., Dutour, O., Deák, J., Hutás, I. eds.), GB TB Foundation 1999, s. 411-417.

STROUHAL, E., HORÁČKOVÁ, L., LIKOVSKÝ, J., VARGOVÁ, L., DANĚŠ, J.: *Traces of Leprosy from the Czech Kingdom*. (In: Roberts, Ch., Lewis, M. E., Manchester, K. eds.): The Past and Present of Leprosy. Archaeological, historical, paleopathological and clinical approaches. Proceedings of the International Congress on the Evolution and Palaeoepidemiology of the ICEPID, 26.-31. 7. 1999, Bradford 2002, BAR International Series 1054, s. 223-232.

STROUHAL, E., VYHNÁNEK, L., HORÁČKOVÁ, L., BENEŠOVÁ, L., NĚMEČKOVÁ, A.: *Malignant tumors affecting the people from the ossuary at Křtiny (Czech Republic)*. Journal of Paleopathology. 1996, 8 (1) s. 5-24.

STROUHAL, E., VYHNÁNEK, L., HORÁČKOVÁ, L., BENEŠOVÁ, L., NĚMEČKOVÁ, A.: *Two Unusual Benign Tumors in Skulls from the Ossuary at Křtiny (Czech Republic)*. International Journal of Osteoarchaeology, 1996, 6 (3) s. 289-299.

STROUHAL, E., VYHNÁNEK, L., HORÁČKOVÁ, L., VARGOVÁ, L., NĚMEČKOVÁ, A.: *Doklady zhoubných nádorů ze středověké až časně novověké Moravy*. Sborník České společnosti antropologické XXXVIII, Liblice, 1996, s. 119-125.

ŠENKYŘÍK, M., HORÁČKOVÁ, L., BENEŠOVÁ, L.: *Kostnice v podzemí chrámu Panny Marie ve Křtinách*. Speleofórum 94. Brno, 1994 (13), s. 47-56.

VARGOVÁ, L., HORÁČKOVÁ, L.: *Interesting Cases of Craniosynostoses in Osteological Material from Křtiny Ossarium*. Scripta Medica. 1996, 69 (6), s. 313-323.

VARGOVÁ, L., HORÁČKOVÁ, L.: *Notes to Palaeopathological Diagnostics of Children's Diseases*. IANSA 2010, 1/1-2, s. 67-73.

Denní tisk

mip. *Ve Křtinách byla virgule přesnější než geofyzika. Kostnice pod chrámem*. Brněnský večerník. 6. 5. 1991.

mip. *Kostníci z podzemí chrámu převzali antropologové. Lebky s vavřínem*. Brněnský večerník. 11. 6. 1991.

Kosterní pozůstatky. Občanský deník. 6. 6. 1991.

Rovnost. 27. 5. 1991.

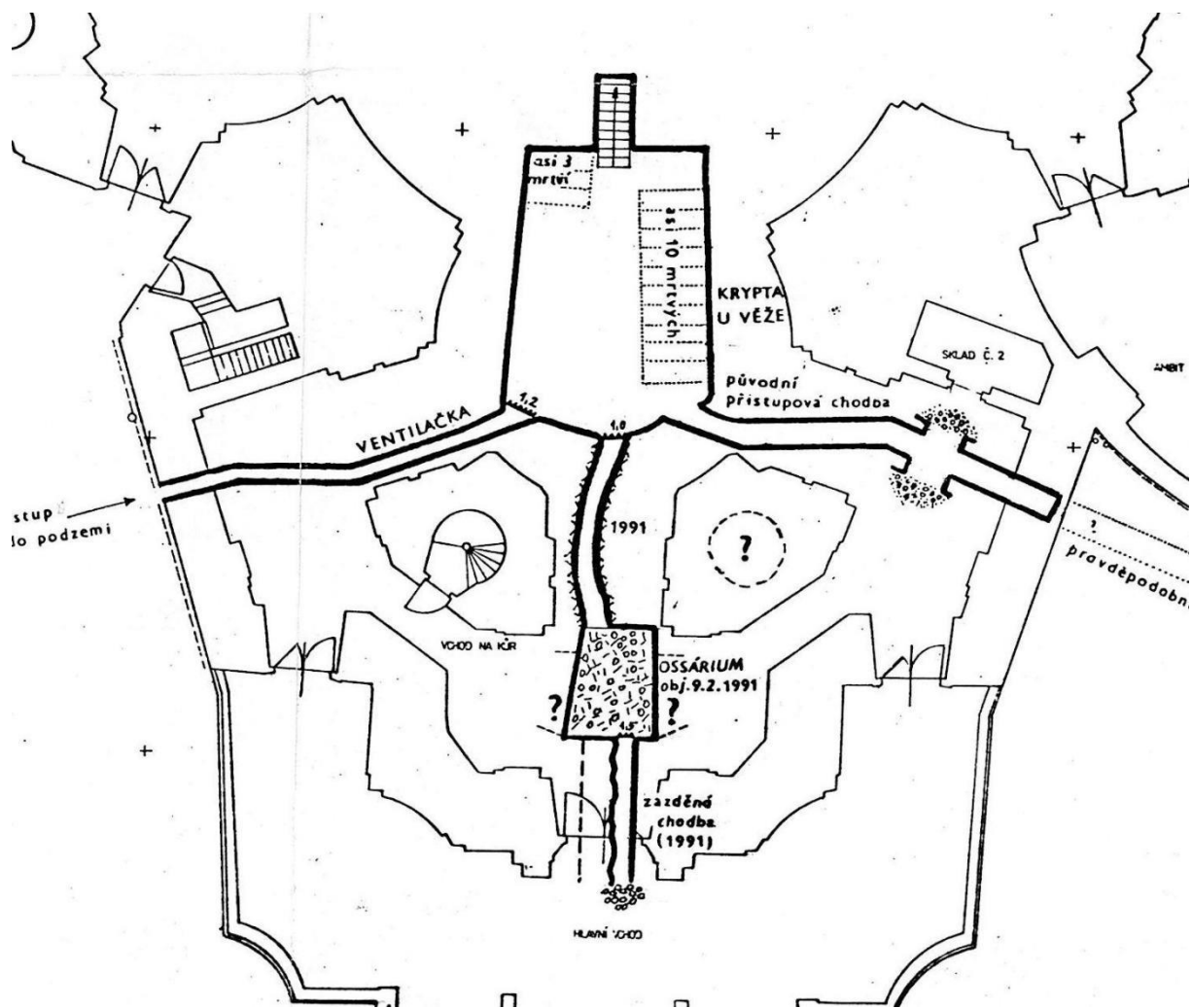
Objev neznámé krypty. Svobodné slovo. 28. 5. 1991.

Práce 6. 6. 1991.

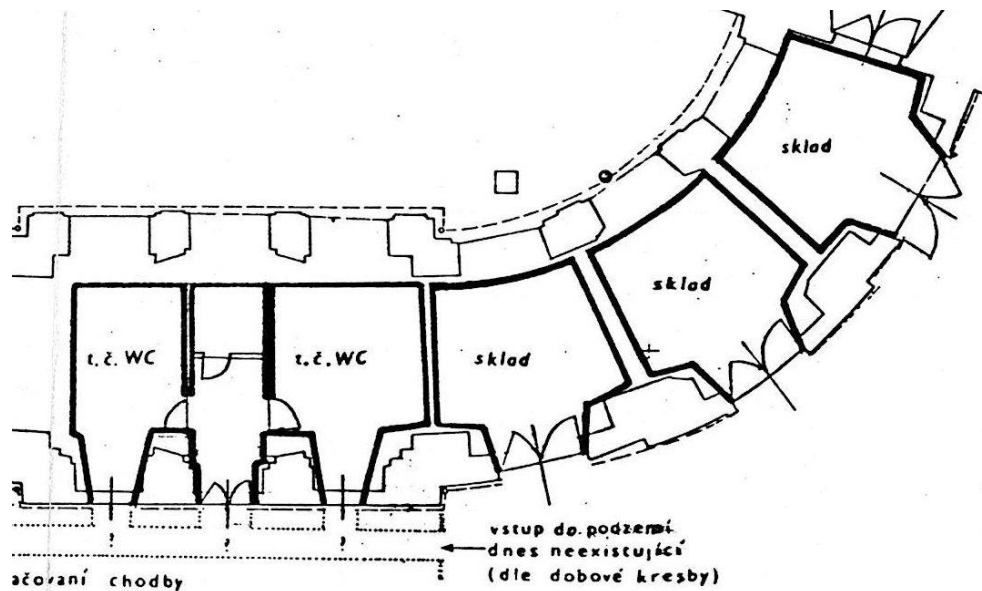
Lidové noviny. 6. 6. 1991.

Objevy ve Křtinách. Lidová demokracie. 28. 5. 1991.

Podroužek, P.: *Záhada 12 malovaných lebek*. Aha. 14. 3. 2021.

Hlavní krypta s Kryptou pod věží – výřez ze speleologické mapy kostela ve Křtinách od M.Šenkyříka (1991).

Sklepení pod jižním ambitem. Výřez ze speleologické mapy kostela ve Křtinách od M. Šenkyříka z r. 1991

Webové stránky.

http://gyaneshwarpuri.cz/krtiny_kostnice.html - Kompletní zachovaná dokumentace speleologického průzkumu chrámu Panny Marie ve Křtinách, mnohem většího rozsahu, než je zveřejněno v této publikaci.

<https://www.stream.cz/tajemne-podzemi/12-lebek-tetovanych-podivnymi-symboly-a-dalsi-hruzne-nalezky-pod-kostelem-krtiny> - Video Ladislava Lahody o tajemstvích křtinského kostela

<http://agartha.cz/html/pruzkumy/okoli/krtiny/index.php> - Chodba pod severním ambitem na webu Kamila Pokorného.

Edice Acta Speleohistorica Marka Gyaneshwarpuriho

1. Speleologický průzkum závrtku Zub na plošině Skalka v jižní části Moravského krasu (1994-2004). Objev jeskyně č. 1410B Soví komín. Projekt speleologického průzkumu. Acta Speleohistorica. Brno, 1/2004, s. 1-35.

2. Objev zavaleného vchodu Barunčiny jeskyně Pod Svatými schody v Ochozském žlábku v jižní části Moravského krasu. Acta Speleohistorica. Brno, 2/2005, s. 1-6.

3. Jeskyně Ř-27 Tulácká Poustevna v Hádeckém údolí. Obnovení tradice poustevnictví v Moravském krasu. Acta Speleohistorica. Brno, 3/2005. s. 1-3.

4. Plošina Skalka – základní studie o neznámém speleologickém problému jižní části Moravského krasu. Zpráva o speleologickém průzkumu na plošině Skalka za roky 1989 – 2004. Acta Speleohistorica. Brno, 4/2005, s. 1-70, (řádný výtisk). Náklad 165 číslovaných výtisků.

„První komplexní studie o speleologické problematice vápencové plošiny Skalka nad Ochozí u Brna. Tento spis má vizionářský a prorocký charakter. Je zde nastíněn hydrografický vývoj této ne zcela známé části Moravského krasu, mezi Ochozí u Brna, hájenkou Pod Hádkem, Novým Dvorem a Březinou. Na 70 stránkách velkého formátu tohoto památního sborníku je detailně zachycena historie speleologických objevných prací, včetně velkého množství dnes již historických fotografií a map jeskyní Ponorný hrádek, Soví komín a Malý lesík. Autor vlastním empatickým způsobem zpracoval tuto problematiku vyčerpávajícím způsobem. Tato práce predisponovala mnoho, zejména mladších speleologů, o zájem o jižní část Moravského krasu.“

K vytištění:

www.gyaneshwarpuri.cz/acta_speleohistorica/plosina_skalka.html

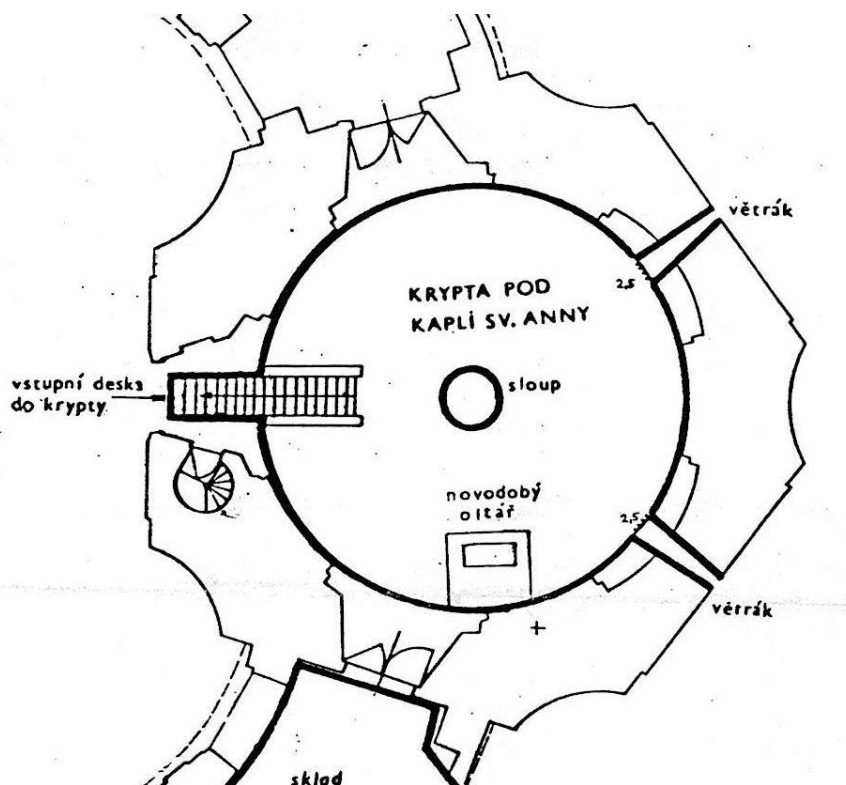
5. Habrůvecká plošina. Moravský kras – střed. Projekt speleologického průzkumu, dokumentace a ochrany krasové krajiny. Acta Speleohistorica. Habrůvka, 5/2005, s. 1-60. ZO ČSS 6-31 S.P.P.M.

6. Bahenní jeskyně č. 1418 Málčina v Hádeckém údolí. Nový zajímavý poznatek o směru

Hrobka opata K.J.Matušky na speleologické mapě kostela ve Křtinách M.Šenkyřika (1991).

Krypta pod kaplí sv. Anny na speleologické mapě kostela ve Křtinách M.Šenkyřika z r. 1991.

podzemního odvodňování. Teorie fosilního patra Říčky pod Lysou horou (Moravský kras – jih). Acta Speleohistorica. Habrůvka, 6/2005, s.1-17. .

7. Habrůvecká plošina - úvod do neznámého speleologického problému střední části Moravského krasu. Zpráva o činnosti ZO ČSS 6-31 SPPM za rok 2005. Acta Speleohistorica 7/2006. Habrůvka, s. 1-84, (řádný výtisk). Náklad 165 číslovaných výtisků.

„První komplexní speleologická studie o zanedbané náhorní plošině, která je součástí Rudicko - Habrůvecké plošiny, v trojúhelníku mezi Býčí skálou, Klostermannovou studánkou, Habrůvkou a Křtinským údolím. Na 71 stránkách je pojednáno již o cca 50 závrtech a několika ponorných místech, které byly v současné speleologii vesměs prakticky neznámými. Marek P. Šenkyřík zde předpověděl existenci zatím neznámé krásné erozní jeskyně mezi hydrologicky aktivním Habrůveckým ponorem a Křtinským údolím o délce cca 1,5 km a denivelaci - 120 m. Tuto jeskyni již pojmenoval "Habrůvecké svaté schody". Druhá neznámá erozní jeskyně byla již objevena pod Ventarolou na Děravce (dnes jeskyně Poustevníkova Děravka) o hloubkovém potenciálu -150 m, je to tedy potenciál jedné z nejhlubších propastí v České republice! A neznámých jeskyní je ale na Habrůvecké plošině víc. Hydrologicky aktivním ponorem je i ucpaný Závrť u Habrůveckých smrků nalézající se v těsné blízkosti strategicky významného Habrůveckého ponoru. Autor využil svých mimořádných empatických schopností a napsal tuto báseň o krajině svého srdce. Je to kraj především závrťový, ponorných potůčků a zaniklých historických důlních děl, o jejichž rozsahu dnes nikdo neví nic. Nazval toto území "Habrůvecká plošina", kterou vyčlenil na základě historických a morfologických okolností z jižní části Rudické plošiny. Habrůvecká plošina je tedy stále území hodné pozornosti krumpáče a lopaty, jak napsal v knize: "Údolí Křtinského potoka v Moravském krasu a jeho jeskyně" sám Rudolf Burckhardt, mistr speleologie Křtinského údolí, Rudického propadání a Býčí skály."

K vytištění:

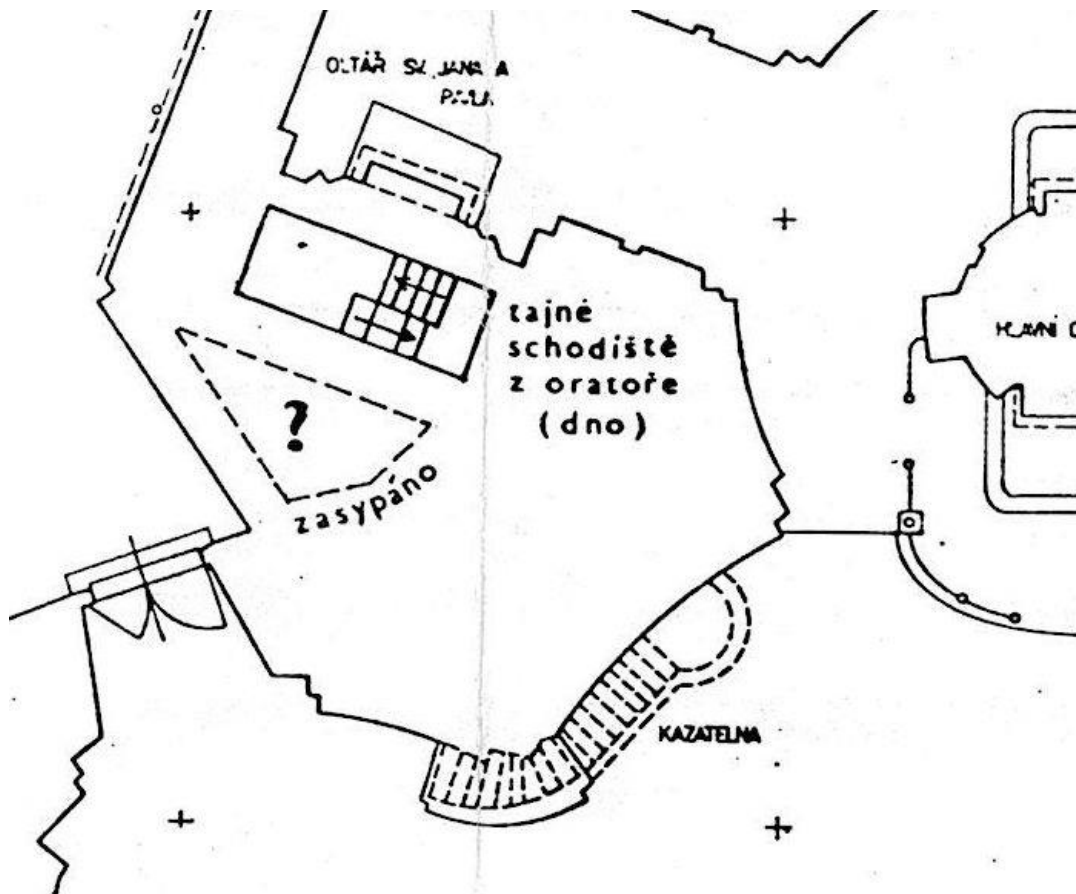
www.gyaneshwarpuri.cz/acta_speleohistorica/habruvecka_plosina.html

8. Závěrečná zpráva o objevu a speleologickém průzkumu jeskyně „Poustevníkova Děravka“ na Rudicko - Habrůvecké plošině (Moravský kras -střed). Acta Speleohistorica. Brno, 8/2020.

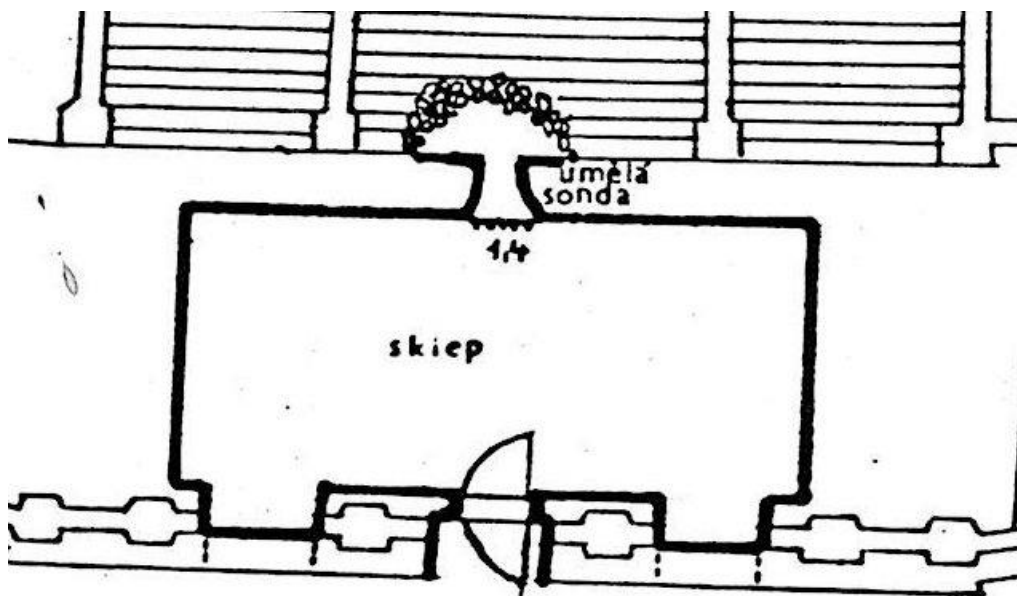
9. Historické podzemí chrámu Panny Marie ve Křtinách. Výzkumy a objevy 1990 - 2022. Křtiny srdcem speleologa, nedostudovaného archeologa, poustevníka a mnicha. Acta Speleohistorica 9/2023, s. 1-144 (řádný výtisk).

K vytištění: www.gyaneshwarpuri.cz/acta_speleohistorica/krtiny.html

Sborník „Acta Speleohistorica“ jsem založil v roce 2004 z důvodu nemožnosti publikovat dosažené výsledky speleologických průzkumů v nezkrácené podobě v časopisech České speleologické společnosti, Speleofórum a Speleo. Některým členům této společnosti se zdálo, že mnoho píše, kritizovali mne zato a redakce speleo.cz odmítla některé mé články zveřejnit. Proto jsem založil svůj vlastní sborník „Acta Speleohistorica“ a jak se ukázalo krátce nato, byla to šťastná myšlenka. Dosud vyšla dvě řádná tištěná čísla ASp.: o plošině Skalka a o Habrůvecké plošině, každé díky inzerujícím sponzorům v nákladu 165 číslovaných výtisků, což byl dostačující náklad vzhledem k úzce specializovanému zaměření obou těchto sborníků.

Tajná skrýš v pilíři s kazatelnou na speleo. mapě kostela ve Křtinách M.Šenkyřika (1991).

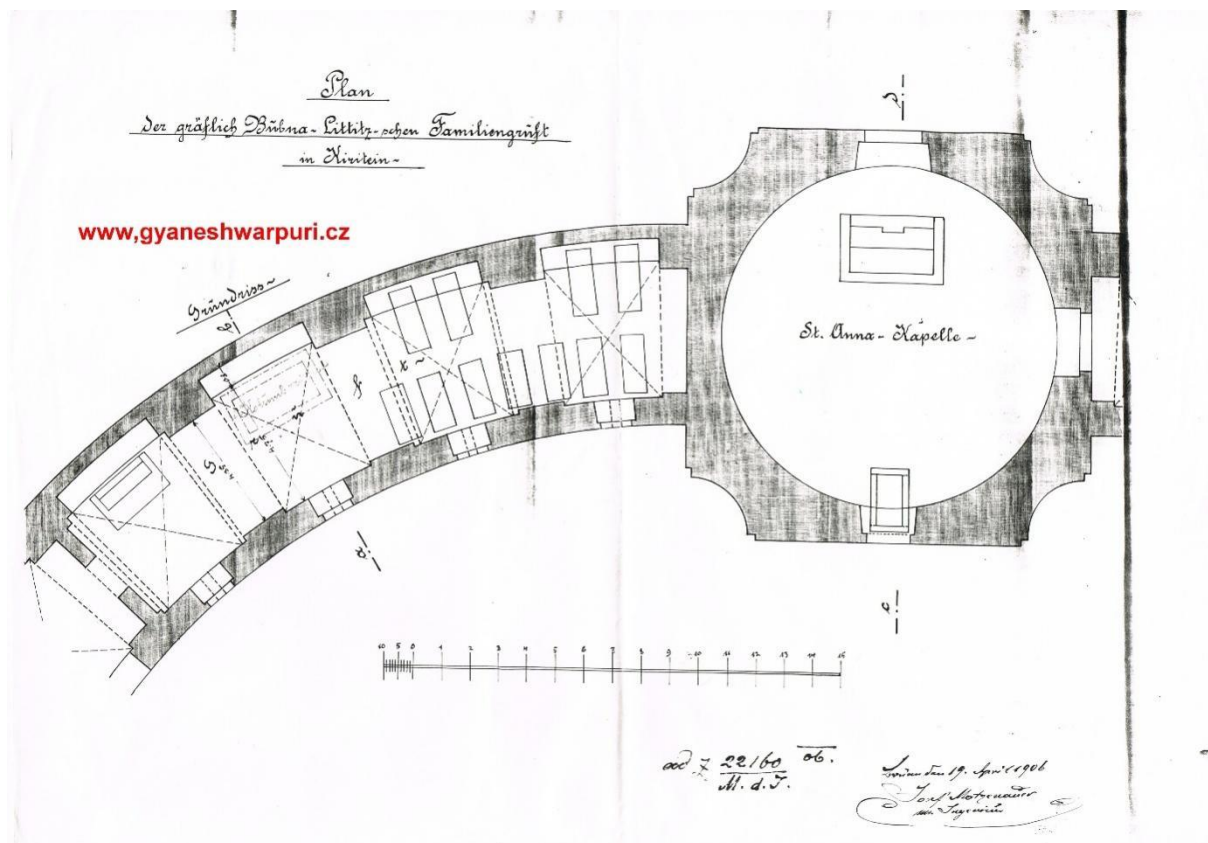
Sklep u pod nástupní teráskou schodiště u silnice na mapě M. Šenkyřika z r. 1991.

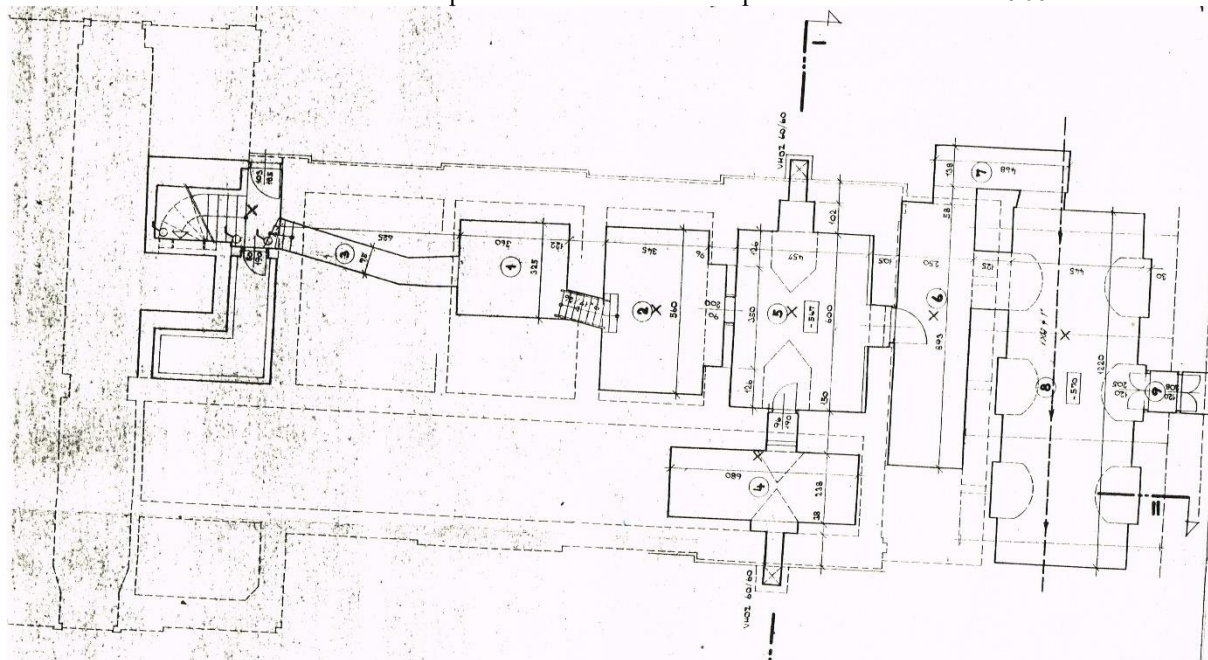
Dílo, které považuji za svůj nejvýznamnější životní přínos, „Acta Speleohistorica“ o historickém podzemí ve Křtinách, se mi snad znovu podaří rovněž vydat v potřebném nákladu díky inzerujícím sponzorům. Stačil by mi náklad i 165 až 500 výtisků, v případě zájmu farního úřadu ve Křtinách, kdyby odebral větší část nákladu pro návštěvníky svého kostela, by se však mohlo jednat o celkový náklad několikanásobně vyšší. Snad křtinské kněze tato publikace přesvědčí, vždyť se přece jedná o historii „jejich“ kostela. Sborníky „Acta Speleohistorica“ ochotně a s úctou přijímají například Ústav Anthropos Moravského zemského muzea, Správa CHKO Moravský kras, Moravská zemská knihovna, Národní knihovna v Praze, Moravský zemský archiv aj. Zejména MZA případným badatelům doporučuji, neboť archivuje kompletní řadu, signatura: II-24 861. Věřím, že tyto sběratelské poklady brzy doplní řádné vydání ASP. o podzemí ve Křtinách. Sborníky „Acta Speleohistorica“ jsou ke stažení a vytištění na internetové doméně www.gyaneshwarpuri.cz. V současnosti znovu též publikuji u České speleologické společnosti, v jejich internetovém časopisu eSpeleo, kde jsem s entuziasmem sobě vlastním zajisté žádaným autorem:). Při všem oslavuji Boží jméno, jehož jsem oddaným nástrojem.

Ještě pár slov o autorovi této studie.

Autor této studie, svámí Gyaneshwarpuri (čti: Gjánešvárpuri, rodným jménem Marek Šenkyřík, *1968), je jógový a hinduistický mnich, žák Mistra jógy Jeho svatosti Višvaguru mahámandaléšvara paramhanse šrí svámího Mahéšvaránandy z Indie. Narodil se do tradiční křesťanské rodiny, v které kam až paměť sahá, chodili všichni v neděli do kostela. V katolické církvi přijal v roce 1986 svátost křesťanské dospělosti, biřmování. Žákem Mistra je od roku 1996 a sannjás díkšu, vysvěcení na mnicha, obdržel dne 23. 7. 2021 v Maháprabhudíp ášramu ve Střílkách na jižní Moravě jako vůbec první hinduistický mnich vysvěcený v České republice. Jako mlčící a osamělý poustevník (praktikuje maunu a vayragju) nevyučuje jógu veřejně a nekáže hinduismus. Raději chce dosáhnout Poznání. Prožil tisíce dnů a nocí v osamění měditačních jeskyní a horských poustev, nejen zde v Moravském krasu, ale i na Slovensku (Slovenský ráj), indickém Himaláji a rumunských Karpatech. Je kosmopolitního, nadnáboženského vyznání a vnitřního založení. Uznává všechna světová náboženství nejen hinduismus, ale i křesťanství, (zen) buddhismus, taoismus, jakož i ostatní světové duchovní systémy. Ví a věří, že všechny bytosti mají Božskou duši (átmá) a ta je ve spojení s Duší Vesmírnou (paramátmá, Nejvyšší Já, Bůh). Nejvyšším smyslem lidského života je átmagyan, poznání své duše jako součást Boha. To vede k mókše, k Osvobození z koloběhu života a smrti. „*Cokoliv jste učinili jednomu z těchto mých nepatrných bratří*“, nejen lidem ale i zvířatům dodejme, „*mně jste učinili...*“ (Mt 25, 40). Proto je striktním vegetariánem. Mezináboženská nesnášenlivost, úzkoprstost a komplexy vlastní víry, musí ustoupit před Světlem Nejvyššího Poznání. To poustevníka naučila svatá jóga. Je tedy nábožensky snášenlivá osobnost. Je jogínem, poustevníkem, poutníkem, tulákem a mystikem, znalcem lesní moudrosti. Slovy svého vnitřního básníka, i beze slov vyzařuje klidem a pokojem. Za to vděčí každodennímu ukázněnému cvičení jógy podle Systému Jóga v denním životě. Věnuje se především bhakti józe a džňána józe (cesta Lásky a Poznání), osamělým meditacím s mantrou. V Moravském krasu působí jako poustevník. V současnosti zde zamýšlí výstavbu regulérní poustevny na tajném místě u Křtin. Vše záleží na tom, zda se síly Vesmíru spojí všechny v harmonii. Je autorem četných článků, především se speleologickou problematikou. V krasu je fenoménem. Jeho duchovní heslo může znít: „Mír, nenásilí, Láska,

Nadzemní hrobka hrabat z Bubna – Litic pod severním ambitem. Mapa uložení rakví z roku 1906.

Sklepení pod křtinským zámekem na oficiální mapové dokumentaci. Historická kanalizace nezakreslena.

Poznání a harmonie." Duchovní poznání čerpá zejména z indické moudrosti a zveřejňuje je na svém webu www.gyaneshwarpuri.cz. Nyní žije v Brně.

Autor této studie svámí Gyaneshwarpuri. Málčina jeskyně – Jícen děla. Foto: Pavel Chaloupský 7.4.2022.

www.joga.cz

Poustevník Gyaneshwarpuri na poustevně Děravce na Rudicko – Habrůvecké plošině u Křtin (2008).

23.7.2021: Myju nohy svému Mistrovi při sannjás díkše – vysvěcení za mnicha. Foto: Radim Paluš.

Báseň ze křtinského podzemí.

Často a rád,
vstupuje poustevník Marek
do podzemí pod křtinským chrámem.

To nemůže nikdo pochopit,
proč to dělá poustevník Marek.
Je to Láska.

To nikdo nepochopí,
proč chodí poustevník podzem.
Radost. Ticho. Mír.

A taky krása.
(2008)

Vlastní autoportrét v barokní kanalizační chodbě pod jižním ambitem (2008).

**Web o duchovní Cestě, Moravském krasu, Bohu a Lásce.
www.gyaneshwarpuri.cz**

Speciální dedikace.

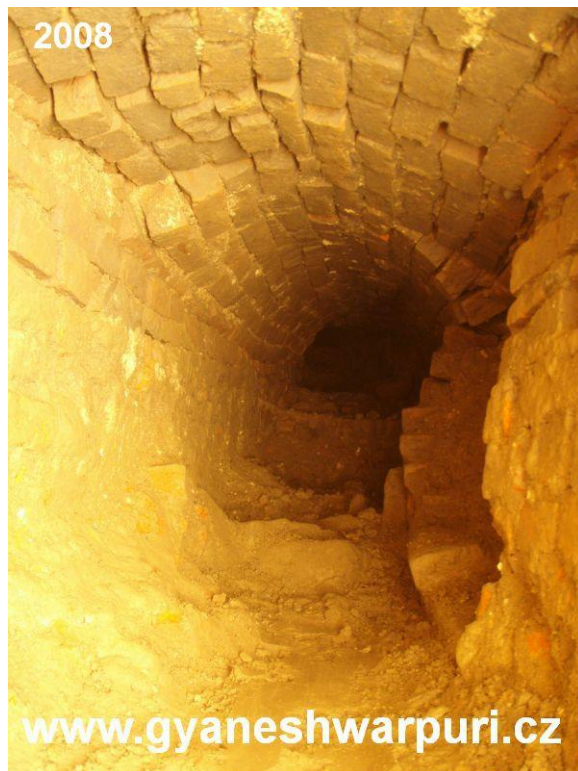

Tento sborník o výzkumech ve Křtinách je zasvěcen mému milovanému, osvícenému Mistru jógy, Příteli mé duše, Jeho Svatosti **Višvaguru mahámandaléšvarovi Paramhansovi šrí svámímu Mahéšvaránandovi.**

Děkuji Ti Svámiji. Ty sám jsi vnitřním spoluautorem tohoto spisu. Ty jsi řekl: *"Konej vše ve jménu Boha a nech, ať se On postará o plody tvých činů."* Z celého srdce se Ti odevzdávám. Nikdy nezapomenu na ty okamžiky před svým oltářem, při zapalování vonných tyčinek, u plamínku svíčky, kdy jsi mne při sepisování tohoto díla všestranně inspiroval. Ve jménu lepšího porozumění mezi námi jogíny a křesťany. Kolik láskyplných nocí jsem při psaní až do ranního rozbřesku probděl v meditaci, při mantra džapě, opakování Božího jména a nešel vůbec spát? Bylo jich bezpočet. To vše jistě k větší cti a slávě Boží a dalšímu vzrůstu věhlasu Panny Marie Křtinské - Zázračné. Děkuji Ti Svámiji. *„Ano, má podivuhodná zkušenost je podkladem mé neotřesitelné víry v mého Mistra a v mou cestu.“* (Mádhavánanda). Toto dílo ti odevzdávám Svámiji.

Náham kartá Prabhu Díp kartá
Maháprabhu Díp kartá hi kévalam
ÓM šánti šánti šánti

www.mahesvarananda.cz

Vlevo: oplocenka před kaplí sv. Anny upozorňuje na totální propad chodby pod jižním ambitem (2009).
Vpravo: Boční stěna chodby pod J ambitem se stářím vyvaluje a hrozí zřícením (2008).

Mgr. Barbora Roučková z MZA v místě křižovatky na chodbě pod jižním ambitem (2009).

Slovo k této publikaci.

Mons. Jan Peňáz, farář ve Křtinách (2008-2017), dnes v Novém Veselí

„Vždycky jsem rád dopřál autorovi tohoto díla, aby se v křtinském posvátném prostoru podíval na všechno, co ho zajímalo. Pak jsem ho povzbuzoval, aby všechno, co zjistil, zaznamenal pro budoucí pokolení.

Proto mám radost z této knížky. Už proto, že stručně a jasně uvádí na pravou míru ten podivný seznam stovek rakví, které prý jsou pod kostelem a ambity, pořízený ještě podivnějšími metodami p. Havlíčkem kdysi za protektorátu. Divil jsem se, kolik lidí to dodnes bere vážně, stejně jako jsem nechápal ty roztodivné výklady o pomalovaných lebkách. Lékařky řekly přece jasně a přesně každou kost popsaly a současný křtinský kronikář k tomu podal vysvětlení tak prosté, že je geniální: „Stavěli Perlu Moravy na starém hřbitově, lidské ostatky s úctou dávali na skryté místo pod novým kostelem. A když vybírali kosti z hrobů nejbliž u starého kostela, kde byli pochováni jeho strážci a asi i další dobrodinci, jejich lebky - největší ostatky - jemně ozdobili.“

Autor se často rád rozběhne, přímo rozletí někdy i do velmi daleké dálky, ale už dlouho a mnohokrát se pustil do hlubin naší Země pro nás stvořené jako jeskyňář, a také do hlubin vytvořených lidskýma rukama v křtinském podzemí. Děkuji mu, že to poslední popsal. Na to je opravdu odborník. Myslím, že se jeho práce v budoucnu dočká ocenění. A přeji mu to.“

3.2.2023: Mons. Jan Peňáz (*1951) před farou v Novém Veselí.

Objevný otvor do Chodby pod severním ambitem (2005).

31.12.2021: Vchod po Podzemního systémku pod jižním ambitem na křtinském náměstí.

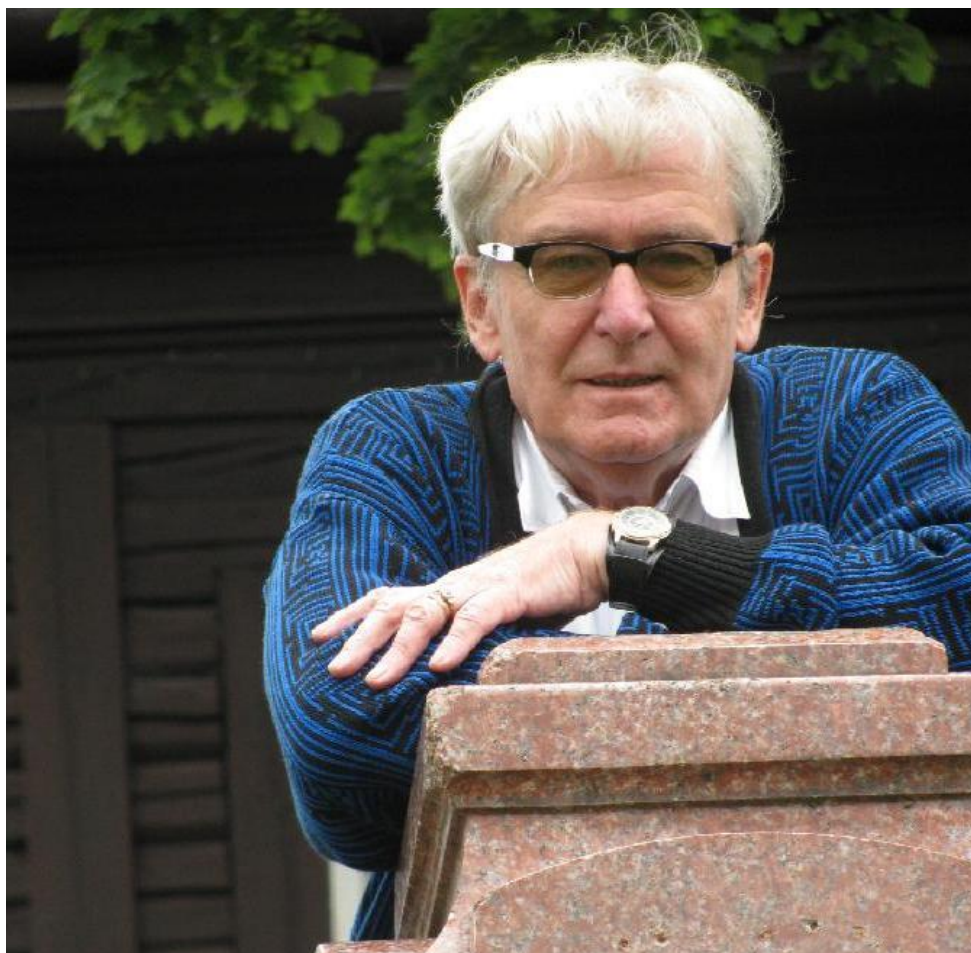
31.12.2021: Vchod po Chodby pod severním ambitem směrem k faře.

Prof. PhDr. Josef Unger CSc, archeolog a antropolog

„Dosavadní život autora této knihy se ubíral po dvou cestách – „via activa“ a „via contemplativa“. První cestu začal jako aktivní speleolog a archeolog v podzemí Moravského Krasu. Jako mladík se zamiloval do Křtin, a tak, jak to někdy bývá, opustil studium archeologie a věnoval se své nové lásce – zkoumání podzemí kostela Panny Marie. Získal celou řadu spolupracovníků a s obrovským nasazením objevovali to, co bylo staletí skryté. Na této cestě bylo nejen mnoho překážek, slepých odboček a úskalí, ale také uspokojení při pohledu do nově objevených prostor. Objevy v terénu doplnil pak studiem literatury i pramenů a výsledkem je tato kniha shrnující autorovy dosavadní poznatky, které mohou čtenáře obohatit.

Druhá duchovní cesta začala nenápadně, pod citlivým doprovázením pana děkana Prnky, a jak autor cítí, také pod patronací Panny Marie v Křtinách. Po této cestě šel rovněž se zaujetím pro hlubší poznání, které jej vedlo do samoty i prostředí východní spirituality, takže dospěl až k přijetí duchovního poslání jako jogín, poustevník a mnich vysvěcený roku 2021. Obě cesty nešly odděleně od sebe, ale někdy se více a jindy zase méně, přibližovaly, protínaly, až spojovaly.

V současné době završil autor na obou cestách určitou etapu a nevíme, zda bude pokračovat po obou, nebo jen po jedné z nich, ale každopádně mu přeji, aby to poznal a zvolil správně.“

Prof. Josef Unger (*1944), emeritní profesor Masarykovy univerzity v Brně. Foto: Marie Ungerová.

Křtiny
v Brně

Samostatný úřad

v Brně.

Poděpaní, pan Alois Polák, majitel realit v Brně
a Janoslav Pernica, restaurace ve Křtinách puvní, aby jim bylo
zvláště kompetentních úřadů povoleno otevřít podzemní chodby,
základnici pod budovou Vysoké zemědělské školy ve Křtinách (byl.
zámeček kníže Liechtensteina) a pod budovou kostela.

Suma prosku odinodinejane.

Ole instruílo posílaní, v době, kdy obě tyto budovy
byly majetkem Kláštera (13. století), sloužila tato sklepení jako
tajné chodby, skryje a pod.

Je pravděpodobné, že tyto chodby musely plnit
svůj účel za upádní voje (války husitské, upádní Švédů při
obléhání Nového hradu a končine n. 1866) a ole toto je možno
souditi, že otevřeníma těchto chodeb by se získal cenný
historický materiál.

Ž případě, že bude naš proskvě vyhovino, budeme
ole právní o postupu práci referovat.

Ve Křtinách, dne 25 března 1930.

[Handwritten signature]
ředitel a starosta
v Brně, p. Křtiny.

„Křtiny - Santiniho chrám patří mezi klenoty Jižní Moravy, Moravského krasu, ale i silových a nabíjecích míst! Místo je samo o sobě nabíjecí a Santini už jen dokázal pečlivě propočítanou architekturou a prvky posvátné geometrie a zlatého řezu ještě znásobit ten úžasný vliv a efekt ojedinelého prostoru v malebné krajině - samém srdci Moravského krasu, kde Křtiny jsou takovým portálem, či vyvrcholením klikatícího se údolí střední části Moravského krasu s bezpočtem jeskyní, i dosud neobjevených! Asi by to nikoho nenapadlo, ale ke Křtinám mám také osobní vztah pro jedinečné energie Santiniho chrámu. Proto vzdávám veliké díky autorovi publikace, s jakou pečlivostí rozsáhlé téma dokázal zpracovat, a hlavně se vícekrát podílet na klíčových objevech a dokumentaci podzemí ve Křtinách. Badatel Marek poodhalil veliký kus zdejšího tajemství a touto publikací zůstane zachováno v archívech, ale i v myslích široké veřejnosti.“

Kamil Pokorný, speleolog a senzibil
člen ČSS a zakladatel badatelské skupiny Agartha

„Lidská představitivost a touha po tajemnu a záhadách se zdá být až bezbřehá. Snad nás doprovází už od časů temného úsvitu lidstva sužovaného nepochopenými přírodními úkazy a katastrofami. Zvláště se to projevuje, pokud se jedná o tajemné a neprozkoumané podzemí prostory. Snad o každém chrámu, kostele, hradu a zámku se dodnes vypráví legendy o tajných chodbách. A nejinak tomu samozřejmě bylo i ve Křtinách. Skutečnost však obvykle bývá skromnější, nežli si takzvaní pamětníci pamatují. Vím o tom své. Z mých jeskyňářských začátků se postupem času vyvinula touha zkoumat spíše historické podzemí, tedy prostory vybudované v minulých dobách lidmi. Zajímám se o ně už více než 30 let. A jedním ze silných zážitků, který mne v mém přesvědčení utvrdil, byla má celkem neplánovaná návštěva v právě objevené kostnici pod Křtinským chrámem v roce 1991. Když jsem seděl spolu s prvními průzkumníky na hromadě lidských pozůstatků v temném přítmi tajemné podzemní krypty, jen jsem matně tušil historický význam této chvíle. Jako tehdejšího jeskyňáře mne ovšem také zaujala nebývalá invence objevitelů. Poslouchal jsem jejich vyprávění o pátrání virgulemi, odkryvání větracích průduchů, provádění průzkumných vrtů do podlahy chrámu. Pak samozřejmě vykopání přístupové chodbičky do kostnice a následný objev 12 pomalovaných lebek... Splněný sen každého průzkumníka. A když se k tomu přidal i objev ztraceného hrobu opata Matušky a znovuobjevení tajné prostory v pilíři s kazatelnou bylo jasné, že původní báčorky o rozsahu křtinského podzemí se vůbec nezakládají na pravdě. Skutečnost byla mnohem zajímavější, nežli si lidé mohli vybájit... Následný objev dosud zcela neprozkoumaného systému odvodňovacích chodeb pod celým chrámovým komplexem to jenom potvrdil. A to jsem ještě nezmínil tajemná točitá schodiště v chrámových pilířích, která dosud všechna svá tajemství nevydala. Při znalosti těchto skutečností se zdá úsměvné, že by zde někdo dosud hledal rozlehlé katakomby popsané panem Cvilingem a znovu "objevené" v roce 1943 za pomoci virgule Norbertem Havlíčkem. Prostě tu nejsou. Což ovšem neznamená, že bychom pamětníků neměli apriori vůbec důvěřovat. Průzkumu podobně rozsáhlých a složitých katakomb jsem se totiž osobně účastnil. Jen to bylo ve zcela jiném chrámu. Ale zpět do Křtin. Kromě unikátních lebek nebyl v podzemí nalezen žádný chrámový poklad. Není však pravým pokladem právě to hledání a nacházení ztracené historie? Speleologické objevy ve Křtinách, dosud zcela nedocenené a dosud neuzavřené by si zasloužily nejen tuto obširnou a dobře sestavenou publikaci, ale v budoucnosti snad i natočení řádného dokumentárního filmu, jakožto média v dnešní době mnohem přístupnějšího veřejnosti, nežli kniha...“

Ladislav „Laco“ Lahoda, speleolog
zakladatel speleologické skupiny CMA

„Autorské a vydavatelské dílo "Historické podzemí chrámu Panny Marie ve Křtinách" je výsledkem nezměrného úsilí autora, který v sobě spojuje badatelské zájmy o speleologii,

4.2.2021: Romantické lidové sklípky u chrámu Panny Marie. Nezkoumáno.

Křtinská Stínadla. Speleologický průzkum chodby pod S ambitem končival někdy pozdě v noci (2008).

historii a archeologii. Publikace významně doplňuje mozaiku poznání Moravského krasu a lze ji jen doporučit. Vůle autora dilo napsat mimo akademickou a profesionální sféru a vydat ve vlastní režii je natolik mimořádná, že si zaslouží naše ocenění. “

RNDr. Antonín Tůma, ochránce přírody
AOPK ČR - Správa CHKO Moravský kras

14.5.2022: Mahéšvaránandova posvátná lípa na Děravce.
Nový meditační a duchovní symbol krajiny u Křtin.
Zasadil poustevník Gyaneshwarpuri v roce 2007.

Objev křtinského ossária ve speleologickém humoru. Kresba: František Musil 1994.

Inzerce & sponzoring

PRO ZDRAVÉ BYDLENÍ

ŠPATNÉ SPANÍ? ÚNAVA A STRESY? OSLABENÁ IMUNITA?

Přístroje zkontrolujeme hodnoty záření a škodlivých vlivů dle doporučených hodnot BAUBIOLOGIE a navrhujeme opatření.

Více informací a objednávky měření:

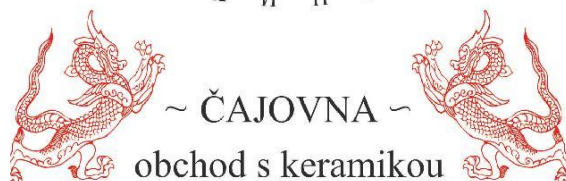
www.elektrosmog-zony.cz

Tel.: 608 400 550 (napište SMS a zavolám a poradím zdarma)

+ Detekce dutin, poruch, vody, anomálií vč. hloubky:

www.speleozahady.cz
www.starechodby.cz
www.agartha.cz

Dominikánské nám. 6/7
602 00 Brno
tel.: +420 732 476 308
info@chajovna.cz

 [chajovna](https://www.facebook.com/chajovna)

KŘTINY – CÍL POUTNÍKŮ UŽ PŘES 800 LET

A DNES TAKÉ KŘÍŽOVATKA TŘÍ POUTNÍCH CEST

1) Za sv. Jakubem do Compostely:
(Polsko, Opava), Olomouc – KŘTINY –
Brno, (Mikulov, Rakousko, Santiago)

2) Ze všech konců Moravy na Velehrad
(Levý Hradec), Vranov - KŘTINY –
Koryčany, Velehrad

3) Z rodiště sv. Martina
k jeho hrobu: (Szombathely)
Luleč - KŘTINY - Blansko, (Tours)

více na www.ultreia.cz
a www.poutnik-jan.cz

Vložil Mons. Jan Peňáz.

ZLATÝ SPONZOR GYANESHWARPURI

Poustečna Děravka (2009).

*„Mistře, viděli jsme kohosi, kdo v tvém jménu vyhání demony, ale s námi nechodil; i bránili jsme mu, protože s námi nechodil.“ Ježíš však řekl: „**Nebráňte mu!** Žádný, kdo učíní mocný čin v mém jménu, nemůže mi hned nato zlořečit. Kdo není proti nám, je pro nás.“*

Evangelium sv. Marka, 9, 38-40

Před redakční uzávěrkou.

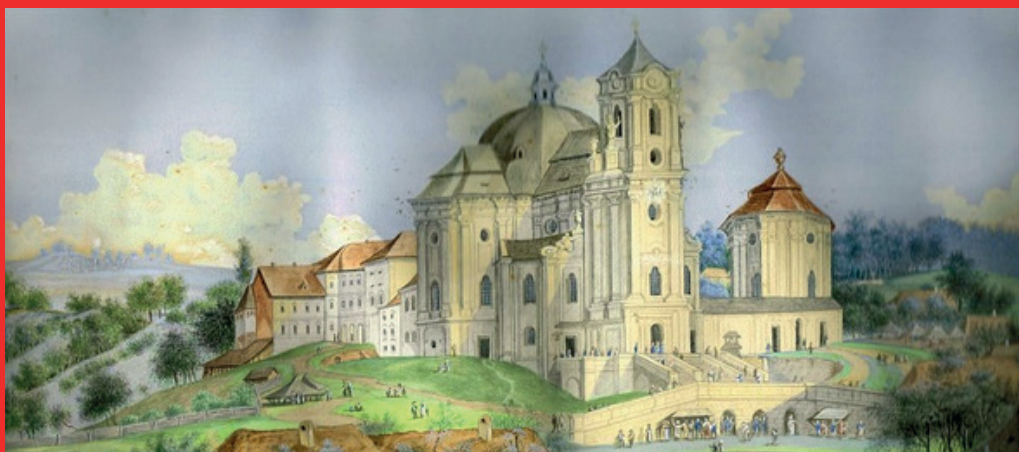
Jednou bude třeba znovuootevřít ossárium a dokončit průzkum. Má to svůj velký význam pro přesnější datování vzniku mystéria kostnice. Ty zadržky jsou nadále výzva k pochopení pro budoucí generaci. Též by bylo záhodno Kryptu pod věží přesněji zmapovat. To je již úkol pro další zájemce o křtinské podzemí. Též barokní dysfunkční kanalizační systém pod ambity a rajským dvorem by bylo třeba pročistit od sedimentů prozatím deponovaných v igelitových pytlích a celé toto podzemí opravit. Co se týká budoucích objevů, tak Křtiny jsou stále pole neorané z hlediska archeologie. Snad barokní novostavby ponechaly nějaký volný prostor pro středověké nálezné okolnosti, např. na Spálenísku, či v místě německého kostela či jiných staveb. Pokud tato publikace přivede archeology k jejich objevu, byl splněn jeden účel, za nímž byla sepsána. Též pomalované lebky je nutné všemožně ochraňovat, abychom jednou nelitovali, že jsme je vůbec vyzvedli ze skrytosti onoho trezoru v podzemí základů věže. O to prosím především křtinské kněze, kteří převzali zodpovědnost za tuto nečekanou unikátní archeologickou památku. Je to tedy na jejich zodpovědnosti co se s ní stane. Kresby na lebkách však zatím blednou... Snad je proto dobře, že část tohoto nálezu je uložena na Anatomickém ústavu Lékařské fakulty MU v Brně. To umožňuje na pomalovaných lebkách provádět nějaké vědecké výzkumy. Pocházejí tedy tyto lebky s vavříny z římských katakomb? (viz kapitola: Nástin interpretace pomalovaných lebek na str. 75). Každopádně jsou pomalované lebky ze Křtin stále nedobádané a velmi tajemné, stejně jako celé naše středověké Křtiny. Hypotéza o původu pomalovaných lebek z Říma mě zaujala, neboť i z historie víme, že křtinský farář J. Tiehan roku 1738 napsal, že do středověkých křtinských kostelů byly shromážděny ostatky svatých přinesené z Říma a jiných svatých míst... Jsme tedy na stopě správné interpretace tohoto objevu? Ve světle výše uvedeného bych se vůbec nedivil, kdyby se pomalované lebky dostaly do Křtin jako vzdálený import. Pomůže zde stronciová metoda? Děkuji Vám, že jste spis dočetli až sem. Tuto knihu nakonec nevydávám oproti původnímu záměru černobíle, ale celou v barvotisku a s dražší, ale kvalitní šitou - nikoli jen lepenou - vazbou, tak aby publikace vydržela v archívech pokud možno staletí. Vydávám svou knihu nakonec jako pouhý samizdat, jen pro odborné zájemce, bohužel s vyloučením širší veřejnosti. Kniha mi dala několik let práce plus k tomu několik dalších let práce v terénu podzemí chrámu, prací které jsem odvedl zdarma k nohám Panny Marie Křtinské, té gotické Paní, před níž poklekaly a poklekají generace hluboko do minulosti. A k nim patřím i já sám. Nejsem konající, On, Bůh jediný je konající. Byla to zvláštní radostná povznášející doba vnitřní inspirace, která mne naplňuje nektarem. Takové je nejtišší spojení s Bohem. Dodávám, že obálka publikace bude oranžová, tedy v barvě ohně jógy, který spaluje všechny nečistoty, v barvě vycházejícího slunce, symbolu Poznání, v níž je můj oranžový mnišský šat. Je to na znamení, že tato kniha je posvátná. Její sepsání byla má jóga, což je jen jiné slovo pro to co křesťané nazývají mystikou, moudrostí a vědou světců. Síla Boží Lásky. „*Kdybych mluvil jazyky lidskými i andělskými, ale lásku bych neměl, jsem jenom dunící kov a zvučící zvon.*“ (1 Korintským 13,1). Vydáním této knihy jsem si udělal velkou radost, neboť jsem něco zapsal do Duše krajiny Moravského krasu. Bohu díky. Bohu buď chvála. Nic nekonám „já“ sám. Je v tom nějaký vyšší tvůrčí záměr. Já jsem jen služebník Boží. Vesmírná souhra. To ocení budoucí generace. To vím jako historik u křtinské Panny Marie. Budoucnost mne pochopí, mé cíle a aspirace. Osvícení věnuji tento svůj zpěv. Náham Kartá.

M. P. Š. svámí Gyaneshwarpuri

9.května 2023

Autor této studie byl nejdřív speleolog a amatérský archeolog, teprve potom poustevník dlící v lesích u Křtin a nově vysvěcený mnich jógy a hinduistického náboženství. Jako duchovní píše toto nové pojednání určené archeologům, speleologům a historikům. Navazuje tak na svou dřívější práci: „Historie chrámu Panny Marie ve Křtinách.“ z roku 1992 a několik odborných článků rozptýlených ve speleologických časopisech. Jako objevitel všech dvanácti křtinských pomalovaných lebek má co říct k jejich nálezové situaci, kterou dnes zná jen on sám. Záběr této památeční studie je však mnohem širší. Jeho perem promlouvá duše tohoto mariánského poutního místa na Moravě, s nímž se snažil v uplynulých třiceti letech sjednotit. Poustevník Gyaneshwarpuri již napsal mnoho článků, ale tento spis o historickém podzemí ve Křtinách považuje svým záběrem za své nejvýznamnější životní dílo. Považuje ho za svou „opožděnou diplomovou práci“ pro katedru archeologie Masyrykovy univerzity v Brně, kterou v letech 1990–1991 studoval a jíž nakonec nebyl hoden, přerušujíc studium právě v důsledku objevů v podzemí chrámu Panny Marie ve Křtinách. Již se nikdy na archeologii nevrátil.

